

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Svéprávnost a opatrovnictví z pohledu klientů a
odborné veřejnosti**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Studijní program: REHABILITACE

Autor: Bc. Kateřina Borovská

Vedoucí práce: Mgr. Hana Francová Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci s názvem Svěprávnost a opatrovnictví z pohledu klientů a odborné veřejnosti jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 14. 5. 2018

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Haně Francové Ph.D. za věcné připomínky a cenné odborné rady, které mi při zpracování diplomové práce ochotně poskytovala a také za metodické vedení celé práce.

Svéprávnost a opatrovnictví z pohledu klientů a odborné veřejnosti

Abstrakt

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma Svéprávnost a opatrovnictví z pohledu klientů a odborné veřejnosti. Tato práce je rozdělena na teoretickou část a výzkumnou část.

V teoretické části práce jsou uvedeny informace o svéprávnosti, institutu opatrovnictví a také o osobě opatrovníka. Institutu opatrovnictví je v teoretické části věnován poměrně velký prostor a jsou zde uvedeny informace například o opatrovnickém řízení, o výběru osoby opatrovníka, ale také o právech a povinnostech opatrovníka či o kontrole jednotlivých opatrovníků. Jsou zde zmíněny také další vybrané instituty občanského zákoníku, které mohou být nápomocné osobám s mentálním postižením, aniž by jim byla omezena jejich svéprávnost. V teoretické části je také věnován prostor důležitému tématu, jímž jsou lidská práva a to jak obecným pramenům lidských práv, tak i pramenům práv osob s mentálním postižením. Dále je v teoretické části práce ještě velmi stručně zmíněna charakteristika osob s mentálním postižením, a etiologie mentálního postižení.

Ve výzkumné části práce jsou prezentovány výsledky výzkumu, jenž byl zpracován kvalitativní strategií výzkumu. Data byla získávána metodou dotazování a technikou polostrukturovaných rozhovorů. Výzkumný soubor představovaly osoby s mentálním postižením, jež jsou omezeny ve svéprávnosti a také zástupci odborné veřejnosti, kteří se nějakým způsobem zabývají institutem opatrovnictví a denně se s touto problematikou setkávají v rámci své profese.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak klienti s mentálním postižením a zástupci odborné veřejnosti vnímají institut opatrovnictví a záležitosti s ním spojené. Dále bylo v rámci výzkumu zjišťováno, zda klienti vědí, jakou roli zastává opatrovník v jejich životě či zda znají svá práva a povinnosti. V neposlední řadě pak byly zmapovány názory odborné veřejnosti na roli opatrovníka v klientově životě a také zkušenosti odborné veřejnosti s uplatňováním vybraných práv a povinností klientů.

Na základě výsledků výzkumu bylo zjištěno, jak klienti i odborná veřejnost vnímají institut opatrovnictví, jak se dívají na práva a povinnosti klientů i opatrovníků,

jak moc je dle nich výkon opatrovnické funkce náročný a v neposlední řadě také jakou roli by měl opatrovník zastávat v opatrovancově životě.

Klíčová slova

Svéprávnost; omezení svéprávnosti; institut opatrovnictví; opatrovník; lidská práva; osoba s mentálním postižením.

The Legal Capacity and Guardianship from the Perspective of Clients and Professionals

Abstract

The topic I have chosen for my thesis is Guardianship and Legal capacity from the points of view of both clients and professional public. This thesis is divided into a theoretical and a research part.

The theoretical part of the thesis presents information on legal capacity, guardianship and also on the person of the guardian. A relatively large space is devoted to guardianship, thus the theoretical part includes information on, among other, appointing and selecting a guardian as well as on the guardian's rights and obligations and surveillance of the guardian. The thesis also mentions other selected institutes of the Civil Code that can be of assistance to persons with mental disabilities, without limiting their legal capacity. Another topic of importance dealt with in the theoretical part is human rights, both in the sense of general sources of human rights and the sources of rights of persons with intellectual disabilities. Furthermore, the theoretical part of the thesis gives a brief overview of characteristics of persons with mental disabilities and the etiology of mental disability.

The research part states findings of the research that was conducted by the strategy of qualitative research. The method of data collection was interrogations and semi-structured interviews. The research group included people with mental disabilities limited in their legal capacities as well as representatives of professional public who are in some way involved in the guardianship institute and who deal with this issue in their work on a daily basis.

The main aim of the thesis was to find out how clients with intellectual disabilities and representatives of the professional public perceive guardianship and related issues. In addition, conducted research investigated whether clients know what role the guardian plays in their lives and whether they know their rights and obligations. Last but not least, the views of the professional public on the role of guardian in the client's life and also the experience of the professional public with the application of selected rights and obligations of clients were looked into.

Results of the survey have given base to understanding how clients and the professional public perceive guardianship, what their views of rights and obligations of clients and guardians are, how demanding they find to be a guardian and last but not least, what role a guardian should play in their ward's life.

Key words

Legal capacity; limitation in legal capacity; guardianship institute; guardian; human rights; a person with a mental disability.

Obsah

Úvod	10
1 Současný stav	12
1.1 Svěprávnost.....	12
1.1.1 Omezení svěprávnosti	14
1.1.2 Řízení o omezení svěprávnosti.....	18
1.2 Specifika právního postavení osob s postižením: vybrané instituty českého občanského zákoníku	22
1.2.1 Předběžné prohlášení	22
1.2.2 Nápomoc při rozhodování.....	24
1.2.3 Zastoupení členem domácnosti.....	25
1.2.4 Opatrovník – rodinný příslušník, jiný blízký	27
1.2.5 Opatrovník – veřejný opatrovník	27
1.2.6 Opatrovnická rada	28
1.3 Institut opatrovnictví.....	30
1.3.1 Ustanovení opatrovníka bez omezení svěprávnosti	32
1.3.2 Ustanovení opatrovníka při omezení svěprávnosti	33
1.3.3 Opatrovnické řízení.....	33
1.3.3.1 Výběr opatrovníka v opatrovnickém řízení.....	35
1.3.3.2 Střet zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem	36
1.3.3.3 Opatrovník pro řízení	36
1.3.3.4 Souhlas opatrovníka s jeho ustanovením	37
1.3.4 Práva a povinnosti opatrovníka.....	37
1.3.5 Praktické činnosti opatrovníka.....	39
1.3.6 Kontrola opatrovníků	41
1.4 Lidská práva a legislativa.....	42
1.4.1 Základní prameny lidských práv	43
1.4.2 Základní prameny práv osob s mentálním postižením.....	47

1.4.3 Další prameny práv osob s mentálním postižením.....	49
1.5 Osoba s mentálním postižením	50
1.5.1 Etiologie mentálního postižení.....	52
2 Cíle práce a výzkumné otázky	54
2.1 Cíle práce	54
2.2 Výzkumné otázky	54
3 Metodika	55
3.1 Použité metody a techniky sběru dat.....	55
3.2 Výzkumný soubor	56
3.3 Etika výzkumu	57
3.4 Možná zkreslení výzkumu	57
4 Výsledky	58
4.1 Klienti.....	58
4.2 Odborná veřejnost	77
5 Diskuze	114
6 Závěr	129
7 Seznam informačních zdrojů	131
8 Přílohy	139
Příloha 1: Otázky pro klienty	139
Příloha 2: Otázky pro odbornou veřejnost	140

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma Svěprávnost a opatrovnictví z pohledu klientů a odborné veřejnosti. Toto téma jsem si vybrala proto, že je dle mého názoru zajímavé a navíc velice aktuální. Lidí s omezenou svěprávností, kteří jsou zastupováni svým opatrovníkem, je poměrně velké množství, a proto je dle mého názoru potřeba, aby se o této problematice ve společnosti více mluvilo.

Od roku 2012, přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, se situace osob s mentálním postižením, které nejsou schopny zajišťovat si své potřeby samy, dosti razantně změnila. Do té doby byli lidé s mentálním postižením více omezováni a to omezením způsobilosti k právním úkonům nebo dokonce úplným zbavením této způsobilosti s tím, že je zastupoval ve všech jejich právních jednáních opatrovník. Od roku 2012 mohou být tito lidé pouze částečně omezeni ve svěprávnosti a mnoho věcí, které zvládají, mohou vykonávat sami a také se mohou více rozhodovat o svém vlastním životě. Kromě méně omezujících institutů, kdy člověku zůstává plná svěprávnost a má pouze nějakou osobu, která mu pomáhá i klasické omezení svěprávnosti a zastupování opatrovníkem pro tyto lidi znamená mnohem více svobody a také větší možnost rozhodování se o svém životě. Opatrovníci jsou totiž vždy povinni hájit nejlepší zájmy svých opatrovanců a nechat jim co nejvyšší možnou míru svobody a volnosti.

Je potřeba důsledně dodržovat lidská práva osob s mentálním postižením, o jejichž svěprávnosti se jedná, a proto rozsudek o omezení svěprávnosti vydává vždy jen soud a to po podrobném zkoumání daného případu. Nemůže se stát, aby byl člověk omezen ve svěprávnosti více, než je nutné pro jeho vlastní ochranu a ochranu jeho oprávněných zájmů. Institut omezení svěprávnosti má lidem s mentálním postižením pomáhat v hájení jejich práv a zájmů a zajišťovat jim co nejvyšší míru ochrany, avšak nikdy ne na úkor jejich svobody a samostatného rozhodování. Při omezení svěprávnosti vždy zůstává každému člověku možnost jednat v běžných záležitostech každodenního života a soud může určit i další oblasti, ve kterých může daný člověk samostatně jednat a rozhodovat se. Ve věcech, ve kterých člověk omezený ve svěprávnosti není schopen sám jednat, ho zastupuje opatrovník, který bývá jmenován hned v rozsudku o omezení svěprávnosti vydaném soudem.

Institut opatrovnictví je velmi důležitým institutem, díky němuž je zajištěno, že i osoby, které nejsou schopny zajišťovat si veškeré své záležitosti sami, mají někoho, kdo je může účinně zastupovat v těchto jednáních. Opatrovník je pro osoby omezené ve svéprávnosti, čili opatrovance, velmi důležitá osoba, která jim pomáhá v podstatě ve všech věcech, které nejsou sami schopni zvládnout a také může opatrovancům radit ohledně různých záležitostí a pomoci vysvětlit nepřehledné a složité životní situace. Opatrovník je pro opatrovance velmi důležitou osobou v jeho životě, která mu pomáhá zajišťovat správu jeho majetku, pomáhá mu nacházet bydlení, vyřizuje za něj právní jednání, kterých není opatrovanec schopen, podepisuje za něj různé dokumenty, ale také je pro něj v ideálním případě důvěrníkem a osobou, která mu pomáhá úspěšně zvládat různé životní situace. Ať už je opatrovníkem příbuzná osoba, čili soukromý opatrovník nebo je to starosta či místostarosta obce, čili veřejný opatrovník, vždy by měl opatrovanci pomáhat ve všech situacích, ve kterých je to potřeba, udržovat s ním v co nejvyšší možné míře osobní či telefonický kontakt a měl by samozřejmě vždy hájit jeho nejlepší zájmy.

Myslím si, že je velmi důležité, aby společnost o institutech jakým je omezení svéprávnosti a opatrovnictví měla dostatek informací a aby se o této problematice otevřeně hovořilo. Omezení svéprávnosti se totiž nemusí týkat jen osob s mentálním postižením, ale také jakýchkoliv jiných osob v důsledku duševních onemocnění, úrazů nebo i stáří, z čehož vyplývá, že osobou omezenou ve svéprávnosti zastupovanou opatrovníkem se v budoucnu může stát kdokoliv z nás. Stejně tak, jako se téměř kdokoliv z nás může stát v budoucnu opatrovníkem svého blízkého. Je tedy potřeba, aby lidé získávali co nejvíce informací o těchto institutech a aktivně se o danou problematiku zajímali.

Pro osoby omezené ve svéprávnosti je kromě výše uvedených činností a právních jednání, která za ně činí jejich opatrovníci samozřejmě také velmi důležité to, aby byla důsledně dodržována jejich práva, aby tyto osoby byly vždy ve svéprávnosti omezeny jen v nejnižší nutné míře a aby jim za každých okolností zůstalo právo samostatně jednat a rozhodovat se v oblastech, ve kterých jsou toho schopni.

1 Současný stav

1.1 Svěprávnost

Pojem svěprávnost, který nahradil dřívější označení způsobilost k právním úkonům, je dle § 15 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, čili právně jednat. Dle § 4 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku se má za to, že každá svěprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat. Protože právní jednání jsou projevy vůle člověka, je pro plnou svěprávnost důležité, aby měl daný člověk určité intelektuální a volní schopnosti a také psychickou rozpoznávací a určovací schopnost rozpoznat vhodnost svého chování v souvislosti se zamýšleným cílem a také schopnost ovládat své chování vůlí (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Jak uvádí Sembol (2014), pojem svěprávnost je z právního hlediska nový termín, který v našem právním řádu figuruje až od přijetí nového občanského zákoníku, avšak co se týče základního výkladu tohoto termínu, nejedná se o nic nového, protože svěprávnost stále znamená způsobilost svým jednáním nabývat práva a zavazovat se k povinnostem, stejně jako dříve užívaný pojem způsobilost k právním úkonům, přičemž plná svěprávnost se nabývá 18. rokem života. Také dle Ministerstva vnitra (2015) se plně svěprávným stává člověk dovršením zletilosti, což je dovršení 18. roku věku. Podle Dvořáka, Švestky a Zuklínové (2016) svěprávnost osoby vzniká postupně podle toho, jak je člověk psychicky vyspělý, a plně svěprávným se pak člověk stává, když je splněn některý z následujících tří bodů: 1) když dovrší osmnáctý rok života, čili nabude zletilosti, 2) když uzavře manželství před 18. rokem života, 3) když mu bude svěprávnost přiznána rozhodnutím soudu. Podle Müllera (2016) je potřeba rozlišovat pojem svěprávnost a pojem právní osobnost, kdy svěprávnost znamená nabývat pro sebe práva a zavazovat se k povinnostem, kdežto právní osobnost znamená práva a povinnosti mít, čili plná svěprávnost se nabývá zletilostí a právní osobnost nijak nelze nabýt ani pozbyt, ale člověk ji automaticky má a je spojena přímo s existencí dané osoby, přičemž se nedá ani svěprávnosti ani právní osobnosti nijak vzdát, a to ani částečně. Jak také uvádí i Dvořák, Švestka a Zuklínová (2016), každý člověk má právní osobnost a je způsobilý mít práva a povinnosti, což je jedním ze základních lidských

práv, které nelze omezit ani ho nějaké osoby zbavit, kdy zákon stanovuje způsob jejich ochrany, a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník tuto myšlenku zdůrazňuje a zároveň dodává, že právní osobnosti se žádná osoba nemůže vzdát a pokud by takto učinila, nebude k tomu přihlíženo. Právní osobnost vzniká narozením a někdy je přiznávána plodu už od početí, pokud se dítě narodí živé, a je důležitá mimo jiné pro občanské soudní řízení, protože každý, kdo ji má, má zároveň také procesní způsobilost, což znamená způsobilost být účastníkem řízení (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Jak uvádí i Prudíková (2016), právní osobnost je pojem vymezený v § 15 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, kdy se jedná o způsobilost člověka mít práva a povinnosti a také určuje způsobilost být účastníkem řízení.

Způsobilost k právním úkonům

Pro úplnost je zde potřeba uvést i dřívější pojem způsobilost k právním úkonům, který byl nahrazen právě pojmem svéprávnost. Způsobilost k právním úkonům byla v § 8 odst. 1 dnes již neplatného zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku definována jako způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti a vznikala v plném rozsahu zletilostí. Podle Matouška (2003) to pak byl soubor určitých dovedností a schopností potřebných k tomu, aby se člověk mohl starat o své záležitosti, a to zejména o ty, které jsou zakotveny v právním systému. Způsobilost k právním úkonům dříve mohla být omezena nebo ztracena z důvodu chronické duševní poruchy, případně z důvodu mentální retardace (Matoušek 2003). Matoušek (2003) dále uvádí, že způsobilost k právním úkonům posuzoval znalec v rámci soudního řízení o úpravu způsobilosti k právním úkonům a soud poté mohl s přihlédnutím k tomuto posudku způsobilost k právním úkonům omezit a určit rozsah tohoto omezení, nebo mohl osobu způsobilosti k právním úkonům zcela zbavit a tím pádem souběžně určit takovéto osobě zákonného zástupce neboli opatrovníka, který se staral o její právní záležitosti. Rozhodnutí o omezení nebo zbavení způsobilosti mohl soud zrušit, pokud se změnilly důvody, pro které bylo rozhodnutí o omezení či zbavení vydáno (Matoušek, 2003).

1.1.1 Omezení svéprávnosti

Dle Juričkové (2014) znamená omezení svéprávnosti pro člověka omezení schopnosti nabývat pro sebe práva vlastním právním jednáním a zároveň také zavazovat se vlastním právním jednáním k nějakým povinnostem, přičemž takové omezení nemá žádný vliv na způsobilost daného člověka k protiprávním činům, ať už se jedná o přestupky, odpovědnost za škodu nebo trestné činy. To uvádí i Marečková (2010), která říká, že člověk omezený ve svéprávnosti má omezené schopnosti získávat vlastním jednáním pro sebe práva a zavazovat se vlastním jednáním k povinnostem, avšak mu zůstává zachována způsobilost k protiprávním činům, která se posuzuje vždy v každém případě individuálně, a také je člověku samozřejmě zachováno právo na rozhodování se v mimoprávních záležitostech. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník stanovuje podle Matiaška a Hofschneiderové (2015) následující podmínky pro omezení svéprávnosti: 1. existence duševní poruchy, která není jen přechodná a která brání člověku samostatně právně jednat; 2. nejlepší zájem člověka; 3. zhlédnutí člověka; 4. reálná hrozba vzniku závažné újmy; 5. plné uznání práv a osobní jedinečnosti člověka; 6. nemožnost využít mírnější a méně omezující opatření. Podle Doušové (2014) je nynější právní úprava omezení svéprávnosti velmi odlišná od té minulé a vychází především z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, ale také z Ústavy České republiky a z judikatury Ústavního a Nejvyššího soudu, kdy je klíčové dodržování lidských práv daných těmito dokumenty. Jak dále uvádí Doušová (2014) oproti minulé úpravě lze nyní svéprávnost pouze omezit (nelze člověka svéprávnosti zcela zbavit) a to jen tehdy, nepostačuje-li mírnější opatření, ale i přesto se jedná o výrazný zásah do práv člověka a je tedy nutné opírat se o jasně stanovené legislativní podmínky a každý případ s velkou opatrností podrobně přezkoumávat.

Omezení svéprávnosti – krajní řešení

Nový občanský zákoník přináší zcela nový pohled na práva osob se zdravotním postižením, kdy mají být uplatněny nejprve méně omezující prostředky, kterým se budeme věnovat v následujících kapitolách, a teprve tehdy, když není možné poskytnout podporu člověku méně omezujícím způsobem, se přistoupí k omezení svéprávnosti, které je tedy v podstatě bráno jako krajní řešení dané situace (Smolíková 2016). Ivanová (2014) uvádí, že u osob, které trpí duševní poruchou, která není pouze

přechodná, bude moci soud rozhodnout o omezení svéprávnosti daného člověka, pouze pokud nebude možné využít nějaké podpůrné opatření mírnější povahy a hrozila-li by člověku závažná újma. I Skalický (2016) říká, že institut omezení svéprávnosti by měl být využíván pouze jako krajní řešení a samozřejmě vždy po zralé úvaze příslušných orgánů. Je patrné, že je tedy vždy potřeba najít co nejméně omezující opatření, a teprve pokud by toto opatření nepřinášelo člověku prospěch, přejít k více omezujícím opatřením jako je právě omezení svéprávnosti a to především z toho důvodu, že přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je potřeba ponechat každému člověku co možná nejvyšší míru rozhodování o jeho životě. (Hrubá 2015). Doušová (2014) uvádí, že svéprávnost lze člověku omezit pouze v jeho zájmu, po jeho zhlédnutí a samozřejmě s plným uznáním jeho práv s přihlédnutím k rozsahu jeho neschopnosti postarat se o své záležitosti. Dle Filky (2014) má každý člověk omezený ve svéprávnosti vždy ponecháno právo samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života a vždy musí být člověku zachováno plné uznání jeho práv a také jeho osobní jedinečnost. Podle Juríčkové (2014) žádný člověk nesmí být omezen kromě běžných záležitostí každodenního života ani v rozhodování o tom, zda chce uzavřít manželství, není mu automaticky odejmuta rodičovská zodpovědnost a není mu odejmuto ani právo volit ve volbách. V souladu s judikaturou Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva je důležité reflektovat to, že omezení svéprávnosti představuje závažný zásah do základních práv člověka a jako takový musí mít výjimečnou povahu (Matiaško, 2010). Podle Matiaška (2010) smí být omezena ve svéprávnosti taková osoba, která trpí duševní chorobou, která není jen přechodná, přičemž samozřejmě pokud je člověk mentálně v pořádku a má problémy pouze s dorozumíváním, např. je němý nebo hluchý, není toto důvodem omezit ho ve svéprávnosti, což nám z dnešního pohledu může přijít samozřejmé, avšak v minulosti se takovéto případy děly.

Omezení svéprávnosti – dočasné řešení

Dle Ivanové (2014) je omezení svéprávnosti pojato za každých okolností jako dočasné, a to buď tak, že se může člověku omezit svéprávnost pouze na dobu nutnou pro vyřízení nějaké konkrétní záležitosti, jako např. koupě nemovitosti, anebo trvaleji, s vymezením okruhu právních jednání, ke kterým osoba není způsobilá, avšak stejně na dobu určitou a to nejprve na tři roky, nyní nově na pět let s tím, že pokud v této době bude zahájeno řízení o prodloužení doby omezení svéprávnosti, bude toto omezení se stejnými účinky

trvat i nadále po dobu celého řízení, maximálně však po dobu jednoho kalendářního roku. I podle Matiaška (2010) se omezení svéprávnosti u daného člověka musí po třech či pěti letech přezkoumat, aby se zjistilo, zda podmínky pro jeho existenci stále trvají. Pokud by uplynula lhůta omezení svéprávnost a nebylo-li by zahájeno řízení o prodloužení doby omezení, člověk se stává svéprávným, pokud se řízení o prodloužení doby omezení stihne zahájit před uplynutím doby, omezení bude fakticky trvat po dobu tohoto řízení, maximálně však jeden rok (Matiaško, 2010).

Podle Matiaška (2010) je omezení svéprávnosti vždy časově omezené, aby bylo nutné v průběhu času znovu přezkoumávat důvody omezení a jejich trvání a tím pádem omezení netrvalo déle než je nezbytně nutné. Ivanová (2014) také uvádí, že omezení svéprávnosti je možno zrušit, pokud odpadnou důvody pro jeho trvání, nebo změnit, pokud se změní situace daného člověka. Stejně tak Marečková (2010) ve své publikaci uvádí, že pokud nějaká osoba z důvodu duševní poruchy, která není jen přechodná, nemůže samostatně činit některé právní úkony, zahájí se řízení ohledně omezení svéprávnosti daného člověka, avšak pokud důvody, které k zahájení řízení a samotnému omezení svéprávnosti vedly, odpadnou nebo se změní, soud je povinen toto rozhodnutí zrušit nebo změnit, což lze provést jak na návrh, tak i bez návrhu, z moci úřední.

Omezení svéprávnosti – možnost jednat v běžných záležitostech každodenního života

Jak uvádí Hrubá (2015), změnilo se paradigma vnímání svéprávnosti a je tedy postupně upouštěno od pečovatelského přístupu a naopak se klade důraz na to, že osoba, přestože je omezena ve svéprávnosti, má vždy o sobě v co nejvyšší možné míře rozhodovat sama a každodenně se zapojovat do procesu rozhodování o své vlastní osobě. Marečková (2010) uvádí, že to, že má člověk nějaké mentální postižení, ještě nutně neznamená fakt, že se nemůže samostatně rozhodovat, protože schopnost rozhodovat se není závislá jen na přítomnosti mentálního postižení, ale i na mnoha dalších faktorech, přičemž nemůžeme ani tvrdit, že člověk buď schopnost rozhodovat se má, nebo nemá, ale tato schopnost se může měnit v čase a v různých situacích. Protože soud nikdy nemůže člověka omezit v běžných záležitostech každodenního života, i člověk omezený ve svéprávnosti se může např. rozhodovat o tom, zda navštíví lékaře, a může si také samozřejmě kupovat občerstvení, předměty denní potřeby, lístek do kina či jízdenku do hromadné dopravy (Hrubá, 2015; Plháková, 2016).

Matiaško (2010) uvádí, že pokud je člověk ve svéprávnosti omezen, musí být jasně vymezeny úkony, které smí činit, či úkony, které činit nesmí s tím, že obecně se

za lepší variantu označuje vymezení negativní, čili to, že soud specifikuje úkony, které daná osoba nesmí sama činit, protože u vymezení pozitivního se má za to, že je člověk vždy omezen více, než je to nezbytně nutné, a zároveň rozhodnutí nikdy nemůže být dostatečně odůvodněno, protože soud nikdy nezhodnotí všechny schopnosti člověka v oblastech, ve kterých byla jeho svéprávnost omezena. Stejně tak Hrubá (2015) uvádí, že soud rozhodující o omezení svéprávnosti je povinen v rozhodnutí vymezit činnosti, ve kterých je osoba omezena a jedná za něj v těchto situacích opatrovník, přičemž samozřejmě platí, že v ostatních věcech, které nejsou soudem určeny, může opatrovanec jednat samostatně a je tedy v těchto věcech plně svéprávný.

Způsobilost mít práva a povinnosti

Dle § 15 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je právní osobnost způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Dle tohoto zákona způsobilost k právům a povinnostem vzniká narozením, trvá po celý život člověka, kdy nemůže být nijak omezována a ani se nerozšiřuje a zaniká smrtí. Dle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je právní jednání definováno jako projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností a pokud člověk vlastními úkony nabývá práva či se zavazuje k povinnostem, je svéprávným. Jak uvádí Harvánek 2008, chování člověka v souladu s právní normou se označuje jako právní jednání a může se projevovat jak činností, tak také nečinností.

Jak uvádí Renotírová (2007), je nutné k tomu, aby člověk mohl samostatně vystupovat v právních vztazích, to, že musí mít alespoň určitou míru způsobilosti být subjektem, čili aktivním účastníkem takového vztahu, což znamená, že musí mít právní subjektivitu, čímž se rozumí, že má způsobilost k právům, právním úkonům a i k protiprávním úkonům, což má dle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku každý člověk, i ten, který je omezen ve svéprávnosti. Stejně tak Knappová (2009) uvádí, že způsobilost k právům a povinnostem je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti nebo způsobilost být jejich subjektem, přičemž tato způsobilost je prakticky stejná jako právní subjektivita. Dále pak Marečková (2010) uvádí, že v čl. 5 Listiny základních práv a svobod je stanoveno, že způsobilý mít práva je každý člověk a každý člověk tedy má právní subjektivitu. Znamená to podle ní, že nikdo nemůže být způsobilosti k právům zbaven a každý je z hlediska práva osobou a právní osobností, která má způsobilost k právům danou absolutně a bezpodmínečně.

Renotiérová (2007) také uvádí, že člověk může nabývat práva a povinnosti po celý život, tedy od narození do smrti, což je v souladu s lidskou rovností a lidskými právy, jež jsou nezadatelná a nezcizitelná. Stejně tak Ludíková (2007) uvádí, že způsobilosti k právům nelze žádného člověka v žádném případě zbavit, a toto etické chápání daného problému by mělo být vlastní všem občanům a zejména pak těm, kteří s osobami s mentálním postižením pracují. Jak uvádí Renotiérová (2007), každý člověk, tedy i ten s omezenou svéprávností, má právo na ochranu osobnosti, zdraví, občanské cti, svého jména a projevů osobní povahy, přičemž nezáleží na věku, pohlaví, zdravotním stavu apod. Aby byla porušena chráněná práva člověka, nemusí být jednáno vědomě, ale postačí i nevědomé jednání či jednání z nedbalosti (Renotiérová, 2007).

1.1.2 Řízení o omezení svéprávnosti

Dle Skalického (2016) bylo dříve využíváno spíše úplné zbavení způsobilosti k právním úkonům a omezení této způsobilosti jen v menším množství případů, je zde tedy vidět velký posun k tomu, že dnes smějí být lidé nanejvýš omezeni ve svéprávnosti a nikdy jim ji nelze zcela odejmout. Z těchto důvodů musí soud jasně vymezovat, jaká právní jednání bude moci omezená osoba činit a jaká nikoliv, přičemž v situacích a otázkách, ve kterých není omezena, se bude moci samostatně rozhodovat a jednat (Skalický, 2016). I Juríčková (2014) uvádí, že pokud soud člověka omezí ve svéprávnosti, vymezí samozřejmě i rozsah, v jakém člověka samostatně právně jednat omezil, což je vymezení negativní. Stejně tak Marečková (2010) uvádí, že musí být v rozhodnutí vydaném soudem přesně určen rozsah omezení. Hrubá (2015) vidí úskalí v tom, že údaj o omezení svéprávnosti není uveden ani v občanském průkazu člověka a ani v žádném jiném průkazu, který vlastní nebo může vlastnit, a proto je velmi těžké pro třetí osoby tuto informaci o člověku zjistit, což může činit problémy např. při ošetření lékařem či dalších záležitostech.

Dřívější právní úprava

Pro úplnost je zde nutné uvést také to, jak byla situace osob zbavených způsobilosti k právním úkonům řešena při přechodu na novou platnou právní úpravu. Doušová (2014) uvádí, že v § 3032 a 3033 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je jasně

stanoveno, že osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům se dnem nabytí účinnosti nového občanského zákoníku automaticky stávají osobami s omezenou svéprávností a soudy pak měly povinnost do 31. 12. 2016 rozhodnout o rozsahu omezení svéprávnosti těchto osob a pokud by tak neučinily, pohlíželo by se od tohoto data na dané osoby jako na osoby plně svéprávné. I podle Plhákové (2016) všichni ti, jež byli dříve omezeni nebo zbaveni způsobilosti k právním úkonům, musí být do tří let od vydání přechodného ustanovení § 3033 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku znovu přezkoumání a pokud je to potřeba, musí být nově omezeni ve svéprávnosti, protože jinak by se stali plně svéprávnými. Protože je omezení svéprávnosti významný zásah do lidských práv, je nutné, aby byl tento postup jasně regulován nezávislými soudy (Plhákové 2016).

Způsobilost být účastníkem řízení a procesní způsobilost

Schelleová (2011) vysvětluje pojem způsobilost být účastníkem řízení tak, že se jedná o způsobilost mít procesní práva a povinnosti, nebo také obecněji, že je to způsobilost mít práva a povinnosti v občanském právu, čili způsobilosti být účastníkem řízení, přičemž kdykoliv v průběhu nějakého řízení může soud zkoumat, zda má dotčená osoba způsobilost být účastníkem tohoto řízení, a pokud zjistí, že nemá, soud řízení zastaví, protože se jedná o neodstranitelný nedostatek. Schelleová (2011) dále vysvětluje pojem procesní způsobilost, kterou je podle ní třeba oddělovat od způsobilosti být účastníkem řízení, a jedná se o způsobilost samostatně vykonávat jednotlivé procesní úkony, nebo také způsobilost jednat před soudem samostatně, z čehož vyplývá, že způsobilost být účastníkem řízení je předpokladem procesní způsobilosti. Podle Dvořáka, Švestky a Zuklínové (2016) procesní způsobilost člověka znamená, že před soudem může každý člověk jednat v takovém rozsahu, v jakém má způsobilosti nabývat pro sebe práva a povinnosti a např. pokud se jedná o věc, ve které není potřeba zastupování, může soudce rozhodnout o tom, že osoba, která není plně způsobilá, nějakého zástupce v tomto řízení mít musí.

Samotné řízení

Vzhledem k tomu, že omezení svéprávnosti zasahuje do osobní integrity člověka, je nutné, aby rozsudek důsledně splňoval zákonné náležitosti, vždy sledoval smysl a účel tohoto institutu, byl výstižný, jasný a omezující v co nejnížší možné míře, aby upravoval veškeré oblasti právních vztahů, do kterých daná osoba vstupuje, a

samozřejmě se musí každý případ řešit individuálně (Pirklová, 2016). Řízení o omezení svéprávnosti se řídí zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních a také zákonem č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Podle ligy lidských práv (2018) rozhoduje o omezení svéprávnosti okresní soud podle místa bydliště posuzované osoby a o případných odvoláních rozhoduje krajský soud. Řízení je dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, zahájeno podáním návrhu o omezení svéprávnosti, jež může podat jakákoliv osoba, a musí obsahovat identifikaci příslušného soudu, identifikační údaje osoby, která návrh podává, informaci, že se jedná o návrh o omezení svéprávnosti, co se daným návrhem sleduje a také datum a podpis osoby, která návrh podává. Jak uvádí Pirklová (2016), řízení o omezení svéprávnosti se řídí zásadou vyšetřovací, což znamená, že provádění důkazů je povinností soudu, kdy jedním z nejdůležitějších důkazů je znalecký posudek. Soud v průběhu jednání vhodným způsobem vyslechně posuzovaného, soudního znalce, případně i ošetřujícího lékaře a také opatrovníka pro řízení, avšak pokud posuzovaný není schopen podrobit se výslechu, soud ho musí alespoň zhlédnout a dále pak soud zkoumá, zda by nebylo účelné využít mírnějších institutů, než je omezení svéprávnosti. Řízení dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních končí vydáním rozsudku, ve kterém je vymezen rozsah omezení právních jednání posuzované osoby a také doba, po kterou bude toto omezení trvat, kdy účinky rozhodnutí jsou následující: 1) osoba nesmí samostatně právně jednat v oblastech vymezených soudem, avšak neplatnost právního jednání je pouze v případě, že by mu byla způsobena újma, 2) osoba smí právně jednat ve všech ostatních oblastech a také v běžných záležitostech každodenního života a 3) osoba smí podat kdykoliv návrh na vrácení svéprávnosti, přičemž pokud by se kdykoliv v budoucnu ukázalo, že podmínky pro omezení svéprávnosti nebyly splněny, nebo se okolnosti změnil, soud rozhodnutí změní či zruší. Dle Ligy lidských práv (2018) je možné proti rozsudku podat odvolání a další zásadou je, že náklady na řízení platí stát.

Řízení o omezení svéprávnosti dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Dle § 55 lze k omezení svéprávnosti přistoupit jen v zájmu člověka, po zhlédnutí a s plným uznáním jeho práv a osobní jedinečnosti, kdy musí být zhodnocen rozsah a stupeň neschopnosti člověka postarat se o své vlastní záležitosti, a omezit člověku svéprávnost lze jen tehdy, pokud by mu hrozila závažná újma a nepostačí žádné méně omezující opatření. Podle § 56 může člověka omezit pouze soud, který musí také vyvinout potřebné úsilí k tomu, aby zjistil názor daného člověka. § 57 říká, že soud

může člověka omezit v takovém rozsahu, ve kterém není schopen v důsledku duševní poruchy sám jednat, a musí zároveň vymezit to, v čem člověka samostatně právně jednat omezil s tím, že pokud má člověk obtíže s dorozumíváním, není toto samo o sobě důvodem k omezení svéprávnosti. § 59 pak říká, že soud může osobu omezit na nutnou dobu v souvislosti s vyřízením určité záležitosti nebo na jinou určitou dobu, nejdéle však na tři roky a v případě, že je jasné, že se zdravotní stav dané osoby nezlepší, pak nejdéle na dobu pěti let, přičemž po uplynutí této doby právní účinky rozhodnutí zanikají, ale pokud se stihne v této době zahájit řízení o prodloužení doby omezení, trvají právní účinky původního rozhodnutí až do nového rozhodnutí, nejdéle však jeden rok. § 60 říká, že pokud se změní podmínky, soud své rozhodnutí okamžitě změní, nebo zruší. Dle § 61 může osoba určená budoucím opatrovancem sama navrhnout, že chce vykonávat funkci opatrovníka, pokud návrh nepodá, soud sám zjistí její stanovisko a pokud je tato osoba schopna vykonávat opatrovnickou funkci, soud ji jmenuje. Podle § 62 je opatrovník člověka uveden přímo v rozhodnutí o omezení svéprávnosti, kdy při jeho výběru soud přihlíží k přáním opatrovance i jeho blízkých osob a dbá na to, aby nějak nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi. V § 63 je uvedeno, že opatrovník musí být způsobilý právně jednat, jeho zájmy nesmí být v rozporu se zájmy opatrovance a nesmí to být ani člověk ze zařízení, ve kterém opatrovanec žije. I člověk omezen ve svéprávnosti smí samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života (§ 64). V § 65 je řešena problematika toho, když opatrovanec jedná sám, ačkoliv v dané věci sám jednat nesměl Dvořák, Švestka a Zuklínová (2016) k tomuto uvádějí, že tyto případy se řeší tak, že pokud je to pro opatrovance nevýhodné, soud toto jednání prohlásí za neplatné a zruší ho, a pokud jsou pro něj důsledky výhodné, schválí ho (např. pokud opatrovanec přijme dar ve vyšší sumě, než se kterou smí sám hospodařit), pokud opatrovanec sám udělá něco, co je pro něj dobré, ale v jiném rozsahu, soud může tento rozsah zúžit (např. když si opatrovanec předplatí takové množství dat v mobilní síti, které nemůže využít, ale jinak je pro něj smlouva výhodná) a také je možné považovat za platné takové jednání opatrovance, které sice sám nesměl učinit, ale opatrovník ho dodatečně schválí. I Prudíková (2016) říká, že pokud bude opatrovanec samostatně právně jednat, ačkoliv v dané situaci sám bez opatrovníka jednat dle rozhodnutí soudu nesměl, bude toto jednání prohlášeno za neplatné, pouze pokud způsobil tímto svým jednáním nějakou újmu.

1.2 Specifika právního postavení osob s postižením: vybrané instituty českého občanského zákoníku

Dle Dvořáka, Švestky a Zuklínové (2016) musí soud přistoupit podle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku k omezení svéprávnosti, jak už bylo řečeno výše, pouze pokud by danému člověku hrozila závažná újma a nepostačilo by k jeho ochraně využití nějakého mírnějšího opatření, kterými jsou předběžná právní prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti či opatrovnictví bez omezení svéprávnosti.

1.2.1 Předběžné prohlášení

Předběžné právní prohlášení, kterému se věnují § 38 až § 44 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, je takové preventivní opatření, které umožňuje člověku, který má pocit, že by v budoucnu nemohl sám jednat z důvodu nějaké duševní choroby projevit vůli, jak, případně kým, mají být spravovány jeho záležitosti v době, kdy už tohoto nebude schopen sám, nebo si může také zvolit případného budoucího opatrovníka, přičemž takovéto prohlášení má samozřejmě stanoveny určité náležitosti, které musí být splněny, aby bylo považováno za platné – musí být sepsáno ve formě soukromé listiny, musí zde být datum, musí být potvrzeno dvěma svědky, kteří ho podepíší a doplní zde i své údaje, podle kterých budou moci být identifikováni, a budou moci potvrdit to, že člověk, který toto prohlášení sepsal, byl v té době schopný toto učinit s tím, že svědky mohou být pouze takové osoby, které nemají na tomto prohlášení svůj osobní zájem (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Dle Šebestové (2017) se jedná o opatření preventivní povahy, které bude přicházet v úvahu nejčastěji u lidí trpících duševní chorobou, která se postupem času rozvíjí a zhoršuje, ale která nenastává okamžitě. Šebestová (2017) dále uvádí, že člověk může učinit toto prohlášení, ve kterém projeví vůli, aby jeho záležitosti v případě, že již nebude schopen sám jednat, spravovala určitá osoba, nebo aby byly spravovány určitým způsobem, případně se může jednat o kombinaci obojího. Dle Juríčkové, Ivanové a Filky (2014) se mohou předběžná právní prohlášení uplatňovat tehdy, kdy člověk očekává, že v budoucnu nebude schopen sám právně jednat, a proto projeví právně závazně svou vůli, aby byly jeho věci v budoucnosti spravovány určitým způsobem, nebo aby se určitá osoba stala

jeho opatrovníkem, přičemž předběžné právní prohlášení člověk může uplatnit např. tehdy, pocítuje-li na sobě postupující duševní poruchu.

Dle Marečkové a Matiaška (2010) je důležité odlišovat plnou moc od předběžného právního prohlášení, kdy předběžné právní prohlášení je oproti plné moci jednostranný právní úkon podmíněný „nezpůsobilostí“ pořizovatele, přičemž rozsah úkonů v předběžném prohlášení může být mnohem větší než u plné moci. Při využívání tohoto institutu za člověka rozhoduje někdo jiný, avšak za podmínek, které si daný člověk sám určí a nastaví, čili člověk si sám určí, co se s ním stane a jak bude o jeho záležitostech rozhodováno, stejně tak jako se svobodně rozhodne, koho k těmto činnostem zmocní (Marečková a Matiaško, 2010). Dle Zahumenského a Fialy (2010) je předběžné právní prohlášení dobrým nástrojem sloužícím lidem, kteří mají nějakou duševní nemoc, u které se střídají období relapsů nemoci a období relativní stability, kdy člověk ve stabilní fázi nemoci může rozhodnout, kdo a jakým způsobem za něj bude rozhodovat v době relapsu nemoci, a předběžné právní prohlášení je také dobré pro lidi, kteří vědí, že se jejich nemoc bude zhoršovat a chtějí mít možnost určit, kdo a jak za ně bude rozhodovat v budoucnu; tento institut je velmi potřebný, protože lidí s nějakou duševní nemocí v posledních letech přibývá. Jak uvádí Marečková a Matiaško (2010) institut předběžných právních prohlášení je zakotven v čl. 9 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně a může být využíván buď jako prohlášení obsahující pokyny, nebo jako prohlášení o zástupci, kdy mají upravovat zejména oblasti jako zdraví, sociální či osobní věci, majetek, finančních záležitosti, ale také možnost volby opatrovníka.

Následující tři věty, týkající se předběžných právních prohlášení, jsou od autorů Marečkové a Matiaška (2010). Pokud člověk v předběžném právním prohlášení uvede osobu, která by se v případě potřeby měla stát jeho opatrovníkem, takováto osoba bude při splnění zákonných podmínek opatrovníkem ustanovena. Takováto osoba opatrovníka bude vždy vázána prohlášením člověka, ve kterém uvádí, jak mají být jeho věci spravovány. Ohledně předběžných prohlášení platí z důvodu právní ochrany člověka také zásada, že začne být naplňováno, až pokud se změní okolnosti, čili kdy se člověku, který prohlášení učinil, prokazatelně zhorší zdravotní stav.

Předběžné prohlášení lze kdykoliv odvolat a to buď výslovným odvoláním, které musí splňovat stejné podmínky jako předběžné prohlášení, nebo fyzickým zničením dokumentu předběžného prohlášení; předběžné prohlášení může změnit nebo zrušit také soud, a to v případě, kdy se změní podmínky takovým způsobem, že by za těchto

podmínek člověk předběžné prohlášení neučinil nebo by je učinil v jiném rozsahu, a to pokud by mu hrozila závažná újma s tím, že soud samozřejmě musí důkladně vyslechnout člověka, který předběžné prohlášení učinil (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016).

1.2.2 Nápomoc při rozhodování

Nápomoc při rozhodování (§ 45 - § 48 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku) je takový institut, který umožňuje člověku mít nějakou osobu, která mu pomáhá a poskytuje podporu na základě smlouvy o nápomoci schválené soudem, a oproti opatrovníkovi, který činí právní jednání místo opatrovance, zde vždy jedná člověk sám za sebe s tím, že jeho právnímu jednání může být přítomen jeho podpůrce (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Když zletilý člověk potřebuje pomoc při rozhodování z důvodu duševní poruchy, přestože není potřeba omezovat jeho svéprávnost, může si smluvně sjednat s podpůrcem poskytování podpory, kde se podpůrce zavazuje k tomu, že bude přítomen právním jednáním podporovaného, pokud si to bude podporovaný přát, bude mu radit a pomáhat a bude mu sdělovat důležité informace a údaje (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Nápomoc při rozhodování je podle Juríčkové, Ivanové a Filky (2014) méně omezující alternativa (svéprávnost člověka není omezena), která vychází z principu podporovaného rozhodování, kdy místo opatrovníka, který by za člověka s duševní poruchou přímo rozhodoval, využívá člověk podpůrce, který mu spíše jen pomáhá nebo radí v jeho rozhodnutích a právních jednáních – nejedná se tedy o právní jednání podpůrce, ale o právní jednání samotného podporovaného člověka. I podle Marečkové a Matiaška (2010) může být hodnotným méně omezujícím institutem nápomoc při rozhodování, která vychází z principu podporovaného rozhodování, kdy člověk využívá pomoc a podporu tzv. podpůrce, který však nemůže nikdy rozhodovat za člověka, nýbrž mu jen při jeho právních jednáních poskytovat pomoc a podporu, což odpovídá závazku smluvních států z čl. 12 odst. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Aby nebylo možné jakékoliv zneužití, smlouva o nápomoci nabude účinnosti, až když ji schválí soud, který také jmenuje podpůrce (pokud by zájmy podpůrce odporovaly zájmům podporovaného, soud takovou smlouvu neschválí) s tím, že smlouva musí být vyhotovena v písemné formě, nebo musí obě strany projevit před

soudem vůli uzavřít takovou smlouvu (Marečková, Matiaško, 2010). Podle Dvořáka, Švestky a Zuklínové (2016) podpůrce musí jednat vždy v zájmu podporovaného a v souladu s jeho přáními a rozhodnutími, pokud si to podporovaný přeje, může podpůrce připojovat svůj podpis na různé dokumenty, které podporovaný sám podepisuje, a podpůrce také může namítat neplatnost právního jednání podporovaného podle obecných ustanovení občanského zákoníku.

Podle Marečkové a Matiaška (2010) je zřejmé, že nápomoc při rozhodování je oproti opatrovnictví méně formální a ovlivňuje práva podporovaného člověka méně, než kdyby byl omezen ve svéprávnosti a měl opatrovníka, ale přesto má podpůrce mnoho povinností.

Dle Dvořáka, Švestky a Zuklínové (2016) soud rozhoduje o odvolání podpůrce na žádost podpůrce či podporovaného a má také pravomoc odvolat podpůrce i bez návrhu, a to v situaci, pokud bude porušovat svoje povinnosti.

1.2.3 Zastoupení členem domácnosti

Podle Juričkové, Ivanové a Filky (2014) je zastoupení členem domácnosti (§49 – §54 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku) institutem, který se může uplatnit u člověka, který nemůže samostatně právně jednat z důvodu nějaké duševní poruchy a nemá při tom jiného zástupce. Zástupce musí naplňovat práva a chránit nejlepší zájmy zastupovaného a musí dbát na to, aby zastupovaný člověk žil podle svých představ a aby jeho život nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a možnostmi (Marečková, Matiaško, 2010).

Zastoupení členem domácnosti je v rámci problematiky zastupování institutem, který má znaky opatrovnictví i znaky smluvního zastoupení a využívá se u osob, jejichž duševní porucha není v takovém stadiu, aby mohla nebo musela být omezena jejich svéprávnost, avšak nejsou schopny vždy a za všech okolností samostatně právně jednat, a tak mají možnost nechat se zastupovat osobou z rodiny nebo ze své domácnosti, které věří a tato osoba daného člověka zná a nechce ho nijak poškodit, ale naopak hájit jeho nejlepší zájmy, přičemž aby zastupování členem domácnosti mohlo vzniknout, musí s ním souhlasit jak osoba budoucího zástupce, tak i soud (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Zastupujícím členem z domácnosti může být potomek, předek, sourozenec,

manžel, partner nebo jiná osoba, která před vznikem zastoupení žila se zastoupeným minimálně tři roky ve společné domácnosti s tím, že musí obeznámit zastoupeného s tím, že ho bude zastupovat, a vysvětlit mu, jak vše bude probíhat, přičemž pokud zastupovaná osoba odmítne, zastoupení nevznikne, a pokud bude se zastupováním souhlasit, a to i před soudem, soud toto zastupování schválí (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Zastoupení se vztahuje na obvyklé záležitosti, tak jak to odpovídá standardům a životním poměrům zastoupeného, zastupující člen z domácnosti může nakládat s příjmy zastoupeného v rozsahu, jaký je potřebný pro obstarání běžných věcí, avšak s úsporami zastupovaného smí nakládat jen v rozsahu měsíčního životního minima jednotlivce a také nesmí rozhodovat o zásazích do tělesné integrity zastupovaného, pokud by zde hrozily trvalé následky (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Podobné informace uvádí i Juríčková, Ivanová a Filka (2014), kteří říkají, že zastupující člen z domácnosti má oproti opatrovníkovi omezenější pravomoci, může např. jednat za člověka v obvyklých záležitostech, jak to odpovídá poměrům zastupovaného, může zařizovat záležitosti týkající se přiznání různých dávek a využívání zdravotních a sociálních služeb, nakládat s příjmy zastoupeného pouze v potřebném rozsahu, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného, nakládat s finančními prostředky na účtu zastoupeného do výše životního minima jednotlivce; naopak nesmí rozhodovat v záležitostech zásahů do tělesné integrity člověka s trvalými následky, např. amputace končetiny.

Zastupujících členů z domácnosti může mít jedna zastupovaná osoba i více a v tomto případě stačí, aby daný úkon prováděl jeden z nich, avšak pokud by měli odlišné názory, nepřihlédne se k nim a právní jednání nevznikne (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016).

Zastupování zanikne, pokud si již zastupovaná osoba nepřeje být zastupována nebo pokud je jí ustanoven opatrovník či nabude-li účinnosti smlouva o nápomoci při rozhodování (Marečková, Matiaško, 2010). Podle Dvořáka, Švestky a Zuklínové (2016) zastupování členem domácnosti zanikne, pokud se sám zástupce tohoto zastupování vzdá, pokud si zastupovaný nepřeje, aby ho daná osoba dále zastupovala, nebo pokud soud jmenuje zastupované osobě opatrovníka.

1.2.4 Opatrovník – rodinný příslušník, jiný blízký

Dle Marečkové a Matiaška (2010) je preferováno, aby byl opatrovník hledán nejprve mezi příbuznými, čili to byl soukromý opatrovník, a teprve pokud takovouto osobu nelze najít a ustanovit ji opatrovníkem, aby byl ustanoven opatrovník veřejný. Při hledání vhodného opatrovníka je důležité, aby byl člověk omezený ve svéprávnosti vždy vyslechnut a mohl osobu opatrovníka sám navrhnout, a teprve pokud on toto neudělá, hledá soud sám vhodného kandidáta, protože je žádoucí, aby mezi opatrovancem a opatrovníkem byla vzájemná důvěra a respekt, a přestože se preferuje soukromý opatrovník před opatrovníkem veřejným, není vhodné, aby opatrovnictví vykonával příbuzný, který např. žije daleko a není s opatrovancem v kontaktu, a je nepřijatelné, aby byl opatrovníkem ustanoven takový příbuzný, který nesleduje opatrovancovy nejlepší zájmy a hrozil by střet zájmů (Marečková, Matiaško, 2010).

1.2.5 Opatrovník – veřejný opatrovník

Kancelář veřejného ochránce práv (2014) uvádí, že pokud se nemůže opatrovníkem stát osoba, kterou opatrovanec navrhl, příbuzný nebo jiná blízká osoba, ustanoví soud opatrovníkem obec, kde má opatrovanec bydliště. Dle Ministerstva vnitra České republiky (2015) jmenuje soud v takovéto chvíli veřejného opatrovníka, kterým se rozumí obec, ve které má člověk dle § 80 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku bydliště, nebo právnická osoba zřízená danou obcí k plnění funkce opatrovníka. V obci vykonává funkci opatrovníka starosta, nebo na základě plné moci pověří místostarostu či jiného zaměstnance obce zařazeného do obecního úřadu, který pak většinou vykonává opatrovnickou funkci nad více osobami (Ministerstvo vnitra České republiky, 2015). Juríčková, Ivanová a Filka (2014) uvádí, že by veřejný opatrovník měl být s opatrovancem, jeho rodinou, případně se zařízením sociálních služeb, ve kterém opatrovanec aktuálně žije, v kontaktu a to buď osobním, či alespoň telefonickým, a také by teoreticky měl být opatrovník opatrovanci 24 hodin denně k dispozici, což u většiny veřejných opatrovníků není jednoduché a někdy ani možné. Kontakt opatrovníka s opatrovancem je velmi důležitý, avšak u veřejných opatrovníků, kteří mají např. i desítky opatrovanců a k tomu ještě mnoho jiné agendy, toto není vůbec jednoduché a např. pokud opatrovanec žije v pobytovém zařízení sociálních služeb, opatrovník někdy

častěji komunikuje se sociální pracovníci ze zařízení než se samotným opatrovancem (Juričková, Ivanová, Filka, 2014). Dle § 468 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku v případě smrti nebo odvolání např. soukromého opatrovníka opatrovnictví nezaniká, ale přechází na veřejného opatrovníka do doby, než soud jmenuje opatrovníka nového.

1.2.6 Opatrovnická rada

Když je člověku ustanoven opatrovník, lze ustanovit i opatrovnickou radu a to na přání samotného opatrovance nebo jeho blízkých osob, kdy členy opatrovnické rady jsou voleni lidé blízcí opatrovanci, kteří sledují svým jednáním blaho opatrovance, kontrolují opatrovníka, vyjadřují se ke správě jmění a mohou také navrhnout odvolání opatrovníka nebo se třeba usnést na odměně pro opatrovníka za správu jmění (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). I podle Marečkové a Matiaška (2010) o ustanovení opatrovnické rady může žádat sám opatrovanec nebo osoba jemu blízká a jedná se o kolektivní, konzultativní a ve vztahu k opatrovníkovi kontrolní orgán. Jak uvádí Dvořák, Švestka a Zuklínová (2016) v některých věcech může opatrovník rozhodovat sám, někdy k tomu potřebuje i souhlas opatrovnické rady a někdy je zapotřebí i schválení soudem, což bývají většinou záležitosti týkající se správy opatrovanceva jmění, uzavírání nebo rozvod manželství, prohlášení rodičovství nebo souhlas k osvojení dítěte.

Podle Marečkové a Matiaška (2010) slouží opatrovnická rada ke kontrole opatrovníka, protože dříve byla kontrola opatrovníka nedostatečná a ten tak mohl zneužívat svého postavení a nemusel vždy sledovat opatrovancův nejlepší zájem. Jak uvádí Švestka, Dvořák a Fiala (2014), v § 472 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je řešena otázka ustavující schůze opatrovnické rady, kdy o ustavení opatrovnické rady může požádat jak opatrovanec, tak i jakákoliv jemu blízká osoba a na základě takovéto žádosti musí opatrovník do 30 dnů svolat schůzi rodinných příslušníků a přátel opatrovance (pokud toto neučiní z důvodu zanedbání povinnosti či z toho důvodu, že blízké osoby opatrovance nezná, svolá schůzi soud), kam mohou přijít kromě pozvaných i nepozvaní blízcí lidé opatrovance a je zde volena opatrovnická rada, která může být zvolena, pokud je na schůzce alespoň pět osob. Opatrovnická rada má tvořit kontrolní a konzultativní orgán minimálně o třech členech, blízkých opatrovanci,

kdy opatrovnická rada hlídá a kontroluje opatrovníka, aby svou funkci vykonával řádně, a také spolurozhoduje o důležitých věcech týkajících se opatrovance, avšak poslední slovo má vždy opatrovník a rozhodnutí opatrovnické rady může soud zrušit (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014). Opatrovnická rada vzniká dokončením volby svých členů a zaniká nejpozději společně se zánikem opatrovnictví (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014). Dle § 473 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který popisuje volbu opatrovnické rady, mohou být členy opatrovnické rady osoby, které jeví o opatrovance skutečný zájem, a je možno předpokládat, že ho budou jevit i v budoucnu a jejich zájmy nejsou v rozporu se zájmy opatrovance, s tím, že opatrovnická rada je volena na schůzi většinou hlasů. Švestka, Dvořák a Fiala (2014) se dále věnují rozhodování opatrovnické rady, což upravuje § 474 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který říká, že pokud má opatrovnická rada 4 a více členů, smí se usnášet, když je přítomna většina, pokud má členy pouze tři, musí být přítomni všichni tři a rozhodnutí jsou přijata většinou hlasů přítomných členů, a další zásadou pak je, že opatrovnická rada musí zasedat minimálně 1x ročně, kdy je svolána předsedou rady a může ji také kdykoliv podle potřeby svolat k jednání opatrovanec, opatrovník, jakýkoliv člen nebo soud. § 477 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který se věnuje zániku členství v opatrovnické radě, říká, že člen opatrovnické rady je volen na dobu neurčitou, avšak může sám odstoupit anebo může být odvolán soudem, a to jak z moci úřední, tak i na návrh opatrovníka nebo jiného člena rady a to z takových důvodů, kdy porušuje své povinnosti (např. několikrát se nedostavil na schůzku a ani se neomluvil), ztratil o opatrovance opravdový zájem nebo jsou jeho zájmy v rozporu se zájmy opatrovance – po odstoupení nebo odvolání některého člena musí být bez zbytečného odkladu uskutečněna volba nového člena. Dle Švestky, Dvořáka a Fialy (2014) je v § 479 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku řešeno projednání zprávy o činnosti opatrovníka, kdy opatrovnická rada na své schůzce kromě jiného také posuzuje zprávu opatrovníka o jeho činnosti a vyjadřuje se také k soupisu jmění opatrovance, k vyúčtování správy jmění vyhotovené opatrovníkem nebo k případným odměnám opatrovníka za správu jmění a opatrovnická rada také může na základě svého usnesení podat návrh na soud ohledně odvolání opatrovníka z funkce. Dále pak je dle Švestky, Dvořáka a Fialy (2014) v § 480 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku uvedeno, jaká právní jednání opatrovník nesmí vykonat sám a nesmí o nich rozhodnout bez souhlasu opatrovnické rady – jsou jimi: změna bydliště opatrovance, umístění opatrovance do pobytového zařízení sociálních služeb, zásahy do integrity opatrovance

s možností trvalých následků, nakládání s větším majetkem, a dále pak se může opatrovnická rada usnést, že opatrovník potřebuje její souhlas i k dalším výše neuvedeným právním úkonům, přičemž pokud by opatrovník v těchto věcech jednal bez souhlasu opatrovnické rady, jeho jednání by nebylo právně účinné. V § 481 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je uvedeno, že pokud s rozhodnutím opatrovnické rady opatrovanec, opatrovník nebo člen, který pro něj nehlasoval, nesouhlasí, může podat do 15 dnů návrh soudu, aby dané rozhodnutí zrušil a nahradil ho svým rozhodnutím, kdy do té doby, než soud rozhodne, neplynou z rozhodnutí rady právní účinky. § 482 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku řeší absenci opatrovnické rady a říká, že pokud není možné nalézt dostatečný počet zájemců o to být členy opatrovnické rady, soud může rozhodnout, že bude její funkci vykonávat jen jedna osoba na základě jmenování soudem, a pokud ani jedna takováto osoba není známa, vykonává funkci opatrovnické rady de facto soud (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016).

1.3 Institut opatrovnictví

Opatrovnictví lze definovat jako jednání za druhou osobu se souhlasem společnosti, takže je to společenská instituce, která chrání práva dospělých osob, které nemohou samy za sebe činit právní jednání a potřebují při nich pomoc jiné osoby, kdy institut opatrovnictví se vyvíjel společně s přístupem k péči o osoby s mentálním postižením a přecházel od paternalistického pojetí k pojetí zakládajícím si na autonomii jedince a poskytování podpory při právním jednání jedince spíše než autoritativní rozhodování za něj (Juríčková, Ivanová, Filka 2014).

Ratifikací Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením se dle Hrubé (2015) přešlo od koncepce náhradního rozhodování, kdy rozhoduje za osobu opatrovník a člověk tedy nemůže ovlivnit příliš své záležitosti, i kdyby byl schopen danou situaci pochopit a rozhodnout se, co je pro něj nejlepší, k podporovanému či asistovanému rozhodování, čímž se rozumí, že každá osoba je schopna činit sama rozhodnutí týkající se jeho osoby a jeho záležitostí, avšak s větší či menší mírou podpory. Adamová (2001) ve své knize uvádí, že institut opatrovnictví byl znám již ve starém střeoevropském soukromém právu, kdy opatrovníci měli stejně jako dnes hájit zájmy opatrovance.

Opatrovníka vždy opatrovanci jmenuje soud a v rozhodnutí o ustanovení opatrovníkem vždy uvádí okruh práv a povinností opatrovníka vůči opatrovanci, kdy opatrovanec má vždy jen jednoho opatrovníka, avšak je možné jmenovat ještě druhého opatrovníka např. pro správu opatrovancova jmění a pokud soud nerozhodne o tom, jaký opatrovník má jaké přesně dané povinnosti, jsou povinni jednat společně a nerozdílně (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Jak říká Švestka, Dvořák a Fiala (2014) v § 465 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je uvedeno, že soud jmenuje člověku opatrovníka z důvodu ochrany jeho zájmů, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem, a to takovým osobám, které mají omezenou svéprávnost, kdy v některých případech může soud opatrovníkovi uložit povinnost pojistit se pro případ, že by svým konáním v rámci plnění funkce opatrovníka způsobil někomu škodu.

Dle Novotného, Ivičičové, Syrůčkové a Vondráčkové (2014) opatrovnictví zajišťuje zastoupení takové osoby, která toto zastoupení potřebuje, protože nemůže jednat sama, kdy v rozhodnutí soudu musí být vždy uvedeno, proč je opatrovník jmenován, doba, na kterou je jmenován, jaká jsou opatrovníkova práva a povinnosti, k jakému právnímu jednání v budoucnu bude opatrovník potřebovat souhlas soudu, jak často musí podávat soudu zprávy o výkonu opatrovnictví a také jestli má nárok na náhradu některých nákladů či na odměnu. Prudíková (2016) dále uvádí, že za výkon opatrovnictví není dle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku přiznávána opatrovníkovi žádná odměna, výjimkou je pouze situace, kdy opatrovník spravuje opatrovanci jmění; v takovémto případě lze přiznat opatrovníkovi odměnu, o jejímž přiznání a výši vždy rozhoduje soud. Schelle (2011) o institutu opatrovnictví říká, že opatrovník má taková práva a povinnosti vymezené soudem, aby plně chránil zájmy opatrovance.

Vztyčným bodem systému opatrovnictví jsou dle Juričkové, Ivanové a Filky (2014) tyto čtyři procesy: proces omezení ve svéprávnosti, proces ustanovení opatrovníka, proces výkonu opatrovnictví, proces ukončení opatrovnictví, kdy výstupem těchto procesů by měli být jednoznačně dospělé osoby s duševním onemocněním, o které je postaráno, je dobře nakládáno s jejich majetkem, vždy je sledován jejich nejlepší zájem, žijí důstojným a co nejvíce smysluplným způsobem života a také se mohou v rámci svých možností a schopností vyjadřovat k otázkám týkajícím se jejich právního rozhodování a celého jejich života. Systém opatrovnictví by neměl být vnímán jen jako právní institut směřující k ochraně člověka s postižením, ale jako komplexní institut s mnohem širším vlivem na celou společnost; souvisí také

s organizací opatrovnictví jako služby, s čímž se ztotožňují i zahraniční autoři, přičemž v jednotlivých zemích je podoba opatrovnictví dána nejen dodržováním práv osob s duševním postižením, ale i politickým, právním a sociálním uspořádáním daného státu či také náboženstvím a rodinnými tradicemi v dané zemi (Juríčková, Ivanová, Filka 2014).

Dle § 468 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který se věnuje zániku opatrovnictví, smrtí nebo odvoláním opatrovníka opatrovnictví nezaniká, ale přechází na veřejného opatrovníka do doby, než nabude právní moci rozsudek soudu o jmenování nového opatrovníka, čili člověku nikdy není obnovena plná svéprávnost, ale právní důsledky minulého rozhodnutí o omezení svéprávnosti nadále platí; smrtí opatrovance pak opatrovnictví zaniká. Pokud opatrovník již nechce dále opatrovnickou funkci vykonávat, soud ho zproští opatrovnictví, a pokud řádně neplní funkce opatrovníka, soud ho odvolá, kdy je pak v obou případech nutné jmenovat neprodleně opatrovníka nového (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Opatrovník může být odvolán na základě žádosti jeho samotného (z objektivních důvodů, např. že již nezvládá opatrovnickou funkci z důvodů vysokého věku nebo i ze subjektivních důvodů – že již opatrovnickou funkci vykonávat nechce) nebo pokud neplní své povinnosti a nehájí řádně zájmy opatrovance (což může mít také objektivní příčiny, např. to, že je sám nově omezen ve svéprávnosti nebo se tak může stát z toho důvodu, že jeho způsob života zabraňuje tomu, aby řádně vykonával opatrovnickou funkci, např. byl odsouzen k trestu odnětí svobody) s tím, že společně s odvoláním stávajícího opatrovníka je zároveň jmenován opatrovník nový (Švestka, Dvořák, Fiala 2014).

1.3.1 Ustanovení opatrovníka bez omezení svéprávnosti

Dle Švestky, Dvořáka a Fialy (2014) je opatrovnictví bez omezení svéprávnosti velmi vhodné využívat v situacích, kdy se nepředpokládá, že by si opatrovanec svým aktivním právním jednáním způsobil nějakou újmu, avšak je zde důvodné podezření, že by mu mohla vzniknout újma v důsledku toho, že by právně nejednal, a v takovéto situaci za něj v jeho nejlepším zájmu může právně jednat právě soudem ustanovený opatrovník (např. žádosti o různé sociální dávky) s tím, že opatrovník nesmí jednat sám, ale společně s opatrovancem, a samozřejmě v souladu s jeho vůlí, v případech, kdy by nebylo možné opatrovancovu vůli zjistit, musí rozhodnout soud, a dále pak v situacích,

kdy má opatrovník jiný názor než opatrovanec, musí být vždy respektován názor právě opatrovance. I podle Matiaška a Hofschneiderové (2015) se tento institut může využít v případě, že člověku stěžuje hájení svých práv či spravování svého jmění jeho zdravotní stav a soud mu může tedy na jeho návrh ustanovit opatrovníka bez omezení jeho svéprávnosti a také konkrétně stanovit opatrovníkovi rozsah jeho způsobilosti, odvolán může být také na návrh opatrovance. Takovýto opatrovník jedná většinou společně s opatrovancem anebo může opatrovanec v situacích, kdy je toho schopen, jednat úplně sám, bez vědomí a přítomnosti opatrovníka, kdy opatrovnictví bez omezení svéprávnosti je vlastně takovou střední možností mezi nápomocí při rozhodování a klasickým opatrovnictvím (Marečková, Matiaško, 2010).

1.3.2 Ustanovení opatrovníka při omezení svéprávnosti

Dle § 463 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku opatrovanci jmenuje opatrovníka z důvodu ochrany opatrovancových zájmů nebo z důvodu ochrany veřejných zájmů na základě rozhodnutí soud a zároveň také určí rozsah opatrovníkových práv a povinností, kdy opatrovník je přímým opatrovancovým zástupcem a právním jednáním opatrovníka vznikají práva a povinnosti opatrovanci, přičemž při výběru opatrovníka soud hledí na to, zda bude moci opatrovanci zajistit kvalitní ochranu jeho práv a oprávněných zájmů, nebo zda nemá s opatrovancem protichůdné zájmy.

1.3.3 Opatrovnícké řízení

Následující sdělení je z publikace Švestky, Dvořáka a Fialy (2014). Řízení o omezení svéprávnosti bývá spojeno s řízením o jmenování opatrovníka a probíhá u okresního soudu podle trvalého bydliště opatrovance, kdy nejprve soud musí zjistit, zda opatrovanec v minulosti prohlásil, koho by chtěl za opatrovníka, nebo nikoliv a podle toho bude soud dále postupovat.

Z komentáře k občanskému zákoníku vyplývá, že pokud člověk učiní předběžné prohlášení, kde určí osobu, která mu má v případě potřeby dělat opatrovníka, je tato

osoba regulérním opatrovníkem od okamžiku, kdy osoba prokazatelně ztratí schopnost samostatně právně jednat, a ne až od doby, kdy je vydáno usnesení o určení tohoto opatrovníka. Při stanovování rozsahu opatrovnictví musí soud vycházet z toho, že nestanovuje opatrovníka na jedno určité jednání, ale na komplex právních jednání a musí tedy přihlížet k tomu, zda má opatrovník reálnou šanci hájit zájmy opatrovance. Soud jmenuje člověku opatrovníka, pokud je to potřeba, k ochraně jeho práv a oprávněných zájmů, pokud to vyžaduje veřejný zájem, pokud člověku činí problémy spravovat své jmění, a samozřejmě pokud je omezen ve svéprávnosti (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Když je člověku prvně ustanoven opatrovník, vzniká tzv. „opatrovnictví nad člověkem“, které trvá, dokud je to potřeba (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Pokud je opatrovanec schopen navrhnout sám osobu, která by měla být jeho opatrovníkem, soud mu vyhoví, pokud je tohoto taková osoba schopna a není zde přítomna některá z vylučujících okolností, avšak často se stává, že opatrovanec není schopen se v této věci vyjádřit, a tak soud hledá opatrovníka nejprve mezi příbuznými nebo jinými blízkými osobami opatrovance, pokud se ani poté vhodný opatrovník nenajde, hledá soud mezi jinými fyzickými osobami a až jako nejzazší řešení volí soud veřejného opatrovníka (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016).

Dle Juríčkové, Ivanové a Filky (2014) vstupují v České republice do systému opatrovnictví především následující aktéři: navrhovatelé, čili fyzické či právnické osoby, které podaly návrh či podnět na omezení svéprávnosti soudu, osoby s duševní poruchou, které podle navrhovatelů potřebují pomoc a podporu druhých osob při právním jednání, lékaři, soudní psychiatři a soudci, kteří rozhodují o potřebě poskytování podpory dané osobě, a v neposlední řadě opatrovník, který bude poskytovat opatrovanci omezenému ve svéprávnosti potřebnou pomoc a podporu. Soud kromě dalších informací hodnotí samozřejmě znalecký posudek, který vypracovává soudní znalec z oboru psychiatrie, ve kterém je uvedena diagnóza, která je důvodem k omezení svéprávnosti daného člověka, společně s dalšími informacemi vyplývajícími z vyšetření člověka tímto znalcem (Juríčková, Ivanová, Filka 2014). Znalecký posudek se skládá z úvodu, informací ze spisu o opatrovanci, kde jsou uvedeny všechny důležité informace pro posouzení rozsahu omezení svéprávnosti, výpisu ze zdravotnické dokumentace, vyšetření člověka, které je velmi podrobné a obsahuje např. rodinnou, sociální, osobní či pracovní anamnézu, poznámek znalce z odborného pozorování vyšetřovaného, neurosomatického nálezu, závěru, kde jsou uvedeny zásadní informace

vedoucí k diagnostickému závěru, a odpovědí na otázky soudu (Juríčková, Ivanová, Filka 2014).

Jednání o omezení svéprávnosti, které je upraveno v občanském soudním řádu, vždy zahajuje, řídí, provádí dokazování a vyhlašuje rozhodnutí předseda senátu, který vyslechne všechny účastníky řízení a zhodnotí znalecký posudek a také určuje další postup podle okolností projednávaného případu (Juríčková, Ivanová, Filka 2014). Dle Juríčkové, Ivanové a Filky (2014) musí být osoba, o jejímž omezení svéprávnosti se jedná, vždy vyslechnuta, má právo na zastupování své osoby zástupcem, kterého si sama zvolí, a pokud si nikoho nezvolí, je jí takový člověk ustanoven soudem (blízká osoba či advokát), avšak musí to být člověk, který nemá protichůdné zájmy než tato osoba, kdy tento zástupce není shodný s budoucím opatrovníkem, ale zastupuje zájmy osoby, o jejímž omezení svéprávnosti se jedná jen v průběhu řízení. Na závěr řízení soud vyhlásí veřejně rozsudek o omezení svéprávnosti, ve kterém je poučení, v jaké lhůtě se lze v dané věci odvolat, která bývá vždy 15 dní ode dne doručení rozsudku (Juríčková, Ivanová, Filka 2014).

1.3.3.1 Výběr opatrovníka v opatrovnickém řízení

Dle Marečkové a Matiaška (2010) a Prudíkové (2016) má soud povinnost jmenovat opatrovníka již v rozhodnutí o omezení svéprávnosti a také má povinnost přihlídnout k přáním, potřebám a připomínkám opatrovance či jemu blízkých osob při jeho výběru a to hlavně z toho důvodu, aby opatrovanec svému opatrovníkovi důvěřoval, kdy není možné jmenovat opatrovníkem osobu, která má protichůdné zájmy než opatrovanec, nebo osobu, která mu poskytuje sociální služby. Dále pak opatrovanec může mít i více opatrovníků najednou, což umožní kvalitnější vykonávání jejich funkce, protože se každý opatrovník může specializovat na jinou oblast opatrovanceva života (Marečková, Matiaško, 2010). Stejně tak Juríčková, Ivanová a Filka (2014) uvádějí, že člověku je jmenován jeden opatrovník, avšak v situacích, kde je člověk zastupován i ve správě majetku, může být jmenováno opatrovníků více, kdy např. jeden spravuje jmění opatrovance a druhý ho zastupuje v osobních záležitostech, přičemž když soud nespécifikuje přímo v rozhodnutí, který opatrovník má zajišťovat jaké záležitosti, musí jednat opatrovníci vždy společně, což vychází z § 464 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

Dle § 471 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je opatrovník ustanoven následujícím procesem: osobu navrhne sám opatrovanec a soud tedy musí opatrovance vyslechnout, pokud nelze ustanovit opatrovníkem osobu navrhovanou opatrovancem, je potřeba vybrat jako opatrovníka jinou blízkou osobu opatrovance, která o něj má vážný zájem a je schopna hájit jeho nejlepší zájmy, není-li možné najít ani takovou osobu, najde jinou osobu, která splňuje podmínky pro výkon této funkce, a pokud ani takovou osobu není možné najít, ustanoví soud opatrovanci opatrovníka veřejného (Hrubá, 2015).

1.3.3.2 Střet zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem

Jak říká § 460 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, pokud dojde ke střetu zájmů mezi opatrovníkem a opatrovancem nebo mezi jednotlivými opatrovanci, jež zastupuje stejný opatrovník, je takovéto osobě jmenován kolizní opatrovník, kdy střet zájmů nastává tehdy, pokud si opatrovník z nějakého důvodu přeje, aby záležitost opatrovance nebyla zčásti nebo zcela vyřešena v jeho zájmu, a pokud by opatrovník takto za opatrovance jednal, je jeho jednání absolutně neplatné (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014). Pokud se někdo domnívá, že dochází ke střetu zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem, může dát podnět soudu, který věc projedná a může pak ustanovit kolizního opatrovníka na jeden nebo více úkonů nebo stávajícího opatrovníka odvolat a určit nového (Valenta, Michalík, Lečbých, 2012).

1.3.3.3 Opatrovník pro řízení

Jak uvádí Lavický (2014), osobě, jejíž svéprávnost je v řízení posuzována, soud jmenuje opatrovníka pro toto řízení, a to i pokud si sám posuzovaný zvolí osobu zmocněnce, kdy opatrovník není opatrovníkem hmotněprávním, který bude vykonávat opatrovníckou funkci po rozhodnutí o omezení svéprávnosti, a opatrovníkem pro řízení musí být samozřejmě ustanovena taková osoba, která je způsobilá řádně hájit zájmy posuzované osoby. Stejně tak dle Ligy lidských práv (2014) člověku, o jehož svéprávnosti se jedná, musí být jmenován procesní opatrovník a posuzovaný má také možnosti zvolit si ještě navíc zmocněnce, a to i bez souhlasu procesního opatrovníka, kdy opatrovník pro řízení

má jiné postavení než opatrovník, který bude v budoucnu zastupovat opatrovance ve věcech, ve kterých není schopen činit právní jednání. Procesní opatrovník je člověku ustanoven pouze pro řízení o omezení svéprávnosti, má za úkol chránit práva tohoto člověka a nejčastěji to může být právník nebo advokát, ale není to pravidlem (Liga lidských práv, 2014).

1.3.3.4 Souhlas opatrovníka s jeho ustanovením

Jak uvádí Dvořák, Švestka a Zuklínová (2016) soukromý opatrovník musí vždy souhlasit s tím, že bude jmenován opatrovníkem jiné fyzické osobě, bez jeho souhlasu není jeho jmenování možné. Oproti tomu souhlas veřejného opatrovníka nutný není, protože vykonávání opatrovnictví je v případě potřeby jejich povinností (Marečková, Matiaško, 2010). I podle **Ministerstva vnitra České republiky 2015** zákon výslovně stanoví, že jmenování veřejného opatrovníka není vázáno na jeho souhlas. Institut veřejného opatrovníka je poslední možností, pokud neexistuje jiná vhodná osoba, která by mohla opatrovnictví vykonávat – z toho vyplývá, že se veřejný opatrovník nemůže opatrovnictví vzdát (Ministerstvo vnitra České republiky, 2015).

1.3.4 Práva a povinnosti opatrovníka

Opatrovník je povinen osobně pečovat o opatrovance, věnovat mu pozornost a svůj zájem, sdělovat mu veškeré důležité informace, zjišťovat jeho názory a přání a podle nich postupovat, a pokud nelze jeho názory a přání zjistit, musí postupovat vždy v nejlepším zájmu tohoto opatrovance (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Opatrovník není vázán zákonem k tomu, aby respektoval pokyny opatrovance, ale musí samozřejmě k názorům a přáním opatrovance přihlížet, a nespravuje pouze záležitosti týkající se majetku a správy jmění, ale chrání veškeré soukromoprávní zájmy opatrovance, kdy opatrovanec je chráněn tím, že pokud opatrovník svým právním jednáním za opatrovance překročil míru oprávnění, které k zastupování má, opatrovanec není takovýmto jednáním právně vázán, a také pokud opatrovník jedná proti zájmu opatrovance, jedná se pouze o zdánlivé jednání a je tedy právně neúčinné (Švestka,

Dvořák, Fiala 2014). Dle § 458 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku opatrovník nesmí jednat za opatrovance v záležitostech týkajících se vzniku nebo zániku manželství, výkonu rodičovských práv a povinností, pořízení pro případ smrti nebo prohlášení o vydědění a jejich odvolání (Juríčková, Ivanová, Filka 2014). Dle § 459 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je věc zvláštní oblíbená věc nebo datový soubor (např. s fotografií), ke které má daná osoba citový vztah, má pro něj subjektivní hodnotu a její odejmutí by mu způsobilo újmu a takovou věc nikdy nesmí opatrovník opatrovanci odejmout a to ani v případě, že je umístěn ve zdravotnickém zařízení nebo žije v zařízení sociálních služeb (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014). Podle § 462 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku za výkon funkce opatrovnictví není přiznána žádná odměna s tím, že odměnu může na žádost opatrovníka přiznat fakultativně soud, pokud opatrovník spravuje jmění, a to s přihlédnutím k hodnotě spravovaného majetku, k nákladům, které opatrovník se spravováním má, k výnosům z majetku a k časové a pracovní náročnosti úkonu (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014). V § 466 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku jsou uvedeny povinnosti opatrovníka – opatrovník je povinen udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu kontakt, projevovat o něj opravdový zájem, starat se o jeho zdravotní stav, zajišťovat naplňování opatrovancových práv a oprávněných zájmů, předkládat soudu pravidelné vyúčtování a při zániku opatrovnictví konečnou zprávu spravování opatrovancova jmění a také musí opatrovanci srozumitelně vysvětlovat všechna právní jednání, která za něj činí, a zároveň i jejich důsledky – opatrovník by tedy měl mít s opatrovancem jednak právní vztah, kdy za něj činí právní jednání, tak by zde měla být i osobní dimenze, kdy se opatrovník o opatrovance opravdu zajímá a je s ním v osobním kontaktu. (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014).

Dle Kaňky (2007) majetkové úkony běžné povahy činí opatrovník sám a majetkové úkony neběžné povahy musí schválit soud, kdy pokud tyto nejsou soudem schváleny, jsou neplatné od samého začátku. Opatrovník také dle Prudíkové 2016 smí spravovat pouze běžné opatrovancovo jmění, a pokud by se jednalo o vyšší částky, musí mít opatrovník k danému úkonu souhlas soudu.

Dle Marečkové a Matiaška (2010) a také Juríčkové, Ivanové a Filky (2014) k povinnostem opatrovníka patří zejména ochrana nejlepších zájmů opatrovance, naplňování jeho práv, udržování pravidelného kontaktu s opatrovancem vhodným a vyhovujícím způsobem, starání se o jeho zdravotní stav, projevování opravdového zájmu o opatrovance, srozumitelné a adekvátní vysvětlování následků právních jednání,

naplňování i dřívějších opatrovancových právních prohlášení, respektování opatrovancových názorů, přesvědčení či vyznání a rozhodování v souladu s nimi, každoroční předkládání zprávy o vyúčtování jmění opatrovance soudu, předkládání mimořádného vyúčtování jmění opatrovance na žádost soudu, zajišťování pokud možno toho, aby způsob opatrovancova života nebyl v rozporu s jeho přáními a představami, a také další povinnosti nad rámec zákona uložené opatrovníkovi soudem přímo v rozhodnutí a to např. povinnost opatrovníka pojistit se pro případ způsobení škody opatrovanci.

Práva opatrovance

Opatrovanec se dle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku může podílet na kontrole opatrovníka, má právo na získání veškerých vyúčtování svého majetku, které opatrovník povinně předkládal soudu, smí navrhnout, aby byl opatrovník povinen předložit vyúčtování mimořádné, a také může požádat o ustanovení opatrovnické rady, volit do ní členy, zúčastňovat se jejích schůzí a také podávat k soudu odvolání proti rozhodnutím opatrovnické rady (Juríčková, Ivanová, Filka 2014). Dle § 467 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku opatrovník jedná podle přání a názorů opatrovance, přihlíží i k jeho dříve vyloveným přáním a předběžným prohlášením a pokud opatrovanec není schopen vyjádřit své názory, jedná opatrovník vždy v nejlepším zájmu opatrovance a opatrovník dále dbá o to, aby způsob života opatrovance nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a možnostmi a aby odpovídal opatrovancovým přáním a představám (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014).

1.3.5 Praktické činnosti opatrovníka

Správa jmění zastupovaného člověka bývá většinou nejdůležitější činností opatrovníka a povětšinou bývá hlavně kvůli tomuto ustanovován, avšak kromě běžných záležitostí týkajících se jmění zastupovaného musí mít pro všechny ostatní úkony schválení soudem (Dvořák, Švestka, Zuklínová, 2016). Dle § 461 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku smí opatrovník za opatrovance spravovat sám pouze takové jmění, jaké je pro opatrovance běžné (většinou se jedná o vyřizování obvyklých a povětšinou pravidelně se opakujících záležitostí, např. pravidelné příjmy, platby inkasa,

pojistného, daní, přijímání nájemného, úroků či dividend), pokud se nejedná o běžnou záležitost, potřebuje na toto jednání opatrovník schválení soudem (jedná se např. o převod nemovitosti) (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014). Dle § 485 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku je opatrovník povinen do dvou měsíců po svém jmenování vyhotovit soupis jmění opatrovance, dále pak je opatrovník povinen vyhotovovat soupis jmění každý rok do 30. Června, případně mimořádně na žádost soudu (či opatrovnické rady) a opatrovník musí také po skončení své opatrovnické funkce vyhotovit konečné vyúčtování správy jmění opatrovance a každý takovýto soupis či vyúčtování doručit soudu, opatrovanci a případné opatrovnické radě (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014).

Pokud je osoba omezena ve svéprávnosti, poskytuje informovaný souhlas se zdravotnickým úkonem opatrovník, kdy informace o úkonu musí mít vždy opatrovník i samotný pacient (Valenta, Michalík, Lečbych, 2012).

Juríčková, Ivanová a Filka (2014) ve své publikaci uvádějí, jaké činnosti vykonává opatrovník při spolupráci se soudem, a dle autorů se jedná zejména o tyto: podávání zpráv o činnosti opatrovníka, podávání zpráv o hospodaření s financemi opatrovance, podávání návrhů na schválení právních úkonů za opatrovance, samotné zastupování opatrovance u soudu, pronájem nebo prodej nemovitostí, zastupování opatrovance v dědickém řízení, podávání návrhů kvůli úpravě omezení svéprávnosti, psaní žádostí např. na změnu opatrovníka, zaslání závěrečného účtu ze správy majetku po skončení opatrovnictví soudu.

Podle Juríčkové, Ivanové, Filky, (2014) se opatrovník samozřejmě také stará o zdraví opatrovance a to konkrétně tak, že např. zajišťuje opatrovanci lékaře, doprovází ho k lékaři, s lékařem se v případě potřeby radí, podepisuje informované souhlasy, předkládá lékařům v případě potřeby žádost o výpis z lékařské dokumentace anebo také vyřizuje pro opatrovance žádost o příspěvek na péči.

Jak uvádí dále Juríčková, Ivanová a Filka (2014), opatrovník je povinen zajišťovat opatrovanci tyto potřeby: vyřízení dokumentů a veřejných listin, které opatrovanec potřebuje, jako jsou rodný list, občanský průkaz, průkaz na slevu na dopravu, průkaz zdravotního pojištění, nájemní smlouva apod., zajišťuje mu také jídlo, oblečení, boty, drogistické zboží, mobil a kredit, dárky pro jeho blízké osoby apod., pomáhá mu najít vhodné bydlení, ať už soukromé, nebo v pobytové sociální službě, s čímž se pojí to, že podává např. žádosti o poskytnutí pobytové sociální služby, pokud je to potřeba, hospodaří s opatrovancovými pozemky či nemovitostmi, dále pak mu pomáhá zajistit potřebné smlouvy jako např. nájemní, o dodávce elektřiny nebo plynu, o

poskytování sociální služby, pracovní smlouvy, může také vyřizovat opatrovanci invalidní důchod, příspěvek na péči nebo i další dávky, které může i přebírat, zakládá a spravuje opatrovanci účet, prodává či nakupuje nemovitosti, hospodaří s financemi a majetkem opatrovance a samozřejmě ho také o všech těchto záležitostech vždy informuje, zajišťuje opatrovanci zdravotní péči ve formě nákupu a vyzvedávání léků, připomíná mu také návštěvy lékaře a může ho k lékaři i doprovázet, podepisuje informovaný souhlas, zajišťuje převoz do zdravotnického zařízení, stará se o úhradu nájmu, energií, vody, dále také může platit penzijní připojištění, pojištění domácnosti, jízdné, SIPO, kredit, poplatek za psa atd., hradí za opatrovance z jeho finančních prostředků případné dluhy či pokuty, spolupracuje se soudy, s lékaři, sociálními pracovníky v zařízení sociálních služeb, policií, úřadem práce a dalšími úřady.

1.3.6 Kontrola opatrovníků

Podle Marečkové a Matiaška (2010) je opatrovník povinen svou funkci vykonávat řádně a dodržovat pokyny soudu, kdy soud na opatrovníka dohlíží, kontroluje řádné plnění povinností, dohlíží na správu majetku, kontroluje hospodaření s financemi a majetkem, které opatrovník musí každoročně předložit, a v případě potřeby může po opatrovníkovi požadovat zprávy o činnosti opatrovníka.

Neběžné právní jednání opatrovníka za opatrovance schvaluje vždy soud svým rozhodnutím a může o něm být rozhodováno jak před učiněním daného právního kroku, tak i po něm, přičemž soud při schvalování právních jednání přihlíží k tomu, jaké má pro opatrovance výhody a benefity a to jak v daném okamžiku, tak i do budoucnosti (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014).

V § 483 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku jsou uvedeny konkrétní úkony, na které opatrovník potřebuje souhlas soudu: souhlas se změnou osobního stavu opatrovance, finanční plnění některému z členů opatrovnické rady, získání nemovité věci pro opatrovance, získání firmy nebo závodu pro opatrovance, zavázání opatrovance smlouvou k opakovanému nebo trvajícím plnění déle než na tři roky, odmítnutí dědictví nebo jiného plnění z pozůstalosti, zavázání opatrovance k bezúplatnému plnění jiné osobě, přijetí nebo poskytnutí půjčky ve větší výši než je pětinasobek životního

minima jednotlivce nebo polovina opatrovancova majetku (Švestka, Dvořák, Fiala, 2014).

Podle Ligy lidských práv (2014) zákon garantuje minimální standard toho, jaké činnosti opatrovníka kontroluje soud a jaké informace je opatrovník soudu povinen předkládat, přičemž kontrola opatrovníka je prováděna soudem, opatrovnickou radou, veřejným ochráncem práv nebo správními úřady. Kontrola ze strany soudu je základním typem kontroly opatrovníků, týká se soukromých i veřejných opatrovníků a je prováděna pravidelně, minimálně 1x ročně, kdy opatrovník musí sdělit soudu vyúčtování správy jmění opatrovance, informaci, jak a kde opatrovanec bydlí, nakládání s jeho finančními prostředky, základní informace o jeho zdravotním stavu nebo informaci o tom, jak opatrovník plní své povinnosti, přičemž pokud soud zjistí, že opatrovník neplní řádně činnosti, které má vykonávat, vyzve opatrovníka k nápravě, nebo má možnost odvolat ho a jmenovat opatrovníka nového (Liga lidských práv, 2014). Opatrovníka také kontroluje opatrovnická rada, o které bylo více pojednááno výše, která hlídá to, zda jsou naplňována opatrovancova přání a jsou chráněna jeho práva (Liga lidských práv, 2014). Opatrovníka v jeho činnosti může kontrolovat také veřejný ochránce práv, který se zabývá především stížnostmi na veřejné opatrovníky (Liga lidských práv, 2014). V neposlední řadě mohou opatrovníky, a to především ty veřejné, kontrolovat také správní úřady, ke kterým je možno podat stížnost na konkrétního veřejného opatrovníka (Liga lidských práv, 2014).

1.4 Lidská práva a legislativa

Jak uvádí Švarcová (2011), na osoby s mentálním postižením se samozřejmě vztahují veškerá lidská práva stejně jako na všechny ostatní lidské bytosti, přičemž lidská práva jsou taková práva, která lidem umožňují rozvíjet a využívat jejich možnosti a schopnosti a uspokojovat materiální a také duchovní potřeby a umožňují lidem žít takovým životem, ve kterém bude respektována a chráněna hodnota a důstojnost každého člověka. Abass (2014) uvádí, že základní lidská práva jsou právy sama o sobě a také tvoří všeobecně akceptovaný základ pro všechna ostatní práva člověka a jsou zároveň i hodnotami, které je potřeba všeobecně dodržovat. Lidská práva jsou podle Blahože (2005) upravena ústavou a interpretována ústavními nebo mezinárodními regionálními

soudy a jsou také zakotvena v mezinárodněprávních aktech a upravena v dokumentech různých nadnárodních útvarů, jakým je třeba Evropská unie. Jako lidská práva jsou označována taková práva a svobody, která jsou obecně uznávána a platí pro všechny lidi bez ohledu na to, v jakém státě žijí. (Blahož, Klíma, Skála, 2003).

Práva klientů jsou dle Matouška (2016) zákonné a morální standardy, které mají chránit tyto osoby před nevhodným způsobem péče, nebo před způsobem péče, který si sami nepřejí. Matoušek (2016) do těchto práv zahrnuje právo na adekvátní péči a právo na její svobodné odmítnutí či ukončení, dále sem patří práva jako právo na rovný přístup ke službě pro všechny, kdo na ni mají nárok, na ochranu vlastní důstojnosti a nedotknutelnosti, právo být přijímán jako odpovědná bytost, právo na informace o navrhované péči, ale i právo na mlčenlivost pracovníků, kteří péči poskytují.

Dodržování práv osob s mentálním postižením je dnes již součástí mezinárodního práva i právních systémů jednotlivých států a existuje množství deklarácí a dalších dokumentů, které státy zavazují nebo jim alespoň doporučují, jak s lidmi s postižením jednat a jaká práva těchto osob musí být vždy dodržována (Valenta, Michalík, Lečbych, 2012).

1.4.1 Základní prameny lidských práv

Jak říká Matoušek (2016) přijetím **Všeobecné deklarace lidských práv OSN** v roce 1948, začala éra zájmu o přesné formulování lidských práv a mapování toho, jak jsou v jednotlivých státech dodržována. Všeobecná deklarace lidských práv OSN je, jak uvádějí Matoušek (2016) či Kanter (2015), dokument, který deklaruje rovnost a svobodu všech lidí bez ohledu na rasu, pohlaví, jazyk, náboženství, politické přesvědčení, národnostní a sociální původ, majetek atd. a také zakotvuje práva, jako jsou právo na život, právo na svobodu, právo na osobní bezpečnost, právo na soukromí, právo na svobodu pobytu a státní příslušnost, právo na sociální zabezpečení, právo na zajištění hospodářských, sociálních a kulturních práv a dále také zakazuje otroctví, mučení a kruté zacházení. Všeobecná deklarace lidských práv OSN jako každá jiná deklarace není závazným pramenem práva, ale i přes to se stala filosofickým východiskem pro řadu nadnárodních paktů, doporučení a úmluv a státy ji i přesto, že je nezávazná, dodržují a pokládají za jeden z nejdůležitějších pramenů mezinárodního

práva v oblasti lidských práv, protože je uceleným přehledem lidských práv v oblasti občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních práv (Harris, O'Boyle 2014). Dle Koldinské (2018) z Všeobecné deklarace lidských práv vychází mnoho dalších dokumentů upravujících lidská práva, které už jsou pokládány za právně závazné dokumenty.

Nejtěžejnějším nástrojem pro ochranu práv osob se zdravotním postižením je podle Čermáka (2012) **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod**, která stanoví že: „užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení“, kde tedy není výslovně zmíněný zákaz diskriminace z důvodu zdravotního postižení, ale v praxi bývá zdravotní postižení zahrnováno pod „jiné postavení“. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod byla dle Matouška (2016) sjednána v roce 1950, platná je pak od roku 1953 a odkazuje na Všeobecnou deklaraci lidských práv OSN. I podle Blahože, Klímy a Skály (2003) byla úmluva přijata jako důsledek přijetí Všeobecné deklarace lidských práv OSN a oproti jiným dokumentům neupravuje vzájemná práva a povinnosti jednotlivých států, ale snaží se o to, aby státy dodržování lidských práv zajišťovaly společně, protože podle autorů úmluvy byla pro dodržování lidských práv důležitá jak dobrá politika, tak i právě spolupráce všech států. Tato úmluva dle Matouška (2016) zřizuje jako svůj stálý úřad Evropský soud pro lidská práva, který přijímá podněty od jednotlivců, skupin či organizací. Podle Hýbnerové (2002) je Úmluva o lidských právech a základních svobodách prvním dokumentem usilujícím o ochranu tak širokého okruhu práv a v podstatě jako první požadovala ve vysoké míře, aby každý stát zajistil tato práva všem svým občanům a také se díky ní stal subjektem i samotný jednatel, ne pouze stát. Úmluva je podle Appelbauma (2016) společně s jejími opěnými protokoly všeobecným katalogem práv a svobod člověka, kdy o jejím případném porušení rozhoduje Evropský soud pro lidská práva sídlící ve Štrasburku. Co se týče lidí s omezenou svéprávností, jsou pro ně velmi významné články 5 a 6 této Úmluvy, kdy čl. 5 zaručuje právo osoby na svobodu a osobní bezpečnost a je v něm uvedeno, kdy je možné osobní svobodu člověka nějakým způsobem omezit a kdy je to naopak proti Úmluvě (Marečková, Matiaško, 2010). Článek 6 Úmluvy pak garantuje právo na spravedlivé řízení před soudem a na spravedlivý proces, což se může týkat i řízení o omezení svéprávnosti (Marečková, Matiaško, 2010).

Evropská sociální charta je dle Matouška (2016) dokument Rady Evropy vydaný v roce 1961, revidovaný v roce 1996, doplňující Evropskou úmluvu o lidských právech, který mimo jiné zajišťuje ochranu základních sociálních práv občanů, jako jsou např. právo na práci, právo na spravedlivé, bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky, právo na spravedlivou odměnu za práci, právo na sociální zabezpečení a na sociální a zdravotní pomoc, právo využívat služeb sociální péče, právo postižených na odborný výcvik, rehabilitaci a sociální readaptaci bez ohledu na původ a povahu postižení. Jak uvádí Švarcová (2011), Evropská sociální charta byla po dlouhou dobu jedinou mezinárodní smlouvou o lidských právech, která se zabývala postiženými osobami jako nositeli lidských práv. Dle Švarcové (2011) z tohoto dokumentu vyplývalo, že osoby s postižením potřebují pomoc a péči ostatní společnosti a je potřeba budovat pro tyto lidi speciální zařízení, aby mohla být efektivně uplatňována jejich práva na odbornou přípravu k povolání a právo na rehabilitaci. Dle Šturma (2010) Evropská sociální charta zajišťuje ochranu hospodářských a sociálních práv a odlišuje sociální práva od těch občanských a politických a také přihlíží k ekonomice každé země. Jak uvádí Šišková (2008) Evropská sociální charta má sice oproti jiným dokumentům méně efektivní účinky, ale je i tak velmi významným dokumentem na poli ochrany lidských práv, který katalogizuje všechna hospodářská a sociální práva a stanovuje minimální standard dodržování lidských práv, přičemž jednotlivé státy si mohou více příznivé podmínky pro své občany zvolit nad rámec svých povinností.

Charta základních práv Evropské unie, složená z preambule a sedmi kapitol, která byla vyhlášena 7. 12. 2000, jako první dokument nějakým způsobem dala dohromady práva, která byla vyhlášena již dříve, a zároveň práva nová, jsou jimi např. právo na život, na lidskou důstojnost, nebo také zákaz mučení, nelidského zacházení, otroctví a nucených prací (Šišková, 2001). Podle Matouška (2016) je Charta základních práv Evropské unie dokument, který vychází z několika prioritních hodnot, kterými jsou důstojnost, svoboda, rovnost, solidarita, občanská práva a spravedlnost všech občanů, přičemž bych pro účely mé práce ráda uvedla vybraná práva, která Charta chrání, jako jsou např. právo na rovnost občanů, respekt k soukromí, právo na pracovní integraci pro občany s postižením, právo na přístup ke zdravotnickým službám a na sociální zabezpečení a v neposlední řadě právo na ochranu osobních údajů.

V právním systému ČR jsou lidská práva zakotvena v **Listině základních práv a svobod**, která je součástí české Ústavy (Matoušek 2016). Dle Renotiérové a Ludíkové (2007) je v úvodu Listiny základních práv a svobod potvrzena rovnost všech lidí, ve

čtvrté hlavě je pak zmíněno právo osob se zdravotním postižením na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky a také na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání – dokument se věnuje hlavně právům týkajícím se pracovněprávní oblasti. Z Listiny základních práv a svobod v souvislosti s tématem této práce uvedu některá vybraná práva: zdravotně postižení mají právo na zvláštní pracovní podmínky a ochranu zdraví, zdravotně postižení mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě na povolání, všichni občané mají právo na hmotné zabezpečení při nezpůsobilosti k práci, každý, kdo je v nouzi, má právo na pomoc k zajištění základních životních podmínek, každý má právo na ochranu zdraví včetně bezplatné zdravotní péče, všichni občané mají právo na vzdělání (Matoušek 2016). Dle Čermáka (2012) je Listina základních práv a svobod obecně nejvýznamnějším pramenem ochrany lidských práv.

Hýbnerová (2002) se ve své knize zmiňuje také **Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání**, která je platná od 1. 2. 1989, a hlavním důvodem pro její vytvoření bylo kontrolování, zda došlo či dochází k porušení práv chráněných Úmluvou o lidských právech a základních svobodách. Jak uvádí Šturma (2010), tato úmluva si klade za cíl předcházet mučení a trestat takovéto jednání ze strany nebo za souhlasu státních orgánů.

Dalším významným dokumentem v ochraně lidských práv je i **Úmluva Rady Evropy o lidských právech a biomedicíně**, která vznikla roku 1997 jako reakce na velmi rychle se vyvíjející vědu a s ní spojené etické otázky, a proto jsou v ní také zakotveny pouze nejdůležitější principy a další pravidla jsou spíše obsahem jejich dodatkových protokolů, aby bylo možné udržovat krok s vývojem vědy, přičemž hlavní myšlenkou této Úmluvy je zachování lidské důstojnosti (Šturma, 2010). Evropská úmluva o lidských právech a biomedicíně vstoupila v platnost 1. 12. 1999, (v České republice 1. 10. 2001) a pro osoby se zdravotním postižením jsou důležité především články 5 a 6 Úmluvy, které řeší informovaný souhlas, dále pak článek 7, který pojednává o podrobení se zdravotnickému zákroku bez souhlasu daného člověka a dále také např. článek 17, který mluví o zúčastňování se různých lékařských výzkumů (Marečková, Matiaško, 2010).

1.4.2 Základní prameny práv osob s mentálním postižením

Díky zájmu OSN se začalo více hovořit o právech osob s mentálním postižením a roku 1971 byla vydána **Deklarace práv mentálně postižených osob**, která sloužila jako příklad dobré praxe v tom, jak přistupovat k osobám s mentálním postižením v rámci právního systému, a také díky ní byly osoby s mentálním postižením čím dál tím více zapojovány do běžné společnosti (Valenta, Michalík, Lečbych, 2012). Švarcová (2011) popisuje jednotlivé body Deklarace, kterými jsou 1) člověk s mentálním postižením musí mít stejná práva jako jakýkoliv jiný člověk, 2) má také právo na zdravotní péči a co nejlepší vedení, aby mohl co nejvíce rozvíjet své schopnosti, 3) má právo na práci, dobrou životní úroveň a ekonomické zabezpečení, 4) má právo se zapojovat do dění společnosti a žít v rodině, které je poskytována pomoc či podpora anebo v pobytovém zařízení sociálních služeb, kde jsou podmínky co nejvíce podobné běžnému způsobu života, 5) má právo na opatrovníka, 6) člověk s mentálním postižením samozřejmě nesmí být nijak vykořisťován či zneužíván, 7) pokud je potřeba přistoupit k omezení svéprávnosti takového člověka, musí být dodrženy všechny zákonné podmínky a jeho svéprávnost musí být omezena v co nejnížší možné míře.

V roce 1987 byla přijata **Evropská konvence o prevenci týrání a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání**, což je pro lidi s mentálním postižením také velmi významný dokument, protože kromě jiného byl i díky němu založen **Evropský výbor pro prevenci týrání**, který posiluje ochranu např. osob s mentálním postižením, kteří jsou umístěni v léčebnách nebo žijí v pobytovém zařízení sociálních služeb (Švarcová, 2011). Dalším dokumentem, který se týká také osob s mentálním postižením, je samozřejmě **Úmluva o právech dítěte**, ratifikovaná Českou republikou v roce 1991 (Švarcová, 2011). Další dokument, významný pro osoby s mentálním postižením, jsou podle Švarcové (2011) **Standardní pravidla pro osoby se zdravotním postižením**, která byla přijata valným shromážděním OSN v roce 1993 (v ČR vydané roku 1997), která využívají různé organizace hájící práva osob s postižením, a přestože nemají platnost mezinárodního práva, jsou morálně a politicky uznávána, a díky jejich dodržování by se měla zlepšovat kvalita života osob s postižením a také by měly tyto osoby mít větší šanci zapojovat se do života společnosti. Osobám s mentálním postižením také pomáhá **zákon č. 108/2006 Sb.**, o sociálních službách, který zajišťuje

minimální standardy sociálních služeb a snaží se chránit práva a oprávněné zájmy těchto lidí (Švarcová, 2011).

V 60. letech se začali v prosazování a dodržování lidských práv angažovat rodiče dětí s mentálním postižením a byla založena **Evropská liga společností mentálně hendikepovaných**, jejichž základním cílem bylo hájit zájmy mentálně hendikepovaných bez ohledu na národnost, rasu či přesvědčení a vytvářením vzájemného porozumění mezi rodiči a dalšími lidmi, kteří mají zájem o mentálně hendikepované osoby, se snažili zabezpečit veškeré možné zdroje, lékařskou péči, dostupné bydlení, vzdělávání, kvalitní přípravu na povolání, zaměstnání a sociální služby pro mentálně postižené osoby, přičemž jejich hlavní myšlenkou bylo to, aby se osobám s mentálním postižením dostávalo péče a pomoci na základě práv a ne na základě nějaké dobročinnosti (Švarcová 2011).

Jak uvádí Marečková a Matiaško (2010), kromě Úmluvy o právech dítěte, kde jsou přímo zmiňována práva dětí s postižením, nejsou v žádných dokumentech výslovně zmiňována přímo práva osob se zdravotním postižením, ale většinou jsou zahrnována do „jiných či dalších“ odlišností, což zapříčinilo i vznik **Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením** (platná od 3. 5. 2008, v ČR od 28. 10. 2009), kde je problém lidských práv a diskriminace osob se zdravotním postižením výslovně řešen. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením je podle Čermáka (2012) stěžejní dokument zaručující práva osob se zdravotním postižením, který si klade za cíl komplexně upravovat práva těchto osob. Součástí Úmluvy je také opční protokol, který osobám s postižením zajišťuje to, aby si mohly stěžovat, pokud nejsou dodržovány závazky dané Úmluvou a jsou tak porušována nějakým způsobem jejich práva (Čermák, 2012). Osoby se zdravotním postižením musí mít zachováno právo na přístupnost, což znamená možnost zapojení se do společenského života, mít možnost žít nezávisle, mít přístup k informacím, dopravě, službám, informačním a komunikačním technologiím a to ve městech i na venkově, přičemž toto právo je chráněno čím dál tím více a je to vlastně i jedna z nejtěžejnějších oblastí Úmluvy o právech osob s postižením (Čermák 2012). Díky této Úmluvě by měla být do té doby nekompletní práva osob se zdravotním postižením doplněna o další práva a díky ní je pro tyto lidi i snazší zapojovat se do dění společnosti a žít plnohodnotným způsobem života (Marečková, Matiaško, 2010). Úmluva je založena na 8 hlavních zásadách, kterými jsou: respektování důstojnosti, nezávislosti, samostatnosti a možnosti volby, nediskriminace, co nejvyšší míra zapojení do života společnosti, respektování odlišnosti, přijímání zdravotního postižení jako

přirozené lidské různorodosti, rovnost příležitostí, rovnost mužů a žen (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014). Z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je patrné, že se v průběhu let měnil přístup k osobám s postižením a lidská společnost si čím dál tím více uvědomovala, že musí chránit práva těchto osob, a přijetím této Úmluvy se státy zavázaly k přijetí takových legislativních opatření, která změní existující zákony a předpisy, ale i zvyklosti, které jsou zdrojem diskriminace osob se zdravotním postižením (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014).

1.4.3 Další prameny práv osob s mentálním postižením

Renotiérová a Ludíková (2007) uvádí ve své knize **Evropské fórum zdravotně postižených**, založené 1. ledna 1977 jako reprezentativní poradní orgán organizacemi osob s postižením, který má aktivně přistupovat k problematice zdravotního postižení. Renotiérová a Ludíková (2007) dále zmiňují **Rehabilitation International**, což je federace 200 národních a mezinárodních organizací a agentur z 90 zemí světa založená roku 1922, která se zasazuje o rehabilitaci osob s postižením, vyrovnání příležitostí těchto osob a také se zabývají prevencí. Další mezinárodní organizace **Disabled People's international** se snaží především o zapojení osob se zdravotním postižením do života společnosti a o účast těchto osob na ekonomickém rozvoji společnosti, jejímiž členy jsou organizace řízené osobami s postižením, a tak se může věnovat nejen otázkám zdravotního postižení, ale i spravedlnosti pro tyto osoby a dodržování lidských práv těchto osob (Renotiérová, Ludíková, 2007).

Švarcová (2011) představuje **Národní radu zdravotně postižených ČR**, což je organizace s celostátní působností zastřešující veškerá sdružení hájící zájmy lidí se zdravotním postižením, která vznikla na ustavujícím shromáždění zástupců organizací zdravotně postižených dne 27. 6. 2000 proto, aby organizace pomáhající zdravotně postiženým osobám společně mohly co nejefektivněji spolupracovat a také proto, aby byla prosazována a naplňována práva a zájmy zdravotně postižených osob.

Švarcová (2011) píše i o **Sdružení pro pomoc mentálně postiženým ČR**, které vzniklo v roce 1969 jako dobrovolná organizace založená rodiči, příbuznými a přáteli osob s mentálním postižením společně s lékaři, psychology nebo učiteli těchto osob, kteří spolupracují i se zahraničními organizacemi, a jejich cílem je zlepšování péče o

osoby s mentálním postižením, budování různých zařízení pro osoby s postižením, zlepšení vzdělávacího systému a také pro ně připravují různé rekreace a zájmové činnosti.

Marečková a Matiaško (2010) zmiňují dále také dokument **Doporučení R 99 (4) Výboru ministrů členským státům o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých osob**, které bylo přijato výborem ministrů Rady Evropy 23. 2. 1999 a přesto, že není právně závazné, je důležitým dokumentem pro formulaci zákonů v jednotlivých státech.

V rámci Sdružení zdravotně postižených v ČR existuje od roku 1991 samostatná právní organizace **Mezinárodní liga pro osoby s mentálním postižením**, která dle Švarcové (2011) podporuje osoby s mentálním postižením v sociálně právní oblasti, pomáhá těmto lidem, aby mohli žít co nejvíce nezávislým způsobem života, zasazuje se o vznik dalších chráněných bydlení, zabývá se poradenstvím pro osoby s mentálním postižením a také se snaží o rozvoj nových chráněných pracovních míst a celých pracovišť a také pomáhá osobám s mentálním postižením v uplatňování se na běžném trhu práce.

Dalšími důležitými prameny práv pro osoby s mentálním postižením jsou Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů a také zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014).

1.5 Osoba s mentálním postižením

Zde bych se ještě ráda velmi stručně zmínila o mentálním postižení. Osoby s mentálním postižením bývají poměrně často omezeny ve svéprávnosti a také se jich týká můj výzkum. Pojem mentální retardace, který se dá volně přeložit jako opoždění duševního vývoje, se začal užívat po konferenci WHO v roce 1959 v Miláně a v současnosti je vysvětlován velkým množstvím definic, které mají společné většinou to, že se jedná o snížení intelektových schopností dané osoby a snížení adaptace takovéto osoby na dané prostředí (Valenta, Müller, 2009). Autoři Marini a Stebnicki (2012) definují mentální retardaci jako vývojovou duševní poruchu spojenou se sníženým intelektem jedince,

demonstrující se zejména snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností. Dle Kodymové, Koláčkové a Matouška (2010) je mentální postižení označení pro vrozené a trvalé omezení adaptačních schopností a lidé s mentálním postižením mají obtíže v různých oblastech jako např. učení, porozumění, orientace či komunikace. Podle Černé (2015) je složité charakterizovat skupinu osob s mentálním postižením jako celek, protože každý z těchto lidí je jedinečný, má odlišné psychické procesy a má své osobnostní zvláštnosti, stejně tak jako je tomu u lidí zdravých. Lečbych (2008) definuje mentální retardaci jako duševní zpomalení nebo zaostávání s opožděným vývojem rozumových schopností, kdy člověk nemůže vykonávat některou nebo více činností z důvodu poruchy nebo dysfunkce určitého orgánu. I podle Atkinsona (2015) je velmi složité jednoznačně definovat mentální postižení, protože je zde mnoho faktorů, které znesnadňují určení jasné definice, a také každý autor nějaké takové definice se zaměřuje více na určitou oblast, např. na úbytek rozumových a intelektových schopností na základě změření IQ nebo např. na rychlost či kvalitu poznávacích schopností. Fontana (2014) charakterizuje inteligenci jako schopnost rozpoznávat vztahy a využívat je při řešení situací. Smékal (2012) vysvětluje inteligenci jako jednu z podmínek adaptace v náročných situacích a v kombinaci s tvořivostí jako předpoklad úspěšného zvládnutí nové situace. I podle Chafetze (2015) je mentální retardace velmi složitý jev, protože je determinována mnoha různými faktory a je tedy i velmi složité stanovit jasnou definici, a proto lze v literatuře najít velkou řadu různých definic, které je možné rozčlenit podle toho, z jakých hledisek autoři vycházeli. O co nejkompaktnější a ucelenou definici mentální retardace se pokusil Dolejší (1978), kdy mentální retardace je podle něj vývojová porucha psychických funkcí člověka se sníženou inteligencí a je závislá na špatné genetice, porušení anatomickofyziologické funkce mozku, na nedostatečně podnětném prostředí či deficitním učení, společně se zvláštnostmi ve vývoji motivace, negativními zkušenostmi daného člověka, stresem, frustrací a zvláštnostmi ve vývoji osobnosti jedince. Dle Clark a Whitall (2018) je pro osoby s mentálním postižením velmi důležité jejich začlenění do společnosti, kdy sociální začlenění definují jako interakci mezi dvěma oblastmi, kterými jsou mezilidské vztahy a participace komunity. Podle mnohých autorů, např. podle Bazalové (2014), Slowíka (2010) nebo Valenty a Müllera (2009), lze mentální retardaci rozlišovat podle výšky naměřeného inteligenčního kvocientu (IQ) následujícím způsobem: F70 lehká mentální retardace, IQ 50 – 69, F71 středně těžká mentální retardace, IQ 35 – 49, F72 těžká mentální retardace, IQ 20 – 35, F73 hluboká mentální retardace, IQ do 19.

1.5.1 Etiologie mentálního postižení

Příčinami mentální retardace může být podle Matouška (2016) dědičnost nebo organické postižení centrální nervové soustavy, ke kterému došlo během nitroděložního vývoje plodu, při samotném porodu nebo v krátké době po narození. Dle Švarcové (2011) je příčinou mentální retardace organické poškození mozku, které vzniká abnormálním vývojem mozku nebo poškozením jednotlivých mozkových buněk. Mentální postižení může být dle Vágnerové (2014) způsobeno vnitřními nebo vnějšími příčinami, kdy k vnitřním patří takové, které jsou zakódovány již v pohlavních buňkách nově vznikajícího jedince a jsou to tedy příčiny genetické, a k vnějším příčinám se naopak řadí následky infekcí a intoxikací, následky úrazů či jiných fyzikálních vlivů, poruchy výměny látek, růstu, výživy, makroskopické léze mozku, nemoci a stavy způsobené jinými a nespecifickými prenatálními vlivy, anomálie chromozomů, nezralost, vážné duševní poruchy, psychosociální deprivace a další, které se dále ještě dělí na prenatální (působící během celého těhotenství – od početí po narození), perinatální (působící během či těsně po porodu) a postnatální (působící po narození dítěte), přičemž mentální postižení často vznikne právě kombinací některé z výše uvedených příčin společně s nepodnětným výchovným prostředím či dokonce v důsledku zanedbávání dítěte. I podle Černé (2015) je vznik mentálního postižení velmi rozmanitý od různých vlivů ohrožujících zdravý vývoj plodu (příčiny prenatální), přes různá onemocnění, úrazy, infekce a další biologické faktory (příčiny perinatální) až po další faktory působící po narození dítěte (příčiny postnatální), které na člověka působí celý jeho život, přičemž důležitou roli zde hraje také genetika a dědičnost, která způsobuje různé chromozomální a metabolické změny a označuje se za příčiny hereditární. I Krhutová (2013) se zmiňuje o příčinách mentálního postižení, které jsou dle ní velmi různorodé, avšak vždy se vztahují k orgánovému nebo funkčnímu poškození mozku a jsou jimi např. genetika, metabolické poruchy, intoxikace plodu (např. fetální alkoholový syndrom), traumata způsobená úrazem či nedostatkem kyslíku při porodu, různé nemoci jako např. encefalitida, avšak dodává, že v mnoha případech mentálního postižení nelze u člověka přesnou příčinu tohoto postižení nikdy zjistit. Gardner (2017) uvádí, že výzkum příčin mentální retardace není zdaleka u konce a že příčiny, které způsobují mentální retardaci, které známe, ji vyvolávají přibližně z jedné čtvrtiny, přičemž u 80% případů mentální retardace v pásmu lehkého poškození

neznáme příčinu. Jak uvádějí Beirne a Smith (2002) je známa pouze asi polovina faktorů, které způsobují mentální postižení, zbylá polovina je ještě úkolem pro vědecké bádání, a dodávají, že čím je postižení lehčí, tím menší je šance na určení přesné příčiny vzniku tohoto postižení. Toto koresponduje s názorem Rabocha a Pavlovského (2012), kteří říkají, že čím je mentální postižení hlubší, tím častěji lze najít biologickou příčinu jeho vzniku a tím častěji se u člověka projeví nedostatečný či abnormální vývoj.

2 Cíle práce a výzkumné otázky

2.1 Cíle práce

Hlavní cíl:

Cílem této práce je zjistit, jak klienti s mentálním postižením a zástupci odborné veřejnosti vnímají institut opatrovnictví a záležitosti s ním spojené.

Dílčí cíle:

Cíl 1: Zjistit, zda klienti vědí, jakou roli zastává opatrovník v jejich životě.

Cíl 2: Zjistit jestli klienti znají svá práva a povinnosti.

Cíl 3: Zmapovat názory odborné veřejnosti na roli opatrovníka v životě klienta.

Cíl 4: Zmapovat zkušenosti odborné veřejnosti s uplatňováním vybraných práv a povinností klientů.

2.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

Jak vnímají klienti s mentálním postižením a zástupci odborné veřejnosti institut opatrovnictví a s ním spojené záležitosti?

Další výzkumné otázky:

Výzkumná otázka 1: Jakou roli zastává opatrovník v klientově životě?

Výzkumná otázka 2: Znají klienti svá práva a povinnosti?

Výzkumná otázka 3: Jaké jsou názory odborné veřejnosti na roli opatrovníka v klientově životě?

Výzkumná otázka 4: Jak jsou podle odborné veřejnosti uplatňována práva a povinnosti klientů?

3 Metodika

3.1 Použité metody a techniky sběru dat

Výzkumná část této diplomové práce je zpracována kvalitativní metodologií výzkumu. Kvalitativní výzkum jsem si zvolila proto, že díky němu lze dle Hendla (2016) získat podrobný popis zkoumané problematiky a také podrobný vhled do daného problému. Kvalitativní výzkum je dle Hendla (2016) proces hledání porozumění a zkoumání určitého sociálního problému v přirozených podmínkách, kdy výzkumník na základě interpretace získaných dat vytváří komplexní obraz daného problému.

Pro naplnění jednotlivých cílů mé práce byla zvolena metoda dotazování. Potřebná data pak byla získávána od komunikačních partnerů technikou polostrukturovaných rozhovorů. Metodu dotazování jsem si pro získání dat od komunikačních partnerů zvolila z toho důvodu, že se jedná o jednu z nejvýhodnějších metod získávání potřebných dat v rámci kvalitativní výzkumné strategie. Toto potvrzuje i Miovský (2006), který uvádí, že metoda dotazování je výhodný způsob pro získávání dat v kvalitativním výzkumu, avšak dodává, že se jedná o metodu poměrně náročnou. Technika polostrukturovaného rozhovoru je pak velmi výhodná proto, že se výzkumník nemusí držet jasně stanoveného schématu otázek jako je tomu u rozhovoru strukturovaného, ale na druhou stranu se vytvořených otázek může držet v případě, že komunikační partner již dále neví, co by k dané problematice řekl a další otázka může plynule zajistit další získávání potřebných dat, což může být výhoda oproti rozhovorům nestrukturovaným (Hendl, 2016). Výhoda polostrukturovaného rozhovoru dle Miovského (2006) spočívá v tom, že výzkumník se může držet schématu otázek, které si vytvořil, avšak nemusí se jich držet striktně a v případě potřeby se může komunikačního partnera doptávat na další důležité informace a může tak dalšími otázkami, které vyplývají až během rozhovoru, získávat potřebná data.

Jednotlivé rozhovory s komunikačními partnery byly realizovány od listopadu 2017 do března 2018. Pro jednotlivé rozhovory byly vytvořeny dvě sady otázek, které však sledovaly stejný cíl. Jednotlivé otázky byly postaveny tak, aby korespondovaly s cílem práce a s jednotlivými výzkumnými otázkami. Jedna sada otázek byla vytvořena pro klienty, kteří jsou omezeni ve svéprávnosti a jsou zastupováni opatrovníkem (Příloha 1: Otázky pro klienty). Druhá sada otázek byla vytvořena pro zástupce odborné

veřejnosti (Příloha 2: Otázky pro odbornou veřejnost). Pro vytvoření dvou sad otázek jsem se rozhodla proto, že pro osoby s mentálním postižením bylo potřeba otázky formulovat mnohem jednodušeji, aby byli schopni je pochopit a odpovědět na ně a pro odbornou veřejnost bylo potřeba vytvořit odbornější a více obsáhlé otázky, abych získala větší množství potřebných dat a aby některé oblasti vztahující se k výzkumným otázkám a cílům práce nebyly opomenuty z důvodu přílišné jednoduchosti otázek. Rozhovory se zástupci odborné veřejnosti probíhaly v místě, které bylo předem domluveno, a rozhovory s klienty probíhaly v místě jejich bydliště, aby se během rozhovoru cítili co nejlépe. Všichni komunikační partneři, čili zástupci odborné veřejnosti i klienti a také opatrovníci jednotlivých klientů byli seznámeni s účelem výzkumu, a byli také upozorněni na to, že výzkum je zcela anonymní a nikde nebudou uvedena jejich jména ani další identifikační údaje. Seznámila jsem je také se svým záměrem jednotlivé rozhovory nahrávat. Kromě toho, že byly výsledky zaznamenávány na diktafon, pozorovala jsem i neverbální projevy jednotlivých komunikačních partnerů.

Získaná data jsem analyzovala za pomoci otevřeného kódování. Dle Švaříčka a Šed'ové (2007) se jedná se o techniku, ve které je využíván proces operacionalizace dat. Data jsou nejprve rozebrána na menší jednotky, kterými mohou být slovo, věta nebo menší odstavec, kterým jsou přiděleny názvy – kódy, a tyto kódy jsou pak opět skládány do větších celků, čili do kategorií (Hendl, 2016).

3.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl zvolen tak, aby odpovídal cílům a výzkumným otázkám diplomové práce. Jednalo se tedy o výběr účelový.

Bylo osloveno sedm klientů, kteří mají omezenou svéprávnost a mají ustanoveného opatrovníka a šest zástupců odborné veřejnosti.

Co se týče klientů, byli voleni tak, aby někteří z nich měli veřejného opatrovníka a někteří z nich opatrovníka soukromého. Výzkumu se tedy nakonec zúčastnili čtyři klienti, kteří mají veřejného opatrovníka, přičemž tři z nich mají stejného veřejného opatrovníka a jeden z nich jiného, dále pak dva klienti, kterým dělá opatrovníka jeden z rodičů a jeden klient, jemuž dělá opatrovníka jeho bratr. Snažila jsem se tedy o různorodost, abych mohla na základě výsledků jednotlivých rozhovorů posuzovat i to, jaké zkušenosti mají klienti s různým typem opatrovníků. I zástupci odborné veřejnosti

byli voleni tak, aby byla zajištěna co největší různorodost a mohla jsem díky tomu získat informace z různých úhlů pohledu. Komunikačními partnery v rámci zástupců odborné veřejnosti byli: vedoucí pobytové sociální služby, sociální pracovník, klíčový pracovník a pracovník v sociálních službách, soukromý opatrovník, veřejný opatrovník a soudce. Díky této pestré škále bylo možné získat různorodé údaje, které sloužily k co nejpodrobnějším výstupům a k co nejlepšímu vhledu do zkoumané problematiky.

3.3 Etika výzkumu

Nedílnou součástí realizace každého výzkumu je dodržení etických pravidel výzkumníkem. Dle Dismana (2006) je jedním z nejdůležitějších etických pravidel při realizaci výzkumu respektování anonymity jednotlivých komunikačních partnerů. Ve výzkumu tedy nejsou použita žádná jména a ani žádné jiné informace, podle kterých by mohly být konkrétní osoby identifikovány. Toto se týká komunikačních partnerů, ale i dalších osob, o kterých komunikační partneři během rozhovorů hovořili. Jak uvádí Hendl (2008), další významnou etickou zásadou je získání informovaného souhlasu od jednotlivých komunikačních partnerů. Ti musí být předem informováni o tom, z jakého důvodu je výzkum realizován, jak bude probíhat, co je jeho obsahem a také jak bude s rozhovory a daty v nich obsaženými dále nakládáno.

3.4 Možná zkreslení výzkumu

Co se týče rozhovorů s odbornou veřejností, výsledky výzkumu mohou být zkresleny z toho důvodu, že se komunikační partneři mohli snažit odpovídat podle společensky přijatelných norem, a ne dle jejich zkušeností z praxe. Tomu jsem se snažila předejít vhodnými otázkami v rozhovoru, cílenými na konkrétní příklady z praxe. U rozhovorů s klienty by mohly být výsledky výzkumu zkresleny z důvodu nedůvěry klientů v osobu tazatele. Tomuto jsem se snažila předejít navozením klidné a přátelské atmosféry během rozhovorů. Toto možné zkreslení bylo také eliminováno tím, že klienti osobu tazatele dobře znají a mají k ní důvěru. Během rozhovorů byli také upozorňováni, že žádná odpověď není špatná a ať řeknou cokoli, bude to správně.

4 Výsledky

4.1 Klienti

Tabulka 1: Využívání pomoci ze strany opatrovanců

POMOC OPATROVANCŮM V ZÁSADNÍCH VĚCECH	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Pomoc opatrovníka	X	X	X	X	X	X	
Pomoc klíčové pracovnice	X		X	X			X
Pomoc zaměstnanců Domova (včetně sociální pracovnice a ředitele)	X		X		X	X	X
Pomoc zaměstnavatele			X				
Pomoc sourozence		X				X	
Pomoc rodinné známé	X						
Nemá blízkou osobu							X
Rozhoduje se sám					X		X

Zdroj: vlastní výzkum

Z odpovědí vyplývá, že klienti cítí, že potřebují v některých složitých situacích pomoc druhé osoby. Všichni klienti shodně odpovídali tak, že pomoc v určitých situacích potřebují. Lišily se pouze osoby, na které se klienti v daných situacích obracejí. Klienti v rozhovorech uváděli, že se nejčastěji obrací na svého opatrovníka nebo na zaměstnance Domova a to jak na sociální pracovnice tak i na své klíčové pracovníky. Z výzkumu vyplynulo, že těmto osobám důvěřují nejvíce. Jedna z dotazovaných klientek, která pracuje na dohodu o pracovní činnosti, také uvedla, že se může poradit se svým zaměstnavatelem. Konkrétně uvedla „to mi poradí M. D. (klíčová pracovnice – pozn. tazatele); třeba se někdy poradím s učitelkou ve škole (tam kde klientka pracuje – pozn. tazatele), opatrovník pan B. mi dá třeba k něčemu souhlas, anebo u sociální pracovnice“. (KP3) Dotazovaní samozřejmě uváděli, že jim může pomoci nebo poradit jejich sourozenec nebo také v jednom případě rodinná známá. Jeden z komunikačních partnerů v rozhovoru sdělil, že pomoc opatrovníka není příliš možná, protože je to opatrovník veřejný, který má mnoho práce a není možné, aby za opatrovancem chodil příliš často a pomáhal mu každodenně s jeho problémy a starostmi. Jeden

z komunikačních partnerů uvedl, že nemá žádnou blízkou osobu, na kterou by se pravidelně obracel, ale mohou mu pomoci, jak už bylo řečeno výše, zaměstnanci Domova. V rozhovorech se objevovaly také odpovědi, že klienti se rozhodují ve všech oblastech sami, a že nepotřebují pomoc či radu druhé osoby nijak pravidelně, ale pouze v některých ojedinělých případech. Jeden z klientů uvedl, že „*dřív jak tady byl ředitel K., jemu jsem říkal úplně všechno, ale teď se jako víc rozhoduju sám, protože nemam už toho K., nemam tak blízkou osobu*“ (KP7) Tento klient se v současné době rozhoduje z tohoto důvodu více sám, ale přesto ví, že se může obrátit na opatrovníka nebo i zaměstnance Domova.

Tabulka 2: Znalost osoby opatrovníka opatrovancem

POVĚDOMÍ O OSOBĚ OPATROVNÍKA	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Dobré povědomí o osobě opatrovníka	X	X	X	X	X	X	X
Doba, po kterou má opatrovníka	X	X	X	X	X	X	X

Zdroj: vlastní výzkum

Z rozhovorů vyplynulo, že klienti vědí, že mají opatrovníka, vědí kdo to je, znají jeho jméno a také vědí, jakou přibližnou dobu jim opatrovníka daná osoba dělá. Klienti, kterým dělá opatrovníka nějaký jejich příbuzný, samozřejmě vědí, že je zrovna tento daný člen rodiny jejich opatrovníkem a dobře ho znají. Ale i komunikační partneři, kteří mají veřejného opatrovníka, znají jeho jméno a vědí z jakého města nebo obce je. Jedna klientka uvedla, že opatrovníka jí dělá „*pan B., protože nemam rodiče a nemají o mě zájem tak mam pana B., ten je z obce M.*“ (KP3). Klientka si tedy je vědoma toho, že v první řadě by měl opatrovníckou funkci vykonávat někdo z příbuzných, např. rodiče, a pokud nikdo takový není, přistoupí se k ustanovení veřejného opatrovníka. Co se týče doby, po kterou daný opatrovník vykonává svou funkci, všichni dotazovaní byli schopni říci alespoň přibližně, jak dlouho jim daný člověk opatrovníka dělá a to jak u opatrovníků soukromých, tak i u opatrovníků veřejných. Nikdo z dotazovaných nevěděl přesné datum ani například měsíc jmenování opatrovníka, ale všichni odpovídali počtem let, po které jim již daná osoba opatrovníka dělá. Jejich odpovědi se shodovaly

se skutečností, z čehož je zřejmé, že o osobě opatrovníka mají klienti velmi dobré povědomí.

Tabulka 3: Míra potřeby a důležitosti opatrovníka pro opatrovance

MÍRA POTŘEBNOSTI OPATROVNÍKA	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Je rád, že má opatrovníka	X	X		X	X	X	
Důležitost opatrovníka	X			X	X		X
Něco zvládne sám, na něco potřebuje opatrovníka	X	X	X			X	X
Vše by zvládl sám	X				X		
Pomoc opatrovníka je nutná		X	X	X			
Zájem opatrovníka o klientku			X				
Malá angažovanost opatrovníka					X		
Kdyby neměl vadu řeči, zvládl by si hodně věcí zařídit sám							X
Umí sám dojít na nákup							X
Pomoc s financemi		X					
Klientka má z opatrovníka respekt			X				
Domluva s opatrovníkem o výletech						X	
Opatrovník klientce nevadí			X				

Zdroj: vlastní výzkum

Klienti v rozhovorech uváděli, že jsou rádi, že opatrovníka mají a to především z toho důvodu, že jsou si vědomi toho, že ne všechny věci si dokáží zařídit sami. Jedna klientka uvedla „*sama bych nezvládla všechno, jsem ráda, že ho mam*“ (KP1). V odpovědích se také objevil názor, že např. vyřizování věcí na úřadech by klientka sama nezvládla a proto je ráda, že má na tyto činnosti opatrovníka „*jako zařídit si věci*

třeba takhle na úřadech to bych sama nezvládla, jsem ráda, že jí mam‘‘ (KP2). Pro klienty je obecně opatrovník důležitou osobou v jejich životě. Jeden klient uvedl, že „jsou lidi, který mi špatně rozumí, protože trošku mluvím divně... kdybych mluvil líp tak bych si zvládnul hodně věci zařídit sám, ale jak hůř mluvím tak je potřeba, aby mi pomohl s něčím opatrovník‘‘ (KP7). Ztížená možnost komunikace samozřejmě není sama o sobě důvodem k omezení svéprávnosti, ale tento klient si uvědomuje, že opatrovníka potřebuje kromě jiného i z tohoto důvodu. Klienti uváděli, že něco zvládají sami a na něco potřebují opatrovníka, nikdo z dotazovaných nemá pocit, že by si zvládl zařídit veškeré záležitosti ve svém životě úplně sám. Přestože každý potřebuje jinou míru podpory, jsou všichni rádi, že opatrovníka mají a mohou se na něj obrátit. Jedna klientka nejprve uvedla, že by si všechny záležitosti sama zařídit nezvládla, ale o několik otázek později uvedla, že by vše zvládla sama. Z této její odpovědi vyplývá, že daná komunikační partnerka přesně neví, jaké všechny záležitosti za ni opatrovník nebo sociální pracovníce v zařízení vykonávají a nemá příliš velký přehled o právních a jiných úkonech v jejím životě. Jedna klientka také uvedla velmi zajímavou odpověď. „Tak když má starosti o to moje zdraví tak asi má strach, takže mi opatrovníka dělat může, nevadí mi to‘‘ (KP3). Z odpovědi je zřejmé, že klientka opět nemá příliš velké povědomí o činnostech a úkonech, které opatrovník vykonává a jaké by mohly být následky, pokud by toto nečinil, ale záleží jí hlavně na tom, že o ni má zájem a tím pádem jí dle jejích slov může dělat opatrovníka. Jedna z dotazovaných také uvedla, že má ze svého opatrovníka, jenž je opatrovníkem veřejným respekt a že se při komunikaci s ním trochu stydí. Avšak i ona uváděla, že ho ve svém životě potřebuje. V jednom z rozhovorů jsem se dozvěděla také to, že opatrovanec má pocit, že opatrovníka nepotřebuje, protože si myslí, že se vždy může obrátit na sociální pracovníce či na klíčového pracovníka v Domově. Tento komunikační partner uvedl také to, že jeho opatrovník není příliš angažovaný a „už chce mít takovej svůj pohodovej život, takže mě odkáže na Vás‘‘ (KP6). Opatrovníka danému klientovi dělá jeho otec, takže s ním má poměrně blízký vztah, avšak více ho chápe jako vztah otce a syna než jako vztah opatrovníka a opatrovance, protože má pocit, že za něj nevykonává tolik činností, ale hodně dělají zaměstnanci zařízení. Další klienti však oproti tomu uváděli, že pomoc opatrovníka je nutná a bez ní by to nešlo. Z rozhovorů vyplynulo, že jsou klienti rádi, že mají opatrovníka např. také proto, že jim vydává peníze nebo se s ním třeba domlouvají o výletech. Ze všech rozhovorů vyplývá, že klienti jsou si vědomi toho, že ne všechny

záležitosti zvládnou zařídit sami a mají pocit, že své opatrovníky potřebují at' už ve větší či menší míře.

Tabulka 4: Poskytování pomoci opatrovancům ze strany opatrovníků

KONKRÉTNÍ POMOC A PODPORA OD OPATROVNÍKA	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Administrativní činnost a podepisování dokumentů	X	X	X			X	X
Podepisování smluv (o poskytování sociálních služeb, pracovních)	X	X	X	X	X	X	X
Opatrovník hospodaří s penězi (kontrola financí, pomoc s financemi, vydávání peněz)	X	X	X			X	X
Vyřizování důchodu			X				
Opatrovník povoluje nákupy a radí s nákupy							X
Opatrovník zaplatí dovolenou						X	
Opatrovník schvaluje výlety						X	
Plánování procházek, návštěv, výletů	X		X			X	
Opatrovník musí za klientku rozhodovat						X	
Doprovod k lékařům			X				
Klientka neví, s čím jí opatrovník pomáhá				X			
Opatrovník se s klienty domlouvá na důležitých věcech, zohledňuje jejich názor		X	X		X	X	
Ochrana klientky			X				

Zájem opatrovníka o klientku			X				
Opatrovník radí s problémy a poskytuje informace		X	X	X			
Malá potřeba pomoci od opatrovníka					X		

Zdroj: vlastní výzkum

Klienti se shodují na tom, že opatrovník za ně vykonává administrativní činnosti a také za ně podepisuje různé dokumenty. „*Když přijdou třeba nějaký důležitý papíry třeba od soudu nebo nějaký rozhodnutí tak to podepisuje ona, já to podepíšu taky, ale ona se pod to taky podepíše jako opatrovnice*“ (KP2). Úplně všichni komunikační partneři také uvedli, že za ně opatrovník podepisuje smlouvy, myšleno tím smlouvy o poskytování sociální služby. Klienti, kteří pracují, také uváděli, že za ně opatrovník podepisuje pracovní smlouvu, případně že pracovní smlouvu podepíše jak opatrovník, tak i sám klient. Klienti tvrdili, že jim opatrovník pomáhá s financemi nebo že kontroluje jejich finance, někteří komunikační partneři uváděli, že jim opatrovník hospodaří s penězi a naopak jiní uvedli, že opatrovník s penězi nehospodaří. Jedna klientka uvedla, že opatrovník zařizuje výplatu důchodu a oproti tomu druhá klientka řekla, že neví, kdo přebírá důchod, jestli zařízení kde žije nebo opatrovník „*nevím, kam důchod chodí, jestli sem nebo tátovi*“ (KP6). Jeden z komunikačních partnerů během rozhovoru řekl, že mu opatrovník musí povolit nákup a také že mu s nákupem a výběrem produktu pomáhá: „*třeba když jsem kupoval kolo tak mi poradil a povolil mi to*“ (KP7). Dále pak hned tři informanti uvedli, že se s nimi opatrovník na důležitých věcech vždy domlouvá a komunikuje s nimi, ale jedna klientka oproti tomu odpověděla, že se s ní opatrovník na ničem nedomlouvá: „*ne to ne, jenom se zdravíme*“ (KP4). Jeden z klientů také uvedl, že opatrovník zohledňuje jeho názor. Konkrétně řekl o opatrovníkovi že „*on má prostě svůj názor, ale stejně pak ho přemluvim, aby udělal to, co chci já*“ (KP5). V rozhovorech se dále objevovaly názory, že opatrovník má za úkol chránit svého opatrovance a musí o něj mít opravdový zájem. Dále pak může opatrovník opatrovanci pomáhat v různých věcech a také mu může samozřejmě radit s problémy, což je pro opatrovance velmi důležité a potřebné k tomu, aby se zorientovali v mnohdy složitých životních situacích. Pro jednoho z komunikačních partnerů je také důležité to, že mu opatrovník poskytuje různorodé informace. Opatrovník je také činný v záležitostech týkajících se procházek, výletů nebo různých dovolených. Kromě toho, že opatrovník

klientům pomáhá s plánováním procházek, výletů, či návštěv přímo u opatrovníka v jeho domácnosti, jedna klientka také uvedla, že opatrovník za ni platí její dovolené. Dále pak opatrovník podle jedné klientky musí případné výlety naplánované někým jiným schválit: „*podepisuje třeba, jestli můžu někam ject*“ (KP6). Jedna komunikační partnerka uvedla, že se sama nemůže rozhodovat a musí za ní vždy rozhodovat její opatrovník. Další klientka pak uvedla, že ji opatrovník v případě potřeby doprovází k lékařům. Jeden z dalších komunikačních partnerů má pocit, že pomoc opatrovníka příliš nepotřebuje, jak už bylo řečeno výše, a že tedy za něj příliš úkonů nevykonává. Další zajímavou odpovědí byla odpověď klientky, která uvedla, že neví, s čím jí opatrovník pomáhá a ani po položení dalších doplňujících otázek neuvedla žádnou praktickou činnost, přestože na konkrétní otázku položenou dříve, zda za ni opatrovník podepisuje smlouvy, odpověděla, že ano. Z této odpovědi vyplývá, že zrovna tato klientka si není vůbec jistá činnostmi, které za ni a pro ni opatrovník vykonává a sama je nedokáže vyjmenovat, avšak pokud je dotaz položen konkrétněji, je schopna odpovědi. Z výše uvedeného je zřejmé, že někteří klienti se více orientují v praktických činnostech vykonávaných svými opatrovníky a někteří méně. Avšak na několika činnostech, jakými jsou např. podepisování smluv, administrativní činnost, či hospodaření s financemi se shodli téměř všichni komunikační partneři.

Tabulka 5: Spokojenost opatrovanců s jejich opatrovníkem

SPOKOJENOST S OPATROVNÍKEM	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Administrativu vykonává řádně	X		X				
Spokojenost s opatrovníkem		X	X	X	X	X	X
Opatrovník klientce velmi pomáhá		X					

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týče spokojenosti opatrovanců s opatrovníkem, všichni se shodli, že jsou s opatrovníkem velmi spokojeni. Jeden komunikační partner například uvedl následující: „*jo, jsem spokojenej, ještě jsem neměl žádný potíže s nim*“ (KP7). Další komunikační partner uvedl, že je s opatrovníkem spokojen, ale při řešení různých

situací záleží také na konkrétním rozpoložení opatrovníka i opatrovance. „*Jako jsem s tím spokojenější, záleží, jakou náladu taky máme oba*“ (KP5). Další klientka v rozhovoru řekla: „*jo jsem s tím spokojená, pomáhá mi prostě, jak to jde*“ (KP2). Dle jejích slov je tedy také s opatrovníkem spokojená a má pocit, že jí v jejím životě velmi pomáhá. Dále pak se v odpovědích klientů objevil i takový názor, že opatrovník vykonává řádně veškerou administrativu: „*myslím, že ty papíry dělá dobře*“ (KP1). Z výše uvedeného vyplývá, že jsou klienti se svými opatrovníky a také s tím co všechno pro ně dělají spokojeni.

Tabulka 6: Kontakt mezi opatrovníkem a opatrovancem

INTENZITA VZTAHU MEZI OPATROVNÍKEM A OPATROVANCEM	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Osobní kontakt 4x ročně					X		
Osobní kontakt 1x ročně		X					
Telefonický kontakt dle potřeby		X			X	X	
Telefonáty 1x měsíčně		X					
Kontakt 1x týdně				X			
Kontakt 1x měsíčně	X						
Kontakt 3x měsíčně						X	
Klientka tráví u opatrovníka víkendy						X	
Malá míra kontaktu, kontakt spíše náhodný			X				X

Zdroj: vlastní výzkum

Z provedených rozhovorů vyplynulo, že intenzita vztahu a míra kontaktu mezi opatrovníkem a opatrovancem je velmi různorodá. Je zde vidět velký rozdíl mezi opatrovníky soukromými a opatrovníky veřejnými. Soukromý opatrovník je s opatrovancem v kontaktu mnohem častěji a oproti tomu veřejný opatrovník udržuje kontakt s opatrovancem povětšinou pouze v nejnižší nutné míře. Klienti uváděli, že jsou

s opatrovníkem v kontaktu podle potřeby, 1x týdně, nebo třeba 3x či 1x měsíčně. Jedna klientka uvedla, že opatrovník „každý měsíc přijede na návštěvu“ (KP1). Jiná klientka uvedla, že dokonce k opatrovníkovi pravidelně jezdí a tráví u něj víkendy: „každý víkend jezdím domů, tři víkendy jsem u táty“ (KP6). Dále pak si mimo tento pravidelný osobní kontakt s opatrovníkem telefonují a to povětšinou dle potřeby. „Ale voláme si, když je něco potřeba“ (KP5). Výše uvedená míra kontaktu se týká soukromých opatrovníků. Oproti tomu u veřejných opatrovníků je míra kontaktu rozhodně nižší a klienti, jimž dělá opatrovníka veřejný opatrovník, uváděli, že se osobně setkávají s opatrovníkem pouze 4x či 1x ročně. Dále pak udržují s opatrovníkem telefonický kontakt, který je u každého jinak intenzivní. Jedna klientka uvedla, že komunikuje telefonicky se svým veřejným opatrovníkem podle potřeby: „já jí často volám, když něco potřebuju, volám jí asi tak jednou za měsíc“ (KP2), jiný klient však uvedl, že telefonický kontakt s jeho opatrovníkem probíhá pouze 1x do roka. Opatrovanci veřejných opatrovníků dále také uváděli názory, že s opatrovníkem mají malou míru kontaktu, nebo že je kontakt s opatrovníkem spíše náhodný, když se potkají buď v zařízení, kde žijí, nebo ve městě. Jedna klientka například uvedla toto: „moc sem nechodí za mnou, ale když mu řeknu, že s ním chci mluvit a má čas tak se sejdeme“ (KP3). Veřejný opatrovník tedy klientku příliš často nenavštěvuje, ale pokud je to potřeba, čas si na ní udělá a přijde za ní. Další komunikační partner pak v rozhovoru uvedl: „hele tady byl asi jednou za tu dobu, protože pracuje v B., takže ani nemůže sem chodit častěji, to nejde“ (KP7). Tento klient má tedy pocit, že míra kontaktu s jeho opatrovníkem je malá, ale chápe důvody proč tomu tak je. I přes výše uvedené však klienti odpovídali tak, že jsou s mírou kontaktu veskrze spokojeni. U soukromých opatrovníků je subjektivně míra kontaktu dosti vysoká a klienti jsou takto spokojeni a u veřejných opatrovníků klienti povětšinou chápou situaci těchto veřejných opatrovníků, kdy vědí, že opatrovník nemá z časových důvodů možnost scházet se s nimi častěji a subjektivně tímto nijak netrpí. Z této části mého výzkumu vyplývá, že veřejní opatrovníci mají mnohem menší míru kontaktu se svými opatrovanci než jak je tomu u opatrovníků soukromých. Avšak klienti jsou subjektivně spokojeni s intenzitou kontaktu se svým opatrovníkem ať už je častější či méně častý, protože nemají pocit, že by nějak strádali, pokud se se svým opatrovníkem stýkají či komunikují méně často.

Tabulka 7: Práva opatrovanců z jejich pohledu

PRÁVA OPATROVANCE	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Hospodaření s určitým finančním obnosem	X						
Právo samostatně nakupovat	X	X	X	X	X	X	X
Právo kupovat si hodnotnější věci s dopomocí			X		X		
Právo mít přítele/přítelkyni	X	X	X	X	X	X	X
Právo chodit sám ven	X	X	X	X	X		X
Právo jezdit sám na kole					X		
Právo pracovat			X	X			
Samostatné chození ven musí schválit opatrovník						X	
Klientka příliš nezná svá práva				X		X	
Práva jako každý jiný člověk							X
Má právo na všechno					X		

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku, zda si smí klienti sami něco kupovat, odpověděli všichni, že ano, že si sami nakupovat můžou. Každý však podle toho co zvládne. Někdo jen kávu nebo sušenku v bufetu přímo v zařízení kde žije, někdo jiný oproti tomu různé věci ve městě nebo i předměty větší hodnoty. Jedna klientka například řekla: „*brácha mi dává 200 korun a řekl, že si můžu sama něco koupit*“ (KP1). Tato klientka tedy vždy hospodaří s daným finančním obnosem a za větší sumy si není schopna sama nic koupit. Další klient pak uvedl následující: „*jako ten počítač, to jsme hledali informace já i P. S. (IT technik – pozn. tazatele), pak ho P. koupil*“ (KP5). Tento klient je tedy schopen nakupovat i větší a dražší věci, ale potřebuje určitou podporu a dopomoc. V jednom z rozhovorů se také objevila odpověď, že hodnotnější věci si daná klientka kupuje za pomoci klíčové pracovnice. Dále jsem se komunikačních partnerů také ptala, zda smějí mít přítele či přítelkyni. Zde mi úplně všichni odpověděli, že ano. Někteří spíše nejistě, že snad smí, jiní pak odpovídali velmi jistě a otázka jim přišla možná i trochu absurdní. Jeden klient například odpověděl takto: „*co je to za otázku? To je jasný že můžu*“ (KP5). Práva mít

přítele či přítelkyni a udržovat s touto osobu vztah jsou si tedy vědomi všichni komunikační partneři tohoto výzkumu. Klienti, kteří v současné době pracují na dohodu o pracovní činnosti, také uváděli názory, že mají právo pracovat. Jeden komunikační partner pak uvedl, že má pocit, že nemůže příliš věcí činit sám. Pověštinou mu pomáhá buď opatrovník či zaměstnanci Domova. Někteří klienti pak odpovídali na otázky ohledně svých práv velmi nejistě. Někteří se příliš neorientují v tom, na co mají právo a co třeba naopak nesmějí činit. Jeden z klientů oproti tomu uvedl, že má právo vlastně na všechno a že tedy není nijak omezován ani tím, že žije v zařízení sociálních služeb, ani tím, že je rozsudkem soudu omezen ve svéprávnosti a má opatrovníka. Další klient pak uvedl toto: „*dalo by se říct, že já můžu všechno jako každé jiné člověk*“ (KP7). V neposlední řadě jsem se v této části rozhovoru ptala komunikačních partnerů na to, zda mají právo chodit sami ven. Někteří klienti, hlavně ti, kteří příliš často sami ven nechodí, si nebyli svými odpověďmi vůbec jistí. Během rozhovoru se stávalo i to, že jeden komunikační partner nejprve řekl, že sám chodit ven nesmí, ale o pár minut později, že naopak sám ven chodit smí, z čehož vyplývá, že si tímto svým právem není zcela jist. Nakonec však 6 ze 7 komunikačních partnerů uvedlo, že sami směřují chodit ven. Jedna klientka například uvedla „*když jsem schopná jít sama tak si myslím, že jo, smím*“ (KP3). Další klientka pak uvedla, že i když smí sama chodit ven, příliš často to nedělá. „*Jako třeba sama nechodím do města, došla bych tam, ale třeba bych se ztratila*“ (KP2). Další klient, který běžně chodí sám ven, také uvedl, že i sám jezdí po městě a blízkém okolí na kole. „*Hodně jezdím sám ven na kole, 10 km nebo i víc klidně třeba*“ (KP5). Jako protiklad všem těmto odpovědím stály odpovědi jedné komunikační partnerky, která uvedla, že sama chodí pouze po areálu zařízení a ven do města chodí pouze se zaměstnankyněmi Domova. Dle jejích slov pak samostatné chození ven musí schválit její opatrovník. „*Tady chodím jenom po areálu sama a nebo s vychovatelkama chodím ven, takhle to mam zatím. To mi musí dovolit táta, abych mohla sama jít ven se projít třeba do města*“ (KP6). Z rozhovorů vyplývá, že klienti až na jednu výjimku vědí, že mohou sami chodit ven a záleží na jejich schopnostech, zda chodí často a na delší vzdálenosti sami nebo jestli i přesto, že vědí, že právo na svobodu samostatného pohybu mají, chodí do města raději s personálem Domova. Z této části výzkumu je zřejmé, že někteří klienti znají svá práva velmi dobře a dokáží je i smysluplně využívat. Jiní naopak svoje práva příliš neznají, a pokud už nějaké právo dokáží pojmenovat, nejsou si svým tvrzením zcela jisti. Tento výsledek se odvíjí od rozumových schopností jednotlivých klientů a také od stupně jejich postižení.

Tabulka 8: Jednání, která opatrovanci nesmí dle svého názoru činit

JEDNÁNÍ, KTERÁ OPATROVANEC NESMÍ ČINIT	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Nesmí podepsat smlouvu	X		X				
Nesmí hospodařit s větším obnosem peněz	X						
Nesmí jet k mámě					X		
Nesmí ubližovat zvířatům, ani ostatním klientům						X	
Klient neví o ničem, co nesmí		X		X		X	X
Nesmí sladké kvůli cukrovce			X				

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týká jednání, které opatrovanci nesmí činit, napadalo klienty jen několik málo věcí. Dva komunikační partneři například uvedli, že nesmějí podepsat smlouvu. Je však otázkou, zda vědí, proč tomu tak je. Jedna klientka například uvedla, že smlouvu podepsat nesmí a když jsem se dále ptala proč tomu tak je, odpověděla „*aby se opatrovník podíval, jestli jsem dobře odpověděla nebo ne a protože je to doklad*“ (KP3). V rozhovorech se také objevila odpověď, že komunikační partner nesmí hospodařit s větším obnosem peněz nebo také odpověď, že nechce hospodařit s větším obnosem peněz. Jeden z klientů uvedl pouze tu skutečnost, že nesmí jet k matce. „*Největší strach má táta když jsem mu řekl, že bych jel k mámě, on jí nedává důvěru vůbec žádnou, on má z toho obavy, takže to jakoby nesmím no*“ (KP5). Další věci, co nesmí činit, nebyl schopen uvést. Jednak klientka například uvedla odpověď, že nesmí ubližovat zvířatům a ani ostatním klientům. Jeden z komunikačních partnerů uvedl, že nemá nic zakázaného a další pak uváděli odpovědi, že neví o ničem, co nesmí. Jejich povědomí o situacích, ve kterých nesmí sami (právně) jednat je tedy poměrně malé. Další klientka pak například uvedla, že nesmí jíst sladké, protože má cukrovku. Z odpovědí vyplývá, že klienti příliš neznají věci a činnosti, které nesmějí činit z toho důvodu, že jsou omezeni ve svéprávnosti, ale spíše poukazují na běžné věci, jako slušné vychování nebo dodržování dietního režimu. Mnoho z nich pak také přiznalo, jak už bylo řečeno výše, že na tuto otázku neznají odpověď.

Tabulka 9: Jednání opatrovanců, která smí dle svého názoru činit pouze po dohodě se svými opatrovníky

JEDNÁNÍ, KTERÁ OPATROVANEC SMÍ ČINIT POUZE PO DOMLUVĚ S OPATROVNÍKEM	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Opatrovník musí povolit výlet	X						
Domluva s opatrovníkem o chození ven a o návštěvách rodiny		X			X	X	
Opatrovník rozhoduje o financích			X				
Domluva s opatrovníkem o nákupech		X			X		
Sám nesmí dělat nic			X				
Klient neví, jaká jeho jednání musí schválit opatrovník				X			X

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týče jednání, která smí opatrovanci činit, pouze když jim to opatrovník dovolí, se objevovaly různé odpovědi. Jedna klientka například uvedla následující odpověď. „*Sama nemůžu dělat nic, musím se s nim vždycky domluvit, třeba peníze nerozhoduju já ale opatrovník jestli můžu mít větší sumu nebo menší*“ (KP3). Klientka má tedy pocit, že se musí s opatrovníkem domlouvat na všech jednáních a sama nesmí dělat prakticky nic. Dle jejího názoru si s vlastními financemi nehopodaří sama, ale o jejích penězích rozhoduje opatrovník, který také vždy určí, jestli klientka může v danou chvíli nakládat s větším či menším obnosem peněz. Jeden z komunikačních partnerů uvedl, že mu opatrovník musí povolit výlet k rodinné známé a jiný zase, že opatrovník chce být informován, když jde mimo zařízení, například do města. Další klientka odpověděla, že veřejný opatrovník, který jí byl ustanoven, musí schválit návštěvu u její rodiny. Dva komunikační partneři uvedli, že se s opatrovníkem musí poradit a domluvit ohledně nákupů různých věcí. Jedna klientka pak také uvedla, že smí sama chodit ven, jen když

jí to její opatrovník dovolí: „*ted' sama nesmim chodit ven, ale když mi to pak táta dovolí tak budu moct*“ (KP6). V neposlední řadě se také objevily odpovědi, že klienti nevědí, jaká jeho jednání musí schválit opatrovník, z čehož vyplývá, že se v dané problematice příliš neorientují.

Tabulka 10: Povinnosti opatrovanců

POVINNOSTI OPATROVANCE	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Povinnost pracovat	X	X		X	X		X
Povinnost vykonávat domácí práce	X	X	X	X	X	X	X
Povinnost udržovat hygienu	X		X				
Slušné chování		X					
Povinnosti jako každý člověk					X		
Opatrovanec nesmí „dělat kraviny“					X		
Opatrovník po klientovi nic nepožaduje				X			X
Neznalost povinností vůči opatrovníkovi	X	X	X				

Zdroj: vlastní výzkum

Další oblastí, na kterou jsem se ve svých rozhovorech komunikačních partnerů ptala, byly jejich obecné povinnosti a také povinnosti vztahující se k osobě jejich opatrovníka. Většina komunikačních partnerů odpověděla, že mají povinnost pracovat, myšleno jak na dohodu o pracovní činnosti tak i v rámci různých pracovních činností uskutečňujících se v zařízení. Dále pak klienti uváděli povinnost vykonávat domácí práce. Tuto povinnost mají dle svých slov všichni komunikační partneři. Jeden klient například na otázku jaké má povinnosti odpověděl: „*jako každéj člověk, uklízet, žehlit prádlo, takže takhle domácí práce, chodit do práce*“ (KP5). Jedna klientka pak kromě běžných domácích prací uvedla také to, že musí pomáhat připravit jídlo. Další komunikační partneři na tuto otázku odpověděli tak, že musí udržovat osobní hygienu.

Jedna klientka pak uvedla: „no jako jsem slušná k vychovatelkám, když mi s něčím pomůžou nebo mi poradí tak jim poděkuju“ (KP2). Vnímá tedy jako svou povinnost slušně se chovat k lidem ve svém okolí. Jeden z klientů pak doslova uvedl že „nesmí dělat kravinu“ (KP5). Co se týče odpovědí týkajících se spíše než běžných povinností činností, které po opatrovancích jejich opatrovník požaduje, klienti povětšinou příliš nevěděli, jak mají odpovídat. Pouze jedna klientka uvedla něco, co po ní opatrovník požaduje. Dle jejích slov opatrovník požaduje, aby pomáhala s úklidem, když je u něj na víkend. Ostatní klienti však odpověděli, že po nich opatrovník nepožaduje nic. Například: „to ještě ne, to ještě mi neřek, že něco musím“ (KP4). Je otázkou, zda po daných opatrovancích opatrovník opravdu nic nepožaduje a vše vyřizuje sám nebo jestli si klienti toho pouze nejsou vědomi. Několik dalších klientů pak uvádělo, že neví a na tuto otázku nebyli schopni odpovědět. Neznají žádné povinnosti, které mají k osobě svého opatrovníka. Z výsledků této části výzkumu vyplývá, že klienti pokládají za povinnosti běžné věci jako domácí práce, dodržování hygieny a podobně a další povinnosti si neuvědomují.

Tabulka 11: Názor opatrovanců na samostatné podepisování dokumentů

PODEPISOVÁNÍ DOKUMENTŮ	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Nesmí sám nic podepsat (smlouvu ani jiný dokument)		X	X	X		X	X
Když něco sám podepíše, ponese následky					X		
Něco podepíše dle situace	X						X
Pracovní smlouvu podepisuje klient i opatrovník							X
Sama si smí podepsat občanku			X				
Smí sama podepsat převzetí balíčku						X	
Špatné zkušenosti s předchozím opatrovníkem							X

Vysoká zneužitelnost	X						
----------------------	---	--	--	--	--	--	--

Zdroj: vlastní výzkum

Ve svých rozhovorech s klienty jsem se dále také věnovala oblasti podepisování různých dokumentů. Ptala jsem se jednotlivých komunikačních partnerů, zda něco sami podepisují, nebo zda za ně dokumenty podepisuje opatrovník. Co se týče věcí, které si klienti mohou podepsat sami, jedna klientka se domnívá, že si může sama podepsat převzetí objednaného balíčku a jiná zase, že si může sama podepsat převzetí občanského průkazu. Další klient pak uvádí, že sám vlastně může podepsat cokoli, ale ponese odpovědnost za následky: *„to je takovej jakoby začarovanéj kruh, teoreticky sám něco podepsat můžu, ale pak si ponesu následky, oni ani nezjistí, jestli mam nebo nemam opatrovníka; o tomhle se hodně mluví na internetu“* (KP5). V ostatních odpovědích se shodně objevoval názor, že klienti nesmějí sami nic podepisovat a pokud už něco podepisují, měli by se poradit s opatrovníkem nebo by případně měl být na dokumentu podpis jak klientka tak i opatrovníka. Například co se týče pracovní smlouvy, jeden z komunikačních partnerů uvedl: *„třeba tu pracovní smlouvu mi řekli, že mam podepsat takže jsem jí podepsal a potom jí taky podepsal i pan B.“* (KP7). Na pracovní smlouvě by tedy dle jeho názoru měl být jak jeho podpis, tak i podpis opatrovníka. Tento klient také dále uvedl, že by sám nikdy nic nepodepsal, avšak v zápětí dodal, že by případně podle situace možná sám něco podepsal. Tento opatrovanec má také špatné zkušenosti s bývalým opatrovníkem. V rozhovoru uvedl následující *„to se mi stalo, že brácha, kterej byl muj opatrovník, na mě napsal auto a pak to neplatil, takže jsem nemoh udělat nic s tím a musel jsem to zaplatit a proto mam novýho opatrovníka“* (KP7). Na tomto příkladu je bohužel vidět, že i přesto, že opatrovanec nic nepodepíše, může se stát obětí podvodu, stejně tak jako každý jiný člověk. Přesto je však pozitivní, že tento klient tvrdí, že by bez domluvy s opatrovníkem sám nic nepodepsal. Jedna komunikační partnerka v rozhovoru uvedla toto: *„jako opatrovnice pokud o tom neví tak sama nesmim podepsat nic, žádný papíry, nic... jako bych nesměla třeba podepsat ani ten papír na ten paušál, jak mi volali a nabízeli mi ho, to taky nesmim sama podepsat“* (KP2). Z této odpovědi je zřejmé, že si je i tato klientka vědoma možného rizika či nebezpečí při podpisu dokumentů, kterým zcela nerozumí. Oproti tomu ale jiná klientka nejprve odpověděla, že by nic sama nepodepsala, ale když jsem se jí o chvíli později zeptala, zda by mi podepsala nějaký dokument, který bych jí předložila, okamžitě odpověděla, že ano. Tato klientka je bohužel velmi ovlivnitelná

druhými osobami. Klienti obecně odpovídali tak, že by sami žádné dokumenty nepodepsali, ale i přesto je míra jejich zneužitelnosti poměrně vysoká.

Tabulka 12: Informovanost opatrovanců o průběhu řízení o omezení svéprávnosti

INFORMOVANOST O ŘÍZENÍ O OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6	KP7
Právo navrhnout osobu opatrovníka	X	X	X	X	X	X	X
Klientka neví, zda osobu opatrovníka sama navrhla				X			
Sám navrhl osobu opatrovníka							X
Právo být u soudního jednání	X						
Příliš nechápe podstatu soudního jednání	X			X			
Právo vyjadřovat se k průběhu řízení o ustanovení opatrovníka		X			X		X
Neví, zda se může vyjadřovat k průběhu řízení o ustanovení opatrovníka	X		X	X			
Nesmí se vyjadřovat k průběhu řízení o ustanovení opatrovníka						X	
Musí za ni rozhodovat opatrovník			X				
Klient dostával informace o průběhu řízení	X	X	X				
Informacím nerozuměl, informace příliš složité	X			X			
Dříve špatná informovanost, nyní dobrá informovanost					X		

Právo být informován o průběhu řízení			X				
Nedostatek informací				X		X	X
Klientovi bylo jedno, že nedostával informace						X	X
Klient ví, kde získat informace (u soudu, od sociálních pracovníků, od rodinné známé)	X	X	X		X		X
Klient nepotřeboval získávat informace							X
Dobré povědomí o průběhu řízení		X					
Řekl, že nadále nechce starého opatrovníka							X

Zdroj: vlastní výzkum

Další oblastí, na kterou jsem se klientů ptala, byl průběh řízení o omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka. Zajímalo mě, jak celou věc vnímali a také jak byli informováni o celém průběhu, případně zda se mohli sami nějakým způsobem k průběhu řízení vyjadřovat. Zde jsem od komunikačních partnerů získala velmi rozdílné odpovědi, které se odvíjí od stupně postižení a schopností a možností jednotlivých klientů celou situaci pochopit. Otázkou, na kterou všichni klienti odpověděli kladně, bylo, zda smějí navrhnout sami osobu opatrovníka. Zde mi všichni dotazovaní řekli, že ano, že se jich v průběhu řízení vždy někdo zeptal. Avšak jedna klientka dodala, že neví, zda opatrovníka navrhla či nikoliv, že si danou situaci příliš nepamatuje. „*Já nevím jestli jsem to řekla nebo ne já si to už moc nepamatuju*“ (KP4). Co se týče dalšího vyjadřování se k věci během soudního řízení, někteří klienti odpověděli, že se vyjadřovat samozřejmě mohou, jiní, že nevědí, zda to lze či nelze a jedna klientka dokonce odpověděla, že se vyjadřovat nesmí. Jedna z komunikačních partnerek, která neví, zda je možné vyjadřovat se k průběhu řízení, odpověděla takto: „*já jsem si myslela, že si to nemůžu dovolit, že nemůžu říct jo nebo ne, nevím, jestli si můžu dovolit i když jsem dospělá říct ano nebo ne. Já si myslím, že i když jsem dospělá*

*tak si nemůžu dovolit rozhodovat sama, musí za mě rozhodovat opatrovník nebo tady někdo z vedení“ (KP3). Tato klientka tedy neví, zda se může vyjadřovat či nikoliv a má pocit, že za ni musí vždy, ve všech situacích rozhodovat opatrovník či zaměstnanci Domova a příliš nechápe, že právě v průběhu řízení o omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka se samozřejmě vyjadřovat může, aby bylo jasné, jaké činnosti sama zvládá, nebo koho si přeje za opatrovníka. Přestože klientce během řízení jak zaměstnanci Domova, tak i soudní znalec v oboru psychiatrie či samotný soudce říkali, že smí během jednání cokoli říct, klientka si stejně není jistá a pořád má pocit, že by za ni měl rozhodovat i v této záležitosti někdo jiný. Jedna klientka také odpověděla, že má právo být přítomna u soudního jednání. Z odpovědí dvou komunikačních partnerů pak vyplynulo, že nemají velké povědomí o řízení o omezení svéprávnosti a v problematice se příliš neorientují. Avšak oproti tomu, jedna komunikační partnerka poměrně dobře věděla, jak celé řízení probíhá. Kromě jiného uvedla: „*ted' vim, že musím čekat na ten papír, kde bude napsáno, kdo bude opatrovník, ono to taky může ještě trvat vid'?* Na to musím ted' čekat“ (KP2). Tato klientka znala podrobně průběh celého řízení hlavně z toho důvodu, že v době vzniku rozhovoru se právě jednalo o přezkumu její svéprávnosti a o ustanovení nového opatrovníka. Dále pak co se týče informací, které komunikační partneři získávali o průběhu řízení o omezení svéprávnosti, a ustanovení opatrovníka se názory také velmi lišily. Jedna klientka například uvedla, že byla informována o datu řízení. Na otázku zda se včas dozvěděla o datu řízení, odpověděla: „*jo, dozvěděla, pani Š. (opatrovnice – pozn. tazatele) to volala sociální pracovníci a ta mi to přišla říct“ (KP2). Jeden z komunikačních partnerů například také uvedl, že dříve byl nedostatečně informován, ale nyní informace má. „Pro mě to bylo překvapení v tom roce 2010, to jsem se dozvěděl den předem, že bude to soudní jednání a já vůbec nevěděl, o čem to bude. A tady kde jsem tak jsem to věděl hodně dopředu a byl jsem v klidu už“ (KP5). V informovanosti tohoto klientka tedy nastal velký posun. Dva komunikační partneři uvedli, že informace o průběhu řízení také dostávali, avšak jedna z těchto klientek v zápětí dodala, že pro ni informace byly moc složité a že jim vůbec nerozuměla. Jeden klient také uvedl, že měl informací o průběhu řízení málo a byl nedostatečně informován. Jedna z klientek také zmínila právo člověka na informace průběhu řízení. Na otázku, zda by jí byly během řízení poskytnuty informace odpověděla: „*myslím si, že by mi je nesměli zatajit, museli by mi je říct“ (KP3). Tato klientka také uvedla, že informace dostávala a pokud by potřebovala ještě nějaké další, obrátila by se na sociální pracovníce. „Třeba když mi přišli nějaký papíry tak mi to***

sociální pracovníce řekly, ale kde bych se něco dozvěděla, nevim, spíš bych se poradila se sociálníma pracovnícema“ (KP3). To, že by získával informace od sociálních pracovníc, uvedl ještě jeden další komunikační partner a jedna klientka také uvedla, že by se na průběh řízení zeptala rodinné známé. Jeden klient dále pak uvedl, že by informace mohl získat přímo u soudu a jiný klient uvedl něco podobného, avšak nebyl si svým tvrzením zcela jist: „no možná to řeknu špatně, nevim, ale u soudu ne?“ (KP7). Někteří klienti také uváděli názor, že informace o průběhu řízení sice nedostávali, ale bylo jim to jedno, případně že informace získávat nepotřebovali. Jeden z klientů pak uvedl, že sám řekl, že již nechce starého opatrovníka a sám také navrhl osobu nového opatrovníka. „jak mi udělal brácha to s tím autem, tak jsem jim řekl, že už ho nechci, tak se mě ptali, jestli je někdo jinej, kdo to může dělat a já jim řek že matka je stará a že teda dáme obec“ (KP7). Z výsledků vyplývá, že se názory jednotlivých klientů v této oblasti velmi liší. Někdo tvrdí, že má dostatek informací, někdo naopak že jich má málo, a různí se také názory na to, zda vůbec dané informace klienti potřebují. Obecně klienti s lehčím postižením celou záležitost ohledně omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka poměrně dobře chápou, avšak u osob například se středně těžkým mentálním postižením je povědomí o soudním řízení velmi malé a ani po opakovaném vysvětlování a poskytování informací nejsou schopni zcela pochopit jeho průběh.

4.2 Odborná veřejnost

Tabulka 1: Počet let zabývání se danou problematikou

DOBA ZABÝVÁNÍ SE PROBLEMATIKOU	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
5 let	X					
5 – 6 let		X				
4 roky			X			
7 let				X		
12 let					X	
2 roky						X

Zdroj: vlastní výzkum

Zde v této tabulce jsem vyznačila dobu, po kterou se jednotliví zástupci odborné veřejnosti zabývají problematikou svéprávnosti a institutem opatrovnictví. Nejkratší doba zabývání se problematikou jsou 2 roky, nejdelší pak 12 let. Ostatní komunikační partneři odpovídali, že se danou problematikou zabývají 4, 5, 6 či 7 let.

Tabulka 2: Pohled odborné veřejnosti na institut opatrovnictví

VNÍMÁNÍ INSTITUTU OPATROVNICTVÍ	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Podpora klienta a zájem o klienta	X					
Institut opatrovnictví je důležitý		X	X	X		X
Malá míra zneužití institutu opatrovnictví				X		
Klienti potřebují zástupce		X				
Pomoc při rozhodování			X			
Nedostatky v institutu opatrovnictví			X			
Různorodost s ohledem na život člověka (pro každého znamená „běžná záležitost“ něco jiného)			X			
Nutnost spolupráce mezi sociální pracovníci a opatrovníkem			X			
Institut opatrovnictví je potřebný nástroj k ochraně práv a zájmů opatrovanců				X	X	X
Opatrovník je s opatrovancem v úzkém kontaktu						X
Opatrovník může realizovat vůli a přání opatrovance						X

Zdroj: vlastní výzkum

Další oblastí, kterou jsem zkoumala, je vnímání institutu opatrovnictví odbornou veřejností. Čtyři komunikační partneři shodně odpověděli, že opatrovnictví je velmi důležitý institut. Objevovaly se zde odpovědi, že opatrovník by měl podporovat opatrovance a mít o něj opravdový zájem a samozřejmě by měl také zabezpečit všechny jeho oprávněné zájmy. „Neznám jiný způsob, jak zabezpečit zájmy osob, které to samy

nedokážou“ (KP5). Další komunikační partnerka například na otázku co si myslí o institutu opatrovnictví odpověděla: „*takže já si myslím, že je dobře, že chrání toho člověka, a že bude asi malá míra těch případů kde je třeba zneužívanéj*“ (KP4). Podle ní je tedy institut opatrovnictví důležitým nástrojem ochrany osob s omezenou svéprávností a dle jejího názoru je i poměrně málo zneužíván, takže přináší opatrovancům spíše jen pozitiva. Další komunikační partner uvedl: „*institut opatrovnictví je potřebnej určitě. Myslim si, že klienti ať jsou teda v nějakých domovech nebo venku, se o sebe nedokážou postarat, takže potřebujou nějakýho zástupce*“ (KP2). Tento komunikační partner se domnívá, že osoby s mentálním postižením, jež mají omezenou svéprávnost, potřebují nějakého zástupce, který jim bude poskytovat pomoc a podporu v různých oblastech. Osoby, které nejsou schopny zajistit si veškeré své záležitosti sami, potřebují nějakého zástupce, který jim bude pomáhat a podporovat je. Ve svých rozhovorech jsem se také setkala s následující odpovědí. „*Institut opatrovnictví je velmi důležitým a potřebným nástrojem k ochraně práv a zájmů opatrovanců, neboť opatrovník je s opatrovanci v úzkém (mnohdy každodenním) kontaktu a může jejich vůli a přání realizovat*“ (KP6). Opatrovník by tedy měl dle tohoto komunikačního partnera realizovat vůli a přání opatrovance a měl by s ním být v úzkém kontaktu. Institut opatrovnictví je pak dle tohoto komunikačního partnera velmi potřebným nástrojem k ochraně práv a oprávněných zájmů opatrovance. Další komunikační partnerka pak na tuto mou otázku odpověděla tak, že by opatrovník měl svému opatrovanci pomáhat při rozhodování o důležitých věcech. Kromě toho také poukázala na fakt, že opatrovník musí přizpůsobovat konkrétní činnosti v rámci výkonu opatrovnické funkce způsobu života daného opatrovance. Každý opatrovance totiž žije jinak a má také jiné nároky a potřeby a opatrovník by na ně měl adekvátně reagovat. Dle této komunikační partnerky má například každý opatrovanec velmi rozdílné potřeby a nároky co se týče financí. „*Třeba ohledně těch financí že platí prostě pro každého třeba trošku jiný pravidla, protože někdo je zvyklej žít třeba v nějakym zařízení takže pro něj je běžná záležitost třeba to že se mu koupí nějaký oblečení nebo tak a zase někdo jinej je třeba zvyklej někde takhle cestovat třeba i po republice takže pro něj zas je ta běžná záležitost už zase někde jinde*“ (KP3). Z této odpovědi je zřejmé, že pro každého člověka je tzv. „běžná záležitost“ něco jiného a je tedy potřeba vše posuzovat individuálně s přihlédnutím k potřebám daného člověka. Tato komunikační partnerka zároveň také uvedla, že shledává v institutu opatrovnictví určité nedostatky. Dle jejího názoru řeší některé soudy určité věci jinak, než soudy jiné a pro sociální pracovnice je

pak poměrně složité orientovat se v jednotlivých rozsudcích různých okresních soudů. Sociální pracovníce se pak dle jejího názoru musí o mnoha věcech radit s opatrovníky a domlouvat se, zda konkrétní jednání smí opatrovanec vykonat sám či nikoliv, protože rozsudek je někdy příliš vágní. I přes drobné nedokonalosti zmíněné jednou z komunikačních partnerek je institut opatrovnictví komunikačními partnery z řad odborné veřejnosti vnímán jako velmi pozitivní a potřebná věc důležitá k ochraně opatrovanců a také k zajišťování jejich nejlepších zájmů a naplňování jejich práv.

Tabulka 3: Názor odborné veřejnosti na náročnost vykonávání funkce opatrovníka

NÁROČNOST VÝKONU OPATROVNICKÉ FUNKCE	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Vysoká náročnost pro opatrovníky z rodiny	X					X
Nízká náročnost pro veřejné opatrovníky	X					
Nedokáže posoudit stupeň náročnosti					X	
Vysoká náročnost pro opatrovníky osob, které žijí samostatně		X	X	X		
Nízká náročnost pro opatrovníky osob žijících v zařízení			X	X		
Sociální pracovníce suplují činnost opatrovníků			X			
Pokračování v rodičovské péči					X	
Výkon opatrovnictví je finančně, časově a psychicky náročný						X
Velká administrativa	X					
Pouhá administrativa		X				

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týče posouzení náročnosti vykonávání opatrovnické funkce odbornou veřejností, v některých otázkách se názory shodovaly a některé byly naopak úplně protikladné. Dva komunikační partneři uvedli, že je výkon opatrovnické funkce náročný pro opatrovníky z rodiny, čili soukromé opatrovníky. Jedna komunikační partnerka uvedla následující: „náročný to je poměrně dost, jenom to že musí jednat se soudama, když to je člověk běžnej, kterej se s tím neseškává běžně úplně se soudníma věcma tak je to asi náročný dost“ (KP1). Dále pak zástupci odborné veřejnosti uváděli, že výkon opatrovnictví je pro opatrovníka velmi náročný, pokud opatrovanec žije samostatně v nějakém podnájmu či ve svém vlastním bytě či domě. „Třeba když je nějaký opatrovník, kterej má toho svého opatrovance někde venku, tak si myslím, že pro ně to bude asi náročný dost“ (KP3). Oproti výše uvedeným situacím, kdy je podle dotazovaných náročné vykonávat opatrovnickou funkci, existují i situace, kdy to podle nich příliš náročné není. Zaznamenala jsem názor, že je výkon opatrovnické funkce jednoduchý pro veřejné opatrovníky a dále pak někteří komunikační partneři uváděli také názory, že výkon opatrovnické funkce je jednoduchý pro opatrovníky osob žijících v nějakém pobytovém zařízení sociálních služeb. „No myslím si, že pro lidi, který maj ty svoje opatrovance v nějakym zařízení tak to tak náročný není, protože tam jsou ty sociálky, který toho hodně dělají za opatrovníky“ (KP3). Toto tvrzení odborné veřejnosti bylo podloženo názorem, že v zařízení sociálních služeb mnoho věcí zařídí přímo sociální pracovníce daného zařízení a opatrovníci tímto mají velmi zjednodušenou situaci. Sociální pracovníce někdy dle názorů komunikačních partnerů dokonce částečně suplují činnost opatrovníka. Zaznamenala jsem také názor, že posouzení stupně náročnosti není daný komunikační partner schopen. Jedna z komunikačních partnerek, jež dělá opatrovníka svému synovi, uvedla, že pro ni není výkon opatrovnictví příliš náročný, protože pouze pokračuje v rodičovské péči, která pro ni byla po celý život jejího syna naprosto běžnou záležitostí. Jeden z komunikačních partnerů také uvedl, že je dle jeho názoru „výkon opatrovnictví nejen finančně a časově, nýbrž i psychicky náročný institut“ (KP6). V neposlední řadě se zde objevil i názor, že výkon opatrovnické funkce s sebou kromě mnoha dalších činností nese velké množství administrativy a oproti tomu se objevil i názor, že výkon opatrovnické funkce v podstatě obsahuje pouze administrativu. Z odpovědí jednotlivých komunikačních partnerů vyplývá, že v některých případech výkon opatrovnictví nemusí být až tolik náročný, avšak spíše panuje názor, že dělat opatrovníka člověku omezenému ve svéprávnosti je náročná činnost a opatrovník je povinen vykonávat poměrně velké množství různých úkonů.

Tabulka 4: Nároky na opatrovníky z pohledu odborné veřejnosti

NÁROKY NA OPATROVNÍKY	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Nároky se odvíjejí od potřeb					X	
Nízké nároky na opatrovníky		X			X	
Vysoké nároky na opatrovníky (např. ohledně správy financí)			X			
Nízká náročnost pro opatrovníky z rodiny			X			
Vysoká náročnost pro veřejné opatrovníky			X			
Nízká informovanost opatrovníků				X		
Opatrovníci by mohli dělat více	X			X		
Nároky na opatrovníky jsou přiměřené	X					X
Výkon veřejného opatrovnictví vyplývá ze zákona						X

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týče nároků kladených na opatrovníky, jeden z komunikačních partnerů uvedl, že jsou nároky na opatrovníky dosti vysoké a oproti tomu dva komunikační partneři uvedli, že nároky jsou poměrně nízké. Zde se tedy názory odborné veřejnosti poněkud rozcházejí. Jeden z komunikačních partnerů také uvedl, že nároky se samozřejmě odvíjí od potřeb daného opatrovance. Co se týče vysoké náročnosti výkonu funkce opatrovníka, jedna komunikační partnerka vyjádřila názor, že je pro ně jistě velmi náročné vykonávat správu jmění a financí opatrovance. Další komunikační partnerka uvedla, že „pokud je opatrovníkem někdo z rodiny tak si myslím, že tam to ještě není tak hrozný, ale když je to potom třeba ten veřejnej opatrovník a má jich takhle na starosti víc těch lidí a musí tohle všechno hlídat a kontrolovat tak si myslím, že je toho na něj fakt dost teda“ (KP3). Tato komunikační partnerka se tedy domnívá, že náročnost opatrovnické funkce spočívá především v tom, když má opatrovník na starosti větší množství opatrovanců, což se samozřejmě u veřejných opatrovníků stává poměrně často. Vykonávání opatrovnictví tedy dle této komunikační partnerky není samo o sobě

tak moc složité a náročné, ale složitým se stává ve chvíli, kdy je potřeba vykonávat opatrovnictví nad více osobami. Dle jednoho z komunikačních partnerů pak samozřejmě výkon veřejného opatrovnictví vyplývá ze zákona. Další komunikační partneři se shodli na tom, že nároky na opatrovníky jsou dle jejich názoru přiměřené. Ve dvou případech jsem se také setkala s názorem, že opatrovníci by mohli pro své opatrovance dělat i více než jakou mají tito komunikační partneři ze své praxe zkušenost. V neposlední řadě se v odpovědích objevil také názor, že opatrovníci mají málo informací o výkonu opatrovnictví a to především ti rodinní. „*Já si myslím, že ty opatrovníci většinou moc toho nevědí, že vědí že mají co třeba mají zaštitovat, že od soudu mají určitý pokyny, ale myslím si, že by toho třeba mohli dělat i víc*“ (KP4). Dle této komunikační partnerky by někteří opatrovníci měli dělat pro své opatrovance více, než doposud dělají a měli by si aktivně zjišťovat informace potřebné ke kvalitnímu vykonávání opatrovnické funkce.

Tabulka 5: Názor odborné veřejnosti na finanční odměňování opatrovníků

FINANČNÍ OHODNOCENÍ OPATROVNÍKŮ	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Potřeba stejného, paušálního ohodnocení	X	X		X		X
Veřejní opatrovníci by měli dostávat finance, opatrovníci z rodiny ne			X		X	
Opatrovník musí vykonávat svou funkci odpovědně						X
Výkon opatrovnictví je časově náročný						X
Člen rodiny odmítne být opatrovníkem z důvodu časové a finanční náročnosti						X

Zdroj: vlastní výzkum

Z odpovědí komunikačních partnerů vyplývá, že se domnívají, že výkon opatrovnictví je časově, psychicky i finančně náročný, a proto je jistě žádoucí, u všech nebo alespoň u některých opatrovníků toto jejich fungování finančně ohodnotit. Někteří komunikační partneři si myslí, že by měl finanční odměnu pobírat pouze veřejný opatrovník, někteří si oproti tomu myslí, že by měl pobírat odměnu jak opatrovník veřejný, tak i opatrovník soukromý. Jedna z komunikačních partnerek, která se domnívá, že by měl pobírat finance na výkon opatrovnické funkce jak veřejný opatrovník, tak i opatrovník soukromý uvedla toto: „*mělo by to být sjednocené, stejně, všem stejně, jestli má 15 opatrovanců pod sebou nebo jednoho by mělo být úplně stejný podle mě, prostě měl by tam být paušál, kterej by měl být asi stejný*“ (KP1). Jiná komunikační partnerka, která si naopak myslí, že by měl finance dostávat pouze veřejný opatrovník řekla: „*myslim si, že v rámci té rodiny teda se ten člověk má o toho svého blízkýho nějakým způsobem postarat a třeba kor ještě když jsou to rodiče o děti že jo... a třeba když ten veřejnej opatrovník právě jako je ta obec potom má pod sebou třeba víc lidí kterejm dělá opatrovníka a musí jezdit na ty soudní jednání, musí třeba vyřizovat různé záležitosti tak si myslim že na to ty peníze jsou určený*“ (KP3). Tato komunikační partnerka vnímá finance pobírané veřejnými opatrovníky jako peníze, které je možno použít například na ježdění k soudním jednáním a podobně a veřejný opatrovník tedy dle jejího názoru finance na tyto úkony potřebuje. Pokud by bylo v obci více opatrovanců, bylo by to hodně finančně náročné a dle ní jsou na to dané peníze určeny. Oproti tomu například rodič, jež je opatrovníkem svého potomka, by se o něj měl starat automaticky, i bez finančního ohodnocení. V odpovědi jednoho komunikačního partnera, který se domnívá, že by měli za výkon opatrovnictví pobírat finanční odměnu všichni opatrovníci, jak veřejní tak i soukromí, se objevil názor, že se mnohdy stává, že příbuzný odmítne svému blízkému dělat opatrovníka, neboť například kromě časové náročnosti tohoto výkonu není schopen ani z finančních důvodů. Tento komunikační partner v rozhovoru řekl následující: „*výkon opatrovnictví je velmi odpovědným a časově náročným institutem, kdy mnohdy nastane situace, že člen rodiny odmítá být opatrovníkem, neboť není schopen pokrýt činnost opatrovníka finančně či časově*“ (KP6). V otázce finančního ohodnocení opatrovníků je tedy odborná veřejnost rozdělena na dva tábory. Z výše uvedeného vyplývá, že otázka finančního ohodnocení opatrovníků je velmi složitá a je jistě potřeba, aby se o této problematice vedly další diskuze.

Tabulka 6: Možnost zneužití institutu opatrovnictví opatrovníkem

MOŽNOST ZNEUŽITÍ INSTITUTU OPATROVNICTVÍ	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Dá se to zneužít	X	X	X	X		
Zneužití v oblasti financí				X	X	
Povinnost doložení nakládání s příjmy klienta					X	
Možnost zneužití u opatrovníků z rodiny	X	X	X	X	X	
Veřejný opatrovník nemá tolik informací				X		
Nízká informovanost opatrovníků			X			
Zneužití není časté	X		X	X		X
Možnost zneužití u osob, které žijí samostatně		X				
U osob žijících v zařízení nemožnost zneužití		X				
Jeden případ zneužití postavení opatrovníka			X			
Veřejný opatrovník je více hlídán – menší možnost zneužití			X			
Při podezření na možné zneužití opatrovnické funkce není opatrovník vůbec jmenován						X
Při podezření na možné zneužití opatrovnické funkce je opatrovník odvolán						X

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týče zneužití postavení opatrovníka, komunikační partneři odpovídali, že zneužití jistě možné je. Dva komunikační partneři pak toto tvrzení konkretizovali a uvedli, že je

to možné zejména v oblasti správy financí či jmění opatrovance. Avšak dle jednoho komunikačního partnera by toto riziko mělo být minimalizováno povinností doložení nakládání s financemi opatrovance soudu, jež musí být podáváno minimálně jedenkrát ročně každým opatrovníkem. Dále pak pět ze šesti komunikačních partnerů uvedlo, že zneužití je více možné a pravděpodobnější u soukromých opatrovníků. Výše uvedené potvrzuje toto sdělení jednoho z komunikačních partnerů. *„Zneužití postavení opatrovníka hlavně v oblasti financí je snazší podle mého názoru v rodině. Ale i takový opatrovník musí soudům dokládat, jak nakládá s příjmy opatrovaného“* (KP5). Další tvrzení jiného komunikačního partnera také poukazuje na větší možnost zneužití u opatrovníka z rodiny. Na otázku, kdo může více zneužívat postavení opatrovníka, zda soukromý či veřejný opatrovník odpověděla komunikační partnerka následující: *„já bych řekla z rodiny, určitě protože ten veřejnej většinou třeba ty poměry ani nezná a neví, kdežto říkám když je to zjištěná věc tak samozřejmě ví, že třeba získají majetky nebo tak“* (KP4). Objevil se i názor, že veřejný opatrovník nemá tolik informací jako opatrovník soukromý. Další myšlenkou, proč veřejní opatrovníci méně často mohou zneužívat opatrovnickou funkci je ta, že jsou veřejní opatrovníci mnohem více hlídáni a kontrolováni. Obecně se ale komunikační partneři shodli na tom, že zneužití opatrovnické funkce se děje spíše výjimečně a dle jejich zkušeností z praxe není příliš časté. Jedna komunikační partnerka sdělila tuto zajímavou myšlenku: *„zas tak často se to neděje podle mě, ale ty opatrovníci jako spoustu věcí neví, třeba jak tady za opatrovníka toho hodně řeší právě ta sociální pracovnice tak si myslím že on ani neví o věcech který by třeba udělat moh, což je možná dobře jako no... ale zase některý který chtějí tak na to přijdou no... ale jako jinak je fakt že jsem se s tím teda zatím jako nasetkala, že by toho nějak zneužívali akorát v jednom případě“* (KP3). Tato komunikační partnerka uvedla, že se případy zneužívání opatrovnické funkce dějí velmi málo a jedním z možných důvodů podle ní může být i to, že z jejího pohledu mají opatrovníci málo informací, mnoho věcí za ně řeší sociální pracovnice a oni tak ani nevědí, jak by mohli opatrovnickou funkci zneužívat, avšak pokud by někdo chtěl takto činit záměrně, samozřejmě by si informace zjistil. Tato komunikační partnerka se během své praxe setkala pouze s jedním případem zneužívání opatrovnické funkce opatrovníkem, kdy se jednalo o opatrovníka soukromého, konkrétně bratra opatrovance. Dalším názorem, který se v rozhovorech objevil, bylo to, že u osob žijících samostatně ve svém či pronajatém bydlení je možnost zneužití vyšší, než u osob, které žijí v bytovém zařízení sociálních služeb, kde jsou opatrovníci v podstatě kontrolováni i

samotnými pracovníky zařízení, kteří mohou podat například podnět k soudu v případě, že se domnívají, že opatrovník nějakým způsobem své funkce zneužívá. Dle jednoho z komunikačních partnerů je pak zneužití opatrovnické funkce u opatrovance žijícího v pobytovém zařízení sociálních služeb prakticky nemožné. Objevil se i názor, že pokud by bylo nějaké podezření na to, že by v budoucnu mohl opatrovník své funkce nějakým způsobem zneužívat, nebude soudem člověku omezenému ve svéprávnosti vůbec jmenován a dále pak pokud už jmenován je a je zde nějaké takové podezření na zneužívání, je opatrovník ze své funkce soudem odvolán. Dle názorů odborné veřejnosti jsou tedy opatrovanci poměrně dobře chráněni, ať už pečlivým výběrem opatrovníka nebo povinností opatrovníka každoročně dokládat soudu hospodaření s opatrovancovými financemi a zneužívání opatrovnické funkce opatrovníkem je tedy málo časté a děje se prakticky jen ve velmi výjimečných případech.

Tabulka 7: Role opatrovníka v opatrovancově životě z pohledu odborné veřejnosti

ROLE OPATROVNÍKA V OPATROVANCOVĚ ŽIVOTĚ	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Opatrovník – rodič					X	
Veřejný opatrovník – důvěrník, rádce					X	
Opatrovník – kamarád				X		
Pomoc v běžných věcech	X			X		
Hájení zájmů a přání	X					X
Naplňování potřeb						X
Podpora klienta				X		
Navštěvování, pravidelný kontakt			X			
Vzájemná domluva a spolupráce				X		
Řešení různých složitých situací			X			
Umožnit žití v normální společnosti	X					
Opatrovat, přemýšlet za něj		X				
Možnost samostatného				X		

rozhodování						
Hodně informací o klientovi			X			

Zdroj: vlastní výzkum

Další oblastí, které jsem se věnovala, byla role opatrovníka v opatrovancově životě. Zástupci odborné veřejnosti mají na tuto otázku následující názory. Opatrovník by měl být se svým opatrovancem v podstatě kamarád, měl by mu pomáhat v běžných věcech a také by měl naplňovat opatrovancovy potřeby. Opatrovník by měl také dle názorů odborné veřejnosti opatrovance navštěvovat, udržovat s ním pravidelný kontakt, měl by mu pomáhat a také ho všemožně co nejvíce podporovat. Opatrovník by měl opatrovanci pomáhat s řešením různých složitých situací, měl by se s ním na všem domlouvat a spolupracovat s ním, ale samozřejmě by mu měl také nechat svobodu a možnost samostatně se rozhodovat v oblastech, ve kterých je toho opatrovanec schopen. Jeden z komunikačních partnerů na otázku jakou roli má mít opatrovník v opatrovancově životě například řekl toto: „*tak to už vlastně vyplývá z toho názvu opatrovník – opatrovat, vlastně jste, nechci říct oči jeho, ale mozek jeho asi*“ (KP2). V rozhovorech se také objevovaly názory, že opatrovník by měl opatrovanci umožnit žít v normální společnosti a že by měl mít o opatrovanci velké množství informací, aby mu mohl poskytovat co nejlepší pomoc a podporu, jakou opatrovanec potřebuje. Jedna komunikační partnerka uvedla, že v případě soukromého opatrovníka, který je kupříkladu rodičem opatrovance je ten vztah stále daný tím, že se jedná o rodiče a dítě a příliš nevnímá vztah z pohledu opatrovník – opatrovanec a veřejný opatrovník by dle jejího názoru měl být pro opatrovance jeho důvěrník a také rádce. Zaznamenala jsem také odpovědi, že by opatrovník měl samozřejmě hájit zájmy a plnit přání opatrovance. Nyní bych zde ráda uvedla jako příklad dvě odpovědi dvou různých komunikačních partnerů, které potvrzují výše uvedené. „*No, tak jako myslím si že by toho měl o tom klientovi teda vědět hodně, že by ho měl třeba i nějak pravidelně kontaktovat, navštěvovat ho, řešit s ním třeba i některý ty situace který toho člověka zrovna trápí a tak, to si myslím že by jako měl s ním bejt prostě v nějakym pravidelnym kontaktu*“ (KP3). „*Měl by ho podporovat, měl by mu bejt kamarádem, měl by mu pomáhat a zároveň by ho měl nechat aby se v určitých věcech rozhodoval sám a mělo by to bejt prostě jejich vzájemná domluva kdy opatrovník uzná toho člověka jako jeho názor, námítky třeba a měl by do toho vložit rozum třeba jo, takže... prostě spolupráce určitě*“ (KP4).

Tabulka 8: Podpora opatrovanců ze strany jejich opatrovníků

PODPORA OPATROVANCE ZE STRANY OPATROVNÍKA	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Hlídní financí	X					
Vycházet opatrovanci vstříc, být mu k ruce	X		X			
Plnění přání	X					
Zajišťovat plnohodnotný život	X					
Pomoc, rada, vysvětlení různých situací, zprostředkování informací			X	X	X	X
Podpora jakékoliv snahy klienta o něco					X	
Možnost podpory se odvíjí od stupně postižení		X				
Opatrovníci málo vysvětlují opatrovancům různé věci a málo je informují			X			
Řešení každodenních situací			X			
Vědomí opatrovanců, že se mají na koho obrátit			X			
Komunikace o problémech				X		
Opatrovník by měl hájit zájmy opatrovance						X

Zdroj: vlastní výzkum

Ve svých rozhovorech jsem se dále odborné veřejnosti ptala také na to, jak by měl opatrovník podporovat opatrovance. Zde zástupci odborné veřejnosti opět vyjmenovali poměrně velké množství oblastí, ve kterých by měl být opatrovník opatrovanci nápomocen a měl by mu pomáhat a podporovat ho. Z odpovědí obecně vyplývá, že vykonávání funkce opatrovníka je velmi náročné, protože musí podporovat opatrovance v mnoha různých směrech. Jedna z komunikačních partnerek uvedla, že by opatrovník svému opatrovanci měl pomoci se správou jeho financí a majetku. „Káždopádně hlídat mu finance, aby měl na splnění svých přání a aby měl, když tak na pobytový zařízení nebo doma aby si mohl plnit to, co chce“ (KP1). Opatrovník by tedy dle této komunikační partnerky měl svému opatrovanci spravovat finance takovým způsobem,

aby si mohl opatrovanec kupovat a pořizovat důležité a potřebné věci a aby neutratil veškeré své jmění za „zbytečnosti“ a nestrádal pak v jiných směrech. Opatrovník by dále měl svému opatrovanci vycházet vstříc jak nejvíce je to možné, měl by mu plnit v rámci možností jeho přání, a samozřejmě zajišťovat, aby opatrovanec žil plnohodnotným a co nejvíce smysluplným způsobem života. Dalším názorem bylo to, že opatrovník má být opatrovanci k ruce a je velmi důležité, aby si opatrovanec uvědomoval, že se může na svého opatrovníka obrátit, kdykoliv to bude potřebovat. „*Myslím si, že by jim jako měli být tak nějak třeba bych řekla k ruce, aby jako věděli ty opatrovanci, že se můžou na někoho obrátit, kdo jim vysvětlí a to řekne*“ (KP3). Opatrovník by měl samozřejmě hájit zájmy opatrovance a měl by být zprostředkovatelem informací, mezi opatrovancem a okolním světem, protože opatrovanec není mnohdy schopen vyjádřit své potřeby a názory a je nutné, aby měl někoho, kdo je schopen je nějakým způsobem identifikovat a také je schopen reprodukovat myšlenky a přání opatrovance okolnímu světu. „*Opatrovník by měl především hájit nikoliv zájmy své, či jiných osob, nýbrž zájmy opatrovance. Ten je mnohdy není schopen sdělit cizím osobám navenek a právě opatrovník je zprostředkovatelem informací mezi ním a světem*“ (KP6). V jednom z rozhovorů jsem se setkala s touto zajímavou odpovědí: „*to záleží, jaký ten opatrovanec je i fyzicky nebo mentálně zdatnej když to bude ležák tak tam těžko asi můžete ho nějak podporovat. To je různý. Můžu podpořit někoho, kterej je fyzicky zdatnej relativně mentálně schopnej takže ho můžu nějak podpořit, někam ho vzít nebo takhle ale, když to bude člověk kterej je nepohyblivej, neslyšící, nemluvící, těžko ho můžu nějak podpořit*“ (KP2). Dle tohoto komunikačního partnera je z pozice opatrovníka možné podporovat spíše osoby s lehčím stupněm postižení, ale osoby, které jsou například imobilní, mají nižší IQ, případně mají ještě různá další přidružená postižení a omezení, příliš podporovat dle jeho názoru nelze. Dva z komunikačních partnerů odpověděli, že opatrovník by měl opatrovanci vysvětlovat různé situace, avšak jedna z těchto komunikačních partnerek také uvedla, že dle jejích zkušeností se toto příliš neděje a opatrovníci moc svým opatrovancům pro ně složité a nepřehledné situace nevysvětlují. Opatrovanci by dle jejího názoru mohli být od svých opatrovníků obecně mnohem více informováni o všech záležitostech týkajících se jejich života. V neposlední řadě se také v odpovědích jednotlivých komunikačních partnerů objevily názory, že opatrovník má opatrovanci pomáhat a radit, když je to potřeba, opatrovník by měl vždy podporovat jakoukoliv snahu opatrovance o cokoliv, měl by s ním komunikovat o problémech, měl by pro

opatrovance být poradním orgánem a samozřejmě by s ním měl řešit běžné každodenní situace, které opatrovance trápí, nebo je jednoduše není schopen řešit sám. Z výše uvedeného vyplývá, že výkon opatrovnické funkce je velmi odpovědná činnost a opatrovník by měl opatrovanci poskytovat pomoc a podporu v mnoha různých oblastech.

Tabulka 9: Ideální vztah mezi opatrovníkem a opatrovancem dle názorů odborné veřejnosti

VZTAH MEZI OPATROVNÍKEM A OPATROVANCEM	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Opatrovník z rodiny lepší vztah		X		X		X
Nemožnost vytvoření vztahu u veřejných opatrovníků		X				
Opatrovník z rodiny není nestranný				X		
Předchozí kontakt – dobrý předpoklad pro výkon opatrovnictví						X
Společná domácnost – dobrý předpoklad pro výkon opatrovnictví						X
Veřejný opatrovník lepší fungování				X		
Osobní vztah	X					
Vztah rodič – syn					X	
Pravidelný kontakt	X					
Pomoc, vysvětlování, navštěvování			X			

Zdroj: vlastní výzkum

Dle odpovědí zástupců odborné veřejnosti je ideální, když jsou opatrovník a opatrovanec příbuzní. Mohou pak mít mezi sebou mnohem hlubší vztah, který je ku prospěchu. Dle jednoho z komunikačních partnerů je velmi dobré to, aby měli opatrovník s opatrovancem ještě před vznikem opatrovnictví nějaký vztah a byli již před vznikem opatrovnictví v kontaktu či dokonce žili ve společné domácnosti. Je to dle něj nejlepší předpoklad k dobrému fungování dalšího vztahu mezi opatrovníkem a opatrovancem. Z tohoto názoru vyplývá, že veřejný opatrovník má většinou pravděpodobně méně blízký vztah s opatrovancem, což může být na škodu. Dále se objevil názor, že veřejný opatrovník si nemůže vytvořit s opatrovancem bližší vztah. *„Když to bude osobní opatrovník tak to jde a když oproti tomu budete mít 50 těch opatrovanců tak nemůžete si udělat vztah“* (KP2). Podle tohoto komunikačního partnera je vždy vztah mezi opatrovancem a opatrovníkem, jež je například jeho příbuzný, mnohem bližší než jak je tomu u opatrovníka veřejného. Tento komunikační partner poukazuje na skutečnost, že pokud má veřejný opatrovník velké množství opatrovanců, není vůbec možné, aby si s nimi vytvořil nějaký vztah. Dále jsem se také v jednom z rozhovorů setkala s názorem, že sice soukromý opatrovník má s opatrovancem bližší vztah, avšak není nestranný, což může být kontraproduktivní a naopak někdy z tohoto důvodu může funkci opatrovníka lépe zastávat veřejný opatrovník, který nestranný je. *„Tak když je to z rodiny, tak samozřejmě tam je ten vztah blízký, tam si myslím že nebude fungovat takovýto že ten člověk je nestranný, kdežto když to bude veřejnej opatrovník nebo nebude to z příbuzenstva tak si myslím že to může fungovat o dost líp“* (KP4). I další komunikační partnerka se vyjádřila tak, že veřejní opatrovníci dle jejich zkušeností vykonávají svoji funkci lépe. Zde je tedy v jednotlivých odpovědích cítit rozpor. Na jedné straně má soukromý opatrovník jednoznačně bližší vztah s opatrovancem než veřejný opatrovník, což by se na první pohled mohlo zdát jako jednoznačné pozitivum a někteří zástupci odborné veřejnosti to i přesně takto vnímají. Avšak oproti tomu jiní komunikační partneři tento blízký vztah nevnímají a priority jako pozitivum a může to podle nich být někdy i na škodu. Názory odborné veřejnosti na vztah mezi opatrovníkem a opatrovancem a následné fungování opatrovníka se tedy poměrně hodně různí. V čem se ale jednotliví komunikační partneři shodli, je to, že opatrovník by měl každopádně mít s opatrovancem pravidelný kontakt, měl by ho navštěvovat a měl by mu v jeho životě pomáhat a také se snažit opatrovanci vysvětlovat pro něj složité a nepřehledné situace.

Tabulka 10: Ideální intenzita vztahu a míra kontaktu opatrovníka s opatrovancem dle názorů odborné veřejnosti

INTENZITA VZTAHU MEZI OPATROVNÍKEM A OPATROVANCEM	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Osobní kontakt 1x měsíčně	X					
Osobní kontakt 2x měsíčně			X			
Kontakt min. 1x týdně, alespoň telefonicky			X			
Pravidelný kontakt dle potřeby				X	X	
Intenzita vztahu dle časových, rodinných a pracovních možností opatrovníka						X
Člověk od člověka				X		
Nezanedbávat X nechat volnost					X	
Volnost opatrovance				X		
Opatrovník z rodiny intenzivnější kontakt		X				
Veřejný opatrovník málo intenzivní kontakt		X				
Větší role v životě	X				X	X
Právní úkony		X				
Právní úkony + větší role v životě			X	X		
Zájem o klienta		X				
Spíše méně hluboký vztah		X				

Zdroj: vlastní výzkum

Ohledně ideální intenzity vztahu a četnosti kontaktů mezi opatrovníkem a opatrovancem odpovídali zástupci odborné veřejnosti různě. Objevila se zde odpověď, že by měl být opatrovník s opatrovancem v kontaktu jedenkrát týdně, ideálně osobně, a pokud by to nebylo možné, alespoň telefonicky. Dále se objevily odpovědi, že by měli být v kontaktu dvakrát měsíčně či jedenkrát měsíčně. Záleží samozřejmě na časových

možnostech opatrovníka a také na potřebě kontaktu vycházející od opatrovance. Jeden z komunikačních partnerů na otázku o ideální četnosti kontaktu odpověděl: „*dle časových, rodinných a pracovních možností opatrovníka. Neleze jednoznačně odpovědět*“ (KP6). Je tedy jasné, že ideální četnost kontaktů, ať už osobních či telefonických, nelze přesně určit a vždy záleží jak na osobě opatrovníka, tak i na osobě opatrovance. Jedna komunikační partnerka uvedla, že pravidelný kontakt je z jejího pohledu velmi důležitý a že opatrovník by samozřejmě svého opatrovance neměl zanedbávat, avšak také uvedla, že by opatrovník měl svému opatrovanci dopřát i určitou míru volnosti. S tím souhlasí i jiná komunikační partnerka, která uvedla, že záleží vždy samozřejmě na konkrétní osobě opatrovníka, a že i přesto, že kontakt s opatrovancem musí být pravidelný, je důležité, aby opatrovník opatrovanci nechával svobodu a možnost samostatného žití a rozhodování se v situacích, kdy je to možné. Tato komunikační partnerka během rozhovoru sdělila následující: „*já si myslím, že by se měli sejít kdykoliv ten opatrovanec to bude potřebovat jo a že teda ... fakt záleží jako člověk od člověka, že když bych věděla, že tu podporu potřebuje větší tak bych ho třeba i sama kontaktovala, pokud bych věděla, že je tam... že lze se domluvit tak bych to nechala i na tom opatrovanci, aby do toho nikdo jakoby nezasahoval*“ (KP4). Kontakt opatrovníka s opatrovancem by tedy měl být možný vždy, když je to potřeba. V určitých situacích je nutné, aby opatrovník kontakt s opatrovancem aktivně vyhledával a plánoval, ale v situacích, kdy pomoc opatrovníka není nutná, by se měl opatrovanec rozhodovat sám a opatrovník by mu do jeho života v těchto chvílích neměl více méně zasahovat. V rozhovorech se také objevila odpověď, že opatrovníci z rodiny mívají s opatrovancem intenzivnější vztah a častější kontakt, než jak je tomu u opatrovníků veřejných. Jeden z komunikačních partnerů řekl: „*zase to záleží kolik jich máte, když budu z rodiny, asi bych se snažil ten styk mít častější než když je jich 50, to ani nejde prostě*“ (KP2). Dále jsem se odborné veřejnosti ptala na jejich názor ohledně role opatrovníka v opatrovancově životě jako takové. Dva komunikační partneři odpověděli, že by měl opatrovník zajišťovat opatrovanci jak právní úkony, tak by měl zastávat i větší roli v jeho životě. Tři komunikační partneři odpověděli, že opatrovník by měl samozřejmě zastávat větší roli v životě opatrovance. Jeden komunikační partner pak odpověděl, že by se opatrovník měl zaměřovat spíše na právní úkony a nebudovat si s opatrovancem hlubší vztah. „*Podle mě by si neměl opatrovník vytvořit nějaký vztah bližší, protože to přece většinou máme svoje rodiny a nemůžu mít další dítě, spíše teda právní úkony, zeptat se jak se má prostě mít zájem, ale nebudovat si hlubší vztah prostě*“ (KP2).

Z výše uvedeného vyplývá, že by vztah mezi opatrovníkem a opatrovancem měl být spíše hlubší a kontakt mezi nimi by měl být co nejčastější, avšak objevovaly se i názory, že tento kontakt někdy není možný, ba v některých případech či situacích ani prospěšný.

Tabulka 11: Práva a povinnosti opatrovníků dle názorů odborné veřejnosti

PRÁVA A POVINNOSTI OPATROVNÍKA	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Zajištění spokojeného života	X					
Hospodaření s financemi, běžná správa jmění opatrovance, zastupování v majetkových věcech, povinnost dokládat soudu zprávu o hospodaření s penězi	X	X	X			X
Jednat v zájmu opatrovance			X		X	
Zastupování u soudu		X				
Vysvětlování různých důležitých věcí			X			
Opatrovník má být nápomocný			X			
Zájem o zdravotní stav opatrovance			X			
Dodržování práv opatrovance				X		
Opatrovník za opatrovance jedná ve všech záležitostech, kromě těch vymezených v zákoně						X
Nejedná-li se o běžnou záležitost – nutnost schválení soudem						X
Právo nahlížet do dokumentů o opatrovanci			X			
Neměl by existovat střet zájmů				X		
U opatrovníků z rodiny může být střet zájmů				X		

Práva a povinnosti opatrovníka vymezeny v občanském zákoníku						X
--	--	--	--	--	--	---

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týče práv a povinností opatrovníků, byly odpovědi jednotlivých zástupců odborné veřejnosti velmi různorodé. Vzhledem k tomu, že opatrovník má povinností vůči opatrovanci opravdu mnoho, každý z komunikačních partnerů uvedl ty, které jsou pro něj z jeho pohledu nejdůležitější. Jeden z komunikačních partnerů například uvedl, že opatrovníci mají povinnost zastupovat opatrovance u soudu a také, že je zastupují v majetkových věcech. Zároveň také uvedl zajímavou informaci, kdy mu dle jeho názoru přijde zbytečné po třech či pěti letech znovu opakovat posuzování svéprávnosti u osob, jejichž diagnóza je již dlouhou dobu neměnná a není zde žádná možnost zlepšení zdravotního či duševního stavu daného člověka. *„Tak vlastně zastupuje se na těch soudech kde teda mezi podle mě, je to zbytečný opakování se, jestliže tam je diagnóza nezvratná od 84. roku naprosto nelogický se mi zdá opakování posudků, stojí to peníze, čas a blokuje to soudy. Takže pak zastupování samozřejmě v nějakých majetkových věcech, sou tady dědictví, takže tohleto“* (KP2). Podle jiné komunikační partnerky by měli opatrovníci zajišťovat opatrovanci spokojený život a zároveň je jejich povinností také dobře hospodařit s opatrovancovými penězi a také s případným majetkem. Povinnost hospodaření s financemi opatrovance uváděli i někteří další komunikační partneři. Nakládání s majetkem opatrovance je tedy dle názorů odborné veřejnosti jednou z nejdůležitějších činností opatrovníka. Jedna komunikační partnerka také uvedla, že opatrovník má povinnost dokládat soudu, jak s opatrovancovými penězi hospodařil. Další komunikační partnerka uvedla, že opatrovník má povinnost vždy jednat v nejlepším zájmu opatrovance a musí mu také všechna právní jednání, která za něj činí a také jiné důležité věci vysvětlovat a poskytovat mu o všem informace. Tato komunikační partnerka dále také uvedla, že opatrovník by měl být opatrovanci nápomocný a měl by se také zajímat o jeho zdravotní stav. Tato komunikační partnerka také jako jediná uvedla i nějaké právo opatrovníka, ne pouze jeho povinnosti. *„Opatrovník má právo nahlížet třeba do těch veškerých dokumentů který jsou vedený o tom člověku takže do toho by mohl nahlížet, pak by se třeba ten opatrovník mohl podílet i na nějakým právě vytváření toho individuálního plánu jo, aby třeba když s nim pracuje nějak doma třeba s tím člověkem, kterej je v nějakym zařízení tak aby na to mohlo to zařízení třeba navázat jakoby aby došli třeba ke společnému cíli, takže tak nějak asi“*

(KP3). Soukromý opatrovník opatrovance žijícího v pobytové zařízení sociálních služeb, který si ho však bere i domů například na víkendy nebo různé svátky by tedy mohl využít svého práva nahlížení do veškerých dokumentů o jeho opatrovanci a poté by mohl i na základě těchto dokumentů poskytnout důležité informace zaměstnancům tohoto zařízení, aby mohla být péče o daného člověka poskytována kontinuálně a v co nejvyšší možné kvalitě. Další komunikační partnerka pak uvedla následující povinnosti opatrovníků: „no rozhodně si myslím, že by měl dodržovat jeho práva, že by mu neměl nic upírat, neměl by tam bejt rozhodně žádný střet zájmů, což si myslím, že třeba u těch rodinných příslušníků někdy bejt může, že bych dokonce řekla, že tam bude větší střet zájmů než třeba mezi klientem a nějakou organizací, věřím tomu“ (KP4). Další povinností opatrovníků, vyplývající z mého výzkumu, je hájení nejlepších zájmů opatrovanců. Další z komunikačních partnerů pak uvedl, že práva a povinnosti opatrovníků jsou vymezeny v občanském zákoníku. Opatrovník má pak také povinnost spravovat jmění opatrovance v rozsahu běžné správy jmění a také jednat za opatrovance ve všech záležitostech, kromě těch vymezených v zákoně, přičemž pokud by se nejednalo o běžnou záležitost, musí toto jeho právní jednání vždy schválit soud. Z této části mého výzkumu vyplývá, že opatrovníci mají velkou řadu povinností jak vůči svým opatrovancům, tak i vůči soudům a celé společnosti. Oproti tomu některé z jejich práv zmínila jen jedna jediná komunikační partnerka.

Tabulka 12: Práva a povinnosti opatrovanců dle názorů odborné veřejnosti

PRÁVA A POVINNOSTI OPATROVANCE	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Množství práv klientů	X	X				
Málo povinností		X	X			
Rodičovské právo	X					
Právo uzavřít manželství	X					
Volební právo	X					
Právo na volný pohyb	X		X			
Právo jednat v běžných záležitostech každodenního života			X			

Právo hospodařit s určitým obnosem peněz			X			
Právo na pravidelný kontakt s opatrovníkem						X
Právo na skutečný zájem opatrovníka						X
Právo na hájení a ochranu práv a zájmů						X
Práva stejná jako každý jiný člověk				X	X	
Omezení práv soudem v zájmu klienta					X	
Za opatrovance rozhoduje opatrovník			X			
Zneužívání práv		X				
Povinnost dodržování řádů a podmínek smluv	X					
Povinnost dodržovat domluvené věci			X			
Povinnost dodržovat zkladní lidskou slušnost			X			

Zdroj: vlastní výzkum

Další oblast mého výzkumu se týkala názorů odborné veřejnosti na práva a povinnosti opatrovanců. U dvou komunikačních partnerů jsem zaznamenala odpověď, že opatrovanci mají velké množství práv. Zároveň se u dalších dvou komunikačních partnerů objevila i odpověď, že mají málo povinností. Jeden z komunikačních partnerů uvedl: „myslim si, že má velký práva, povinností má možná míň a myslim si, že jsou tady někteří i tak schopní, který to vnímají a můžou toho zneužívat“ (KP2). Tento komunikační partner, kromě toho, že z jeho pohledu mají opatrovanci mnoho práv a málo povinností, také uvedl, že někteří opatrovanci jsou schopni velké množství svých práv nejen využívat, ale v některých případech i zneužívat. Jedna z komunikačních partnerek na tuto otázku odpověděla výčtem různých práv opatrovanců. Uvedla, že

opatrovanci mají rodičovské právo, právo uzavřít manželství, dále také právo na volný a svobodný pohyb a v neposlední řadě také volební právo. Co se týče volného pohybu, toto právo vnímá jako velmi důležité pro opatrovance i jiná komunikační partnerka. Nikdo nesmí opatrovance v pohybu omezovat a to ani opatrovník, ani například nikdo z pobytového zařízení sociálních služeb, kde daný člověk žije. Dle jiné komunikační partnerky má opatrovanec vždy zachováno právo jednat v běžných záležitostech každodenního života, s tím, že však pro každého člověka, je běžná záležitost něco jiného. „*No, můžou jednat v běžných záležitostech každodenního života, takže zase to záleží na posouzení co je ta běžná záležitost, pro každého je to něco jiného, to pak záleží třeba i na tom jak to vidí ten opatrovník*“ (KP3). Posouzení toho, co je pro daného člověka běžnou záležitostí a co nikoliv je vždy na samotném opatrovanci, ale i na opatrovníkovi a dalších blízkých osobách opatrovance a je vždy třeba dbát na to, aby opatrovanec nebyl ani podceňován, ani přeceňován a zároveň také nesmí být přehnaně omezován, avšak musí být chráněn. Dalším právem opatrovanců je dle jedné z komunikačních partnerek hospodaření s určitým finančním obnosem, který daný opatrovance zvládne sám spravovat. Další komunikační partner odpověděla na otázku, jaká mají opatrovanci práva a povinnosti takto: „*Opatrovník je především povinen udržovat s opatrovancem pravidelné spojení, projevovat o opatrovance skutečný zájem, dbát o jeho zdravotní stav a starat se o naplnění jeho práv a chránit jeho zájmy*“ (KP6). Co je na jedné straně povinností opatrovníka, je na straně druhé právem opatrovance. Z této odpovědi tedy vyplývá, že opatrovanci mají právo na pravidelný kontakt s opatrovníkem, na skutečný zájem o jejich osobu ze strany jejich opatrovníka a také na ochranu jejich práv a oprávněných zájmů. Další dvě komunikační partnerky odpověděly tak, že opatrovanec má stejná práva jako jakýkoliv jiný člověk a není dle jejich názoru potřeba vyjmenovávat jednotlivá práva, protože jsou dle nich jasně dané již tím, že jsou si všichni lidé rovni bez ohledu na nějaká jejich postižení či omezení. „*Tam si myslím, že platí nějaká základní listina práv a svobod, která je pro všechny lidi stejná, takže já bych neřešila vůbec práva klientů, já prostě ... pro ně platí stejný práva jako pro nás a nevím proč by se to mělo furt řešit*“ (KP4). „*Práva opatrovanců jsou stejná jako každého člověka. Pouze práva do určité míry omezuje soud zájmu klienta*“ (KP5). Druhá z komunikačních partnerek připustila, že i přesto, že by měli mít opatrovanci stejná práva jako každý jiný člověk, někdy jsou do jisté míry omezeni soudem, avšak toto se děje dle jejího názoru v zájmu klientka a rozhodně ne s úmyslem nějak klienty poškodit. V rozhovorech převažovaly odpovědi týkající se spíše práv opatrovanců než

jejich povinností. Přesto však někteří z komunikačních partnerů zmínili i některé povinnosti opatrovanců. Jedna z komunikačních partnerek odpověděla, že z jejího pohledu mají opatrovanci málo povinností z toho důvodu, že za ně hodně věcí řeší a rozhoduje opatrovník. Povinnostmi opatrovanců jsou pak dle jednotlivých zástupců odborné veřejnosti například dodržování řádů, například domácího řádu v pobytovém zařízení sociálních služeb nebo také dodržování podmínek různých smluv, například smluv o poskytování sociálních služeb. Další povinností opatrovanců je pak dle jedné komunikační partnerky dodržování dohodnutých věcí a v neposlední řadě také dodržování základní lidské slušnosti. Z odpovědí jednotlivých komunikačních partnerů vyplývá, že lidé omezení ve svéprávnosti zastupováni opatrovníkem mají velké množství práv a oproti tomu poměrně málo povinností. Malé množství povinností je dáno osobou opatrovníka, která opatrovanci zajišťuje mnoho věcí. Přestože odborná veřejnost odpovídala tak, že opatrovanci mají mnoho práv, nevnímají tuto skutečnost jako něco špatného, ale naopak jako velmi pozitivní věc. Dle názorů odborné veřejnosti je důležité, aby byla práva osob omezených ve svéprávnosti důsledně dodržována a tyto osoby nijak netrpěly či nestrádaly nějakým nadměrným omezováním.

Tabulka 13: Zkušenosti zástupců odborné veřejnosti s uplatňováním práv opatrovanců

UPLATŇOVÁNÍ PRÁV OPATROVANCŮ	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Práva se daří uplatňovat	X	X		X	X	-
Opatrovník někdy omezuje práva klienta			X			-
Práva jsou omezována jen kvůli ochraně opatrovance			X			-
Opatrovník musí zvážit riziko			X			-
Opatrovanci nesmí být způsobena újma			X			-
Opatrovník musí opatrovanci vysvětlit situaci			X			-
Člověk od člověka				X		-

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týče uplatňování práv opatrovanců, čtyři zástupci odborné veřejnosti uvedli, že se dle jejich zkušeností z praxe práva daří uplatňovat a oproti tomu dva zástupci odborné veřejnosti naopak uvedli, že dle jejich zkušeností se práva nedaří vždy zcela uplatňovat. Jedna komunikační partnerka kromě toho, že se obecně práva opatrovanců dle jejich zkušeností spíše daří uplatňovat uvedla také to, že ne vždy to jde zcela uhlídat a hodně záleží na lidech a na samotné osobě opatrovance. *„Já si myslím že jo, ale to záleží prostě člověk od člověka, do svědomí nikomu nesáhneš a jsou věci, který prostě musíš mít morálně v sobě zakódovaný výchovou a pokud tohle nemáš tak je houby platný, že ten člověk zná lidský práva a zná třeba nějaký etický kodex když prostě ho nedodrží a má na to žaludek to nedodržovat, takže to prostě záleží člověk od člověka a hlavně tohle se jakoby nedá uhlídat úplně prostě“* (KP4). U jedné z komunikačních partnerek jsem také zaznamenala názor, že práva opatrovanců bývají někdy opatrovníkem omezena, ale jedná se prý podle jejich zkušeností o situace, kdy je nutné jejich práva omezit z důvodu jejich ochrany. Opatrovník musí dle této komunikační partnerky vždy zvážit rizika jednotlivých situací, a pokud by bylo riziko nepřiměřené a opatrovanci by hrozila závažná újma, měl by mu v nejnižší nutné míře jeho právo omezit, aby tato újma nevznikla. Může se například jednat o situace, kdy opatrovanec chce chodit sám do města, ale nezná cestu, není schopen se zeptat na radu kolemjdoucích a pokud by například na dané místo došel, bylo by zde velké riziko, že by se ztratil a zpět domů se nevrátil. *„Člověk sice může chodit sám třeba ven po okolí ale ztrácí se a neví kde je tak si myslím že je tam tak velký riziko že by tomu člověku mohla být způsobena nějaká újma tomu opatrovanci, že si myslím že by mu to zase měl ten opatrovník nějak se snažit rozumně vysvětlit, eventuelně to s ním třeba i nacvičovat a zkoušet“* (KP3). Dle této komunikační partnerky samozřejmě není správným řešením omezení volného pohybu opatrovance, ale je dle ní možné dočasně tuto svobodu částečně omezit do doby, než si opatrovanec chození či ježdění na požadované místo natrénuje a bude ho schopen sám bezpečně zvládnout. Do té doby by mu měla být zajištěna možnost dostávat se na požadované místo s doprovodem. Svoboda pohybu by tedy nebyla omezena, pouze by opatrovanec dočasně například nechodil na dané místo sám, ale se zaměstnancem pobytového zařízení sociálních služeb či s opatrovníkem. Tato komunikační partnerka se tedy setkala, jak už bylo řečeno výše, s určitým omezováním práv opatrovanců pouze z důvodu ochrany jejich života a zdraví či z důvodu hrozící jiné závažné újmy opatrovance. Zde dle ní platí, že pokud opatrovník tímto způsobem opatrovanci nějaké právo omezí, měl by mu celou situaci vysvětlit a

snažit se společně s opatrovancem najít co nejlepší řešení této situace do budoucna. V otázce dodržování práv opatrovanců se odborná veřejnost shodla, že práva jsou ve většině případů dle jejich zkušeností z praxe dodržována a pokud jsou někdy opatrovanci svým opatrovníkem nějak omezováni ve svých právech, jedná se o řešení dočasná, která sledují ochranu a nejlepší zájem klienta.

Tabulka 14: Posouzení složitosti hájení práv a zájmů a naplňování přání opatrovanců opatrovníky

SLOŽITOST HÁJENÍ PRÁV A ZÁJMŮ A NAPLŇOVÁNÍ PŘÁNÍ OPATROVANCŮ OPATROVNÍKEM	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Práva jsou daná		X				-
Opatrovník musí hájit zájmy opatrovance			X	X		-
Hájit zájmy klienta lze			X		X	-
Naplňovat přání opatrovance je složité			X	X		-
Nesplnitelná přání		X	X	X		-
Stupeň postižení	X					-
Starší rodič – opatrovník	X					-
Klient nechce nic	X					-
Vysoké ambice		X				-
Neochota opatrovníka naplňovat přání opatrovance			X			-
Žádné překážky					X	-

Zdroj: vlastní výzkum

Zástupců odborné veřejnosti jsem se také ptala, jak moc je podle nich pro opatrovníky složité hájit práva a zájmy a také naplňovat přání opatrovanců. Kromě toho, že jsem se od dvou komunikačních partnerů dozvěděla, že opatrovník je povinen vždy hájit nejlepší zájmy opatrovance, dozvěděla jsem se také, že dle dvou komunikačních

partnerů tyto jejich zájmy hájit lze. Zde odborná veřejnost nespatřuje žádný velký problém. Stejně tak v hájení práv opatrovanců nevidí zástupci odborné veřejnosti žádný větší problém. Práva jsou dle nich daná a nevznikají zde tedy žádné problémy. Oproti tomu naplňovat vždy opatrovancova přání je podle zástupců odborné veřejnosti složité. Velkým problémem v naplňování přání opatrovance spatřují zástupci odborné veřejnosti v tom, že opatrovanci mívají dle jejich zkušeností často nesplnitelná, nereálná přání. A tyto jim ne vždy lze splnit. Jedna komunikační partnerka například uvedla tyto konkrétní příklady ze své praxe. „*No ty přání si myslím někdy nejsou úplně možný splnit, protože třeba když ty lidi, zase takovej konkrétní příklad mam, když vůbec nerozumí penězům, neví, kolik mají peněz a chtějí si koupit nějakou věc, na kterou prostě nemají tak jako je to jejich přání, oni tu věc chtěj, ale z důvodu financí to nelze...*“ (KP3). „*Třeba by chtěli auto, ale nemají řidičák a nikdy ho mít nemůžou, nebudou, ale chtějí ho, je to jejich přání a nelze jim to splnit*“ (KP3). Dalším problémem, který se v odpovědích vyskytl, bylo to, že klienti mají někdy přehnaně vysoké ambice. Jeden z komunikačních partnerů doslova řekl: „*Někdo má vyšší ambice než je schopen zvládnout*“ (KP2). Další komunikační partnerka na tuto otázku odpověděla následující větou. „*Každopádně stupeň postižením tam někdy je u někoho překážka veliká, zdravotní stav, potom může bejt problém při uplatňování těchletých práv v rámci opatrovníka že třeba je starší rodič, a už nedokáže všechny ty práva nebo ne práva, ale nedokáže všechny ty přání v tom jeho životě plnit už, taky může bejt překážka, že klient nechce nic, a přitom opatrovník by rád určitě mu splnil něco a opatrovanec vůbec nic nechce*“ (KP1). Tato komunikační partnerka se ve své praxi setkává s tím, že problémem v plnění přání může být hluboké mentální postižení či špatný zdravotní stav obecně, opatrovanec také může mít za opatrovníka člověka, například jednoho ze svých rodičů, který je už starší a není z tohoto důvodu schopen jeho přání vždy plnit nebo se také ve své praxi setkává s tím, že třeba opatrovník navrhuje různé možnosti, ale opatrovanec nechce nic, přestože by mu jeho přání opatrovník rád splnil. Od jiné komunikační partnerky jsem se také dozvěděla, že z její zkušenosti může být překážkou v plnění přání opatrovanců také to, že opatrovník není ochotný tato jeho přání naplňovat. V jednom z rozhovorů, oproti všem výše uvedeným odpovědím, jedna komunikační partnerka řekla, že žádné překážky ze svého pohledu nespatřuje. Vzhledem k tomu, že tato odpověď je ojedinělá, překážky v plnění přání opatrovanců jistě budou v různých případech existovat. Oproti tomu ale s uplatňováním práv a

hájením zájmů opatrovanců opatrovníky dle názorů odborné veřejnosti nebývají problémy.

Tabulka 15: Názory odborné veřejnosti na omezení opatrovanců v souvislosti s jejich ochranou

OCHRANA VERSUS OMEZENÍ KLIENTA	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Opatrovanec by neměl být omezován				X		
Opatrovník nesmí zasahovat do práv opatrovance				X		
Omezení klienta mu brání v rozvoji	X					
Omezení pohybu mimo areál zařízení je velké omezení						X
Opatrovanec je někdy omezen			X	X		X
Omezení je opodstatněné	X		X		X	X
Nejlepší zájem klienta		X				X
Omezení vnímá více okolí než sám opatrovanec			X			
Nedostatečná ochrana	X					

Zdroj: vlastní výzkum

V mém výzkumu mě také zajímalo, jak komunikační partneři z řad odborné veřejnosti vnímají ochranu klientka versus omezení klientka. Objevil se zde názor, že opatrovanec by samozřejmě neměl být opatrovníkem ani nikým jiným omezován a opatrovník samozřejmě také nesmí zasahovat do práv opatrovance. Jedna z komunikačních partnerek uvedla, že pokud by bylo omezení klientka příliš velké a neopodstatněné, mohlo by mu to bránit v rozvoji. „Přijde mi zbytečný omezovat některý klienty, který jsou poměrně schopný ve věcech, který sami zvládnou dobře, to mi přijde zbytečný, a nedůležitý, nebo ne nedůležitý, ale že je to brzdí v rozvoji“ (KP1). Oproti tomu se ale tato komunikační partnerka ve své praxi setkává i s tím, že někteří lidé s mentálním

postižením žijící doma ve své rodině nejsou omezeni ve svéprávnosti a není jim tedy zajištěna žádná ochrana pře hrozící újmou. „*V těch rodinách zase vzniká, že vůbec nejsou omezený a můžou s tím vzniknout velký problémy si myslím*“ (KP1). Tři komunikační partneři mého výzkumu se shodli na tom, že klienti bývají často v něčem omezeni, avšak dokonce čtyři komunikační partneři uvedli, že dle jejich zkušeností z praxe bývá omezení opodstatněné a je pro ochranu opatrovance nezbytné. Dva komunikační partneři také uvedli, že určitá omezení opatrovanců vždy sledují jejich nejlepší zájem a snaží se je ochránit. Objevil se zde také názor, že sami opatrovanci omezení příliš nevnímají a spíše ho vnímá jejich okolí. Opatrovanci bývají dle zkušeností této komunikační partnerky spokojeni a nikdy se neseťkala s případem, kdy by sám opatrovanec dal najevo, že je v něčem omezován a nemůže dělat věci, které by si přál. „*Jako já si myslím že někdy omezenej je, ale že to tak vnímáme my a on to tak nevnímá, že tím že ho chráníme tak tím ho vlastně trošku třeba omezujeme, ale jemu to tak třeba tomu člověku nepřijde, protože i pokud teda my se ho snažíme nějakým způsobem chránit a on i přes to nechce, tak většinou se to nějak udělá a to přání toho člověka se třeba splní, ale ve většině případů když my ho jako chráníme tím tak že ho vlastně omezíme, ale jemu to jako nepřijde třeba jako omezení*“ (KP3). Setkala jsem se také s odpovědí, kdy je dle komunikačního partnera omezení opatrovance opodstatněné a má hájit jeho nejlepší zájmy, avšak dle jeho názoru někdy například v pobytových zařízeních sociálních služeb bývají klienti omezováni příliš a režim je zde pro ně zbytečně moc přísný. To, že je v některých zařízeních ještě v dnešní době omezován pohyb některých jejich uživatelů mimo areál vnímá jako obrovskou chybu a velký zásah do práv uživatelů služby. „*Ochrana života a zdraví opatrovanců má přednost před jeho mnohdy nereálnými přáními opatrovanců, zejména v ústavech. Omezení v těchto zařízeních jsou značná, mnohdy až příliš přísná, např. omezení pohybu mimo areál i u osob u kterých není předpokladem jejich sebepoškozování apod.*“ (KP6). Co se tedy týče ochrany a omezení opatrovanců, odborná veřejnost si myslí, že i přesto, že zde určitá omezení existují, v drtivé většině případů je to vždy ku prospěchu opatrovance. Zástupci odborné veřejnosti pak také nemají pocit, že by opatrovanci sami nějaké nadměrné omezování vnímali a naopak si myslí, že opatrovanci jsou většinou s mírou omezení svéprávnosti spokojeni, protože mnoho věcí, které by nezvládli, nemusí sami řešit a všechny věci které si přejí, jsou jim povětšinou splněny.

Tabulka 16: Zkušenosti odborné veřejnosti s plněním povinností opatrovníků

PLNĚNÍ POVINNOSTÍ OPATROVNÍKA	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Opatrovníci plní své povinnosti dobře a vykonávají funkci odpovědně					X	X
Opatrovníci neplní vždy své povinnosti			X	X		
Opatrovníci nejsou zvyklí plnit své povinnosti			X			
Opatrovníci více začínají plnit své povinnosti			X			
Opatrovníci si nezískávají informace				X		
Je to člověk od člověka		X				
Zištěné X nezištěné úmysly		X				
Opatrovníci se ptají sociálních pracovníků			X			
Opatrovníci chtějí, aby za ně jejich povinnosti řešila sociální pracovníci			X			
Složité agendy				X		
Dokládání vyúčtování správy jmění			X			
Vznik dluhu	X					
Nepodepsané smlouvy	X					

Zdroj: vlastní výzkum

Co se týče plnění povinností opatrovníků, odpověděli dva komunikační partneři, že opatrovníci plní dle jejich zkušeností opatrovnickou funkci dobře a jeden komunikační partner pak odpověděl, že ji vykonávají dle jeho zkušeností velmi odpovědně. Oproti tomu však dva jiní komunikační partneři odpověděli, že opatrovníci dle jejich zkušeností své povinnosti neplní úplně na sto procent a jeden z těchto komunikačních

partnerů dodal, že dle jeho názoru opatrovníci nejsou zvyklí vždy plnit své povinnosti. Jedna z komunikačních partnerek, která uvedla, že opatrovníci ne vždy své povinnosti plní na otázku odpověděla takto: „*Myslím si že ne, ale tak já si myslím že i celkově ta agenda je složitá, že se jim na jednu stranu ani nedivím, že i myslím si, že musí bejt hodně těžký to pochopit, jako když budeš třeba já nevím člověk, se základním vzděláním a máš někomu dělat opatrovníka tak to chce prostě získat o tom povědomí, získat si ty informace a ty lidi to většinou neudělají, prostě to tak je*“ (KP4). Z její odpovědi je zřejmé kromě toho, že opatrovníci neplní vždy povinnosti vyplývající z jejich opatrovnické funkce také to, že je dle jejího názoru agenda ohledně vykonávání funkce opatrovníka poměrně dost složitá a například starší či méně vzdělaní opatrovníci nejsou schopni vše dokonale zvládnout. Navíc si podle ní opatrovníci málo zjišťují informace a tak tedy i ti, kteří by mohli funkci vykonávat opravdu dobře, mnohdy nevědí, co všechno mají dělat. Jiná komunikační partnerka, která si také myslí, že opatrovníci neplní vždy své povinnosti, oproti odpovědi minulé komunikační partnerky, která má pocit, že si opatrovníci málo zjišťují informace, ale dodala, že dle jejích zkušeností z praxe se naopak opatrovníci hodně ptají, například sociálních pracovníků a zajímají se o to, co všechno a jak mají pro opatrovance udělat. Na otázku zda opatrovníci plní své povinnosti odpověděla takto: „*No všechno určitě vždycky ne, zkušenost je taková, že přišel mi dopis od soudu tak zavolám sociálce co mam dělat jako jo, takže na spoustu věcí se ptají*“ (KP3). Tato komunikační partnerka dále také uvedla, že se opatrovníci dle jejího názoru v plnění všech svých povinností začínají zlepšovat a plní je více než v minulosti. „*Přijde mi to lepší teďka v tom vlastně jak to dřív bylo, že ty opatrovníci nedělali skoro nic a všechno zařizovalo třeba zařízení tak teď že je trošičku posun, že už ty opatrovníci teďka po tom co začal platit občanský zákoník tak po 4 letech zjišťují, že vlastně mají něco dělat, takže někteří už takový ty věci třeba, viz to vyúčtování pro soud si jako řeší sami, ale stejně furt valná většina těch opatrovníků na to zvyklá není že má něco dělat a většinou se ptají a chtějí to vyřešit po tej sociálce třeba*“ (KP3). Problémy tato komunikační partnerka spatřuje hlavně v tom, že dříve, před tím, než vešel v platnost nový občanský zákoník, opatrovníci moc povinností neměli a mnoho agendy za ně vykonávalo například pobytové zařízení sociálních služeb, ve kterém žil jejich opatrovanec, prostřednictvím sociální pracovníce. Nyní, od doby kdy začal platit nový občanský zákoník, se dle jejího názoru situace postupně zlepšuje. Opatrovníci si začínají zvykat na to, že musí mnoho věcí oproti minulosti najednou zajišťovat sami a pomalu se začínají v problematice více orientovat. Například opatrovníci jsou si již

v dnešní době ve velké většině vědomi toho, že musí každoročně dokládat správu jmění jejich opatrovance na soud a obecně si v současné době začínají zvykat na to, že musí plnit velké množství povinností a vést o opatrovanci a jeho záležitostech poměrně obsáhlou agendu. Jedna z komunikačních partnerek uvedla, že pokud by opatrovníci neplnili své povinnosti, mohly by například opatrovanci vzniknout nějaké dluhy či závazky nebo by se také mohlo stát, že by opatrovanci neměly uzavřené platné smlouvy o poskytování sociálních služeb, což s sebou nese další problémy. Setkala jsem se také s odpovědí, že co se týče plnění povinností opatrovníka, samozřejmě záleží na daném konkrétním člověku, protože každý jsme jiný a někdo je obecně více zodpovědný a někdo naopak méně. Tento komunikační partner také řekl, že velmi záleží na tom, zda jde člověk vykonávat opatrovnickou funkci ze zjištěných, či nezjištěných úmyslů. Pokud dělá opatrovníka blízké osobě, na které mu záleží, samozřejmě bude chtít pro tohoto člověka to nejlepší a bude se snažit vše řádně plnit. Oproti tomu, pokud nějaký opatrovník bude opatrovnickou funkci zastávat ze zjištěných úmyslů, je možné, že nebude plnit veškeré své povinnosti a bude k funkci opatrovníka přistupovat laxně. Co se týče plnění povinností jednotlivých opatrovníků, zástupci odborné veřejnosti mají poměrně odlišné názory. Někteří si myslí, že opatrovníci povětšinou plní svoji funkci řádně, jiní zase, že mnoho opatrovníků si ne vždy plní veškeré své povinnosti a to z mnoha různých výše uvedených důvodů. Zástupci odborné veřejnosti se však shodují na tom, že vždy záleží na osobě a osobnosti daného opatrovníka a že ani v této oblasti, jako v kterékoliv jiné, nelze problematiku nijak paušalizovat.

Tabulka 17: Zkušenosti odborné veřejnosti s veřejnými a soukromými opatrovníky

ZKUŠENOST S VEŘEJNÝMI A SOUKROMÝMI OPATROVNÍKY	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Dobré zkušenosti s veřejnými opatrovníky	X		X		X	X
Dobré zkušenosti s opatrovníky z rodiny	X				X	X
Veřejný opatrovník i opatrovník z rodiny na stejné úrovni				X		

Je to člověk od člověka	X			X		
Veřejní opatrovníci – náplň jejich práce						X
Veřejný opatrovník – méně zná opatrovance			X			
Veřejní opatrovníci si zjišťují informace			X			
Opatrovníci z rodiny nemají informace			X			
Důležitost komunikace				X		
Možnost zneužití u opatrovníka z rodiny		X				
Nemožnost zneužití u veřejného opatrovníka		X				

Zdroj: vlastní výzkum

Komunikačních partnerů jsem se také ptala na jejich zkušenosti se soukromými opatrovníky a s veřejnými opatrovníky. Dobré zkušenosti s veřejnými opatrovníky mají čtyři komunikační partneři, dobré zkušenosti s opatrovníky z rodiny mají pak tři komunikační partneři. Nyní pro příklad uvedu dvě z odpovědí. „*Veřejný opatrovník vychází vstříc velmi dobře všem, tam není problém v nejmenším ani v ničem, neshledala jsem se s jediným problémem a z rodiny taky ne, ty zkušenosti jsou pozitivní, tady není problém s žádným opatrovníkem, neschledávám se s tím*“ (KP1). „*S veřejnými opatrovníky je skvělá spolupráce, neboť jde o jejich náplň práce. S většinou opatrovníků z rodiny je taktéž velmi dobrá spolupráce*“ (KP6). Tento komunikační partner upozornil na to, že výkon opatrovnictví je náplň práce veřejného opatrovníka. Měl by tedy tuto funkci vykonávat řádně, jako jakoukoliv jinou součást své práce. V jednom z rozhovorů jsem také zachytila odpověď, že dle komunikační partnerky je opatrovník z rodiny i veřejný opatrovník na stejné úrovni. Dále jsem se také ve dvou případech setkala s názorem, že opět záleží na konkrétní osobě opatrovníka, tak jako je tomu i ve všech ostatních oblastech. „*Já bych řekla, že to je obojí, obojí asi stejný, já bych řekla, že je to obojí stejný, že zase záleží člověk od člověka, ale že je to o komunikaci prostě, já si myslím, že skoro s každým se nechá domluvit, takže já bych to řadila na stejnou váhu*“

(KP4). Tato komunikační partnerka zmiňuje ve své odpovědi důležitost komunikace, kdy dle jejího názoru se dá s každým člověkem, tedy i s každým opatrovníkem, nějakým způsobem domluvit. Jeden z komunikačních partnerů uvedl, že dle jeho názoru lze opatrovnictví zneužít v případě opatrovníka z rodiny a oproti tomu ze strany veřejného opatrovníka dle něj k ničemu takovému dojít nemůže, protože je více hlídán a pokud navíc opatrovanec žije v pobytovém zařízení sociálních služeb, opatrovník je hlídán navíc i sociálními pracovníky a dalšími zaměstnanci zařízení a je tedy nemožné zneužívat opatrovnické funkce. Další názor jedné z komunikačních partnerek je následující: „*mě přijde, že lidi, který to maj vlastně v rámci svý práce tak si o tom i zjišťujou i spoustu věcí, aby neudělali oni nějakou chybu ty veřejný opatrovníci, kdežto takový ty domácí, ty rodinný ty právě si říkají vždycky no tak já se zeptám a já tohleto vědět nemusím a spoustu věcí který by třeba vědět měli, tak neví, tolik to neřeší*“ (KP3). Veřejní opatrovníci si tedy dle zkušeností této komunikační partnerky zjišťují více informací a oproti tomu soukromí opatrovníci mnohdy potřebné informace vůbec nemají. Ve svém výzkumu jsem se setkala také s názorem, že veřejní opatrovníci neznají tolik své opatrovance. „*Zase tam u těch veřejných opatrovníků není takovýto, že toho člověka znají, jo, to tam trošku jako odpadá, to mi přijde taky jako škoda když je s nima takováhle dobrá spolupráce, jenže zase chápu třeba, že na to nemají čas, takže jako ve většině případů tydlencty veřejný bych řekla, že je s nima lepší spolupráce*“ (KP3). Z této části mého výzkumu vyplývá, že dle názorů zástupců odborné veřejnosti je dobrá spolupráce jak s veřejnými tak i se soukromými opatrovníky.

Tabulka 18: Rozdíly v zajištění potřeb opatrovance veřejným a soukromým opatrovníkem

ZAJIŠTĚNÍ POTŘEB VEŘEJNÝM A SOUKROMÝM OPATROVNÍKEM	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Dobré zkušenosti se zajištěním potřeb opatrovance u opatrovníka z rodiny	X					
Dobré zkušenosti se zajištěním potřeb opatrovance u veřejného	X		X			

opatrovníka						
Veřejný opatrovník i opatrovník z rodiny na stejné úrovni				X	X	
Je to případ od případu				X		
Opatrovanec je na obtíž		X				
Potomek X vzdálený příbuzný		X				
Zařízení sociálních služeb supluje činnost opatrovníka			X			
Někdy opatrovník z rodiny bližší vztah X někdy ne				X		
Opatrovníci z rodiny nedopřejí opatrovanci vše, co si přeje			X			
Opatrovník z rodiny větší kontakt s opatrovancem			X			
Veřejný opatrovník může udělat více		X				
Veřejný opatrovník více informací		X				
Veřejní opatrovníci lépe vyřizují smlouvy o poskytování sociálních služeb						X

Zdroj: vlastní výzkum

Od zástupců odborné veřejnosti jsem také zjišťovala, jak jsou veřejní a soukromí opatrovníci schopni zajišťovat potřeby svých opatrovanců. Jedna komunikační partnerka uvedla, že má dobré zkušenosti se zajištěním potřeb opatrovance u opatrovníka z rodiny a dva komunikační partneři uvedli, že mají ze své praxe dobré zkušenosti se zajištěním potřeb opatrovance u veřejného opatrovníka. Další dva komunikační partneři pak odpověděli, že je dle jejich názoru zajištění potřeb u obou druhů opatrovníků na stejné úrovni. Setkala jsem se také s názorem, že veřejný opatrovník toho může pro svého opatrovance udělat více, protože má více informací a také lepší přístup k dalším informacím. Podle zkušeností tohoto komunikačního partnera může být opatrovanec soukromému opatrovníkovi někdy spíše na obtíž a tím

pádem mu nezajišťuje veškeré potřebné věci. Dle jeho názoru pak u opatrovníků z rodiny záleží také na tom, zda je opatrovník například rodičem opatrovance, nebo jestli se jedná o vzdáleného příbuzného. „*Myslím, že ten veřejnej opatrovník může udělat víc pro toho klienta, má ty podklady nebo tu možnost načerpat asi víc nebo se dovědět víc informací než ten osobní, kterému si myslím, že někdy je ten opatrovanec i na obtíž, otázka je jestli to je dítě nebo jestli to je vzdálenej příbuznej*“ (KP2). Další komunikační partnerka například uvedla toto: „*Zase bych řekla, že to je případ od případu ... někdy třeba ten opatrovník z rodiny může mít bližší kontakt s opatrovancem, ale nemusí to tak bejt, zase je to člověk od člověka, spíš je to asi nastejno*“ (KP4). Podle ní ani tak nezáleží na tom, zda je opatrovník soukromý či veřejný, ale na konkrétním člověku a osobnosti daného konkrétního opatrovníka. Dle jejího názoru a zkušeností z praxe nemusí mít vždy opatrovník z rodiny s opatrovancem bližší vztah, než jaký mají opatrovanci s opatrovníky veřejnými. Mohlo by se zdát, že tomu tak automaticky bude vždy. Dle této komunikační partnerky to však není pravidlem. Jeden ze zástupců odborné veřejnosti například řekl, že dle jeho zkušeností veřejní opatrovníci dokáží lépe svému opatrovanci sehnat místo například v pobytovém zařízení sociálních služeb a následně lépe vyřizují i potřebné smlouvy o poskytování sociálních služeb. Další komunikační partnerka v rozhovoru prezentovala tyto své názory: „*no, tam třeba pokud jde o takový ty materiální potřeby, tak to si myslím, že líp zajišťuje veřejnej opatrovník, protože některý ty opatrovníci z rodiny chtějí prostě škulit peníze a tomu člověku třeba nedopřejou to, co by si moh koupit nebo co chce*“ (KP3). Ze zkušeností této komunikační partnerky vyplývá, že veřejní opatrovníci lépe zajišťují svým opatrovancům jejich materiální potřeby. Někteří opatrovníci z rodiny totiž chtějí peníze více šetřit a nedopřejí tak opatrovanci materiální věci, které by si přál. Tato komunikační partnerka dále pak uvedla: „*ale zase co se týče takovýho toho jako potřeby nějakýho kontaktu s někým, ať se třeba rodina nebo ten opatrovník může bejt někdo známej žejjo, nemusí to bejt ani rodina tak to si myslím, že je líp zajišťovaný jako u těch z rodiny, co třeba že jsou v kontaktu víc s těma svejma opatrovancema a jinak většinu potřeb ty lidi který jsou v zařízení tak mají zajištěnou tam, takže tam no to trochu nahrazuje toho opatrovníka i no v tenhle věci*“ (KP3). Z této odpovědi vyplývá, že potřebu sociálního kontaktu zase pro změnu lépe zajišťuje opatrovník soukromý, než opatrovník veřejný. Tato komunikační partnerka také dále uvedla, že pokud žije opatrovanec v pobytovém zařízení sociálních služeb, jeho potřeby mu často zajišťují pracovníci tohoto zařízení a doplňují tak, či v některých případech spíše suplují,

zajišťování potřeb opatrovance opatrovníkem. Z rozhovorů vyplývá, že potřeby opatrovanců zajišťují dobře jak opatrovníci z rodiny, tak i veřejní opatrovníci. Z výše uvedeného taktéž vyplývá, že v některých oblastech je v uspokojování opatrovancových potřeb dle názorů odborné veřejnosti úspěšnější opatrovník z rodiny a v některých oproti tomu opatrovník veřejný.

5 Diskuze

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak klienti s mentálním postižením a zástupci odborné veřejnosti vnímají institut opatrovnictví a záležitosti s ním spojené. Společně s tímto cílem jsem si stanovila i další, dílčí cíle, kterých jsem chtěla v rámci svého výzkumu dosáhnout. Dílčími cíly výzkumu bylo zjistit, zda klienti vědí, jakou roli zastává opatrovník v jejich životě, zjistit jestli klienti znají svá práva a povinnosti a také zmapovat názory odborné veřejnosti na roli opatrovníka v životě klienta a zmapovat zkušenosti odborné veřejnosti s uplatňováním vybraných práv a povinností klientů. V souvislosti se stanovenými cíli byla definována hlavní výzkumná otázka „*Jak vnímají klienti s mentálním postižením a zástupci odborné veřejnosti institut opatrovnictví a s ním spojené záležitosti?*“ a dále pak další výzkumné otázky, vztahující se k jednotlivým cílům práce. „*Jakou roli zastává opatrovník v klientově životě? Znají klienti svá práva a povinnosti? Jaké jsou názory odborné veřejnosti na roli opatrovníka v klientově životě? Jak jsou podle odborné veřejnosti uplatňována práva a povinnosti klientů?*“

Pro získání dat důležitých pro naplnění jednotlivých cílů tohoto výzkumu byla využita kvalitativní výzkumná strategie. Díky této zvolené strategii bylo možné během rozhovorů s jednotlivými komunikačními partnery proniknout do zkoumané problematiky poměrně hodně do hloubky.

Nyní bych ráda přistoupila k diskuzi výsledků vztahujících se k cílům mého výzkumu. Dle § 55 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku lze člověku omezit svéprávnost pouze po jeho předešlém zhlédnutí s plným uznáním jeho práv, kdy musí být vzata v úvahu míra neschopnosti daného člověka postarat se o své záležitosti, hrozila-li by mu újma a nepostačovalo by žádné z mírnějších opatření. S tímto korespondují i názory odborné veřejnosti. Jeden z komunikačních partnerů uvedl ohledně omezení svéprávnosti následující: „*Neznám jiný způsob, jak zabezpečit zájmy osob, které to samy nedokážou*“ (KP5). Další komunikační partner pak uvedl: „*myslím si, že klienti ať jsou teda v nějakých domovech nebo venku, se o sebe nedokážou postarat, takže potřebujou nějakýho zástupce*“ (KP2). Z těchto odpovědí je dobře patrné, jak zástupci odborné veřejnosti vnímají institut opatrovnictví a záležitosti s ním spojené, což bylo hlavním cílem práce.

Dle § 56 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku soud musí vyvinout potřebné úsilí k tomu, aby vhodným způsobem komunikace zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti se v daném soudním řízení jedná. Komunikační partneři z řad klientů odpovídali, že se jich soudce ptal na to, jak jsou spokojeni s opatrovníkem, koho by chtěli nadále za opatrovníka a také byli všichni klienti vyšetřeni soudním znalcem z oboru psychiatrie. I ze zkušeností odborné veřejnosti tento postup v praxi funguje a klienti, o jejichž svéprávnosti se jedná, jsou vždy v rámci jejich možností vyslechnuti.

Kromě toho, že klientům samozřejmě v různých situacích pomáhá jejich opatrovník, mohou se obracet i na jiné osoby ve svém životě. Jedna z komunikačních partnerek konkrétně uvedla „*to mi poradí M. D. (klíčová pracovnice – pozn. tazatele); třeba se někdy poradím s učitelkou ve škole (tam kde klientka pracuje – pozn. tazatele), opatrovník pan B. mi dá třeba k něčemu souhlas, nebo u sociální pracovnice*“ (KP3) Je vidět, že klientka má velmi dobré povědomí o tom, na koho se může obrátit, pokud by potřebovala s něčím pomoci nebo ohledně něčeho poradit a nepočítá pouze s pomocí opatrovníka, ale pomoci jí může také klíčová pracovnice, sociální pracovnice či zaměstnavatel. Další klient pak uvedl, že „*dřív jak tady byl ředitel K., jemu jsem říkal úplně všechno, ale teď se jako víc rozhoduju sám, protože nemam už toho K., nemam tak blízkou osobu*“ (KP7) Tento klient se v současné době rozhoduje z tohoto důvodu více sám, ale přesto ví, že se může obrátit na opatrovníka nebo i zaměstnance Domova. Na tuto situace lze dle mého názoru nahlížet i relativně pozitivně, protože mu umožňuje být více samostatným, avšak má jistotu, že v případě potřeby mu bude pomoc poskytnuta. Opatrovníci těchto klientů sice zastávají důležitou roli v jejich životě, ale nejsou pro ně jedinými lidmi, na které se obracejí.

Jak uvádí Dvořák, Švestka a Zuklínová (2016) správa jmění zastupovaného člověka bývá většinou nejdůležitější činností opatrovníka a povětšinou bývá hlavně kvůli tomuto ustanovován. Zástupci odborné veřejnosti v odpovědích na různé otázky často zmiňovali důležitost hospodaření s financemi a správy jmění opatrovanců opatrovníky. „*Každopádně hlídat mu finance, aby měl na splnění svých přání a aby měl, když tak na pobytový zařízení nebo doma aby si mohl plnit to, co chce*“ (KP1). Dvořák, Švestka a Zuklínová (2016) dále uvádějí, že dle § 461 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku smí opatrovník za opatrovance spravovat sám pouze takové jmění, jaké je pro opatrovance běžné a pokud se nejedná o běžnou záležitost, potřebuje na toto jednání opatrovník schválení soudem. Jedna z komunikačních partnerek k tomuto uvedla, že ohledně správy jmění může být pro opatrovníky složité to, že pro

každého člověka je běžná záležitost něco jiného. *Ohledně těch financí platí prostě pro každého třeba trochu jiná pravidla, takže záleží na tom, jakým způsobem života ten člověk žije, pro každého je ta běžná záležitost už někde jinde*“ (KP3). Co se týče správy jmění opatrovance opatrovníkem, jedna z komunikačních partnerek uvedla: „*zneužití postavení opatrovníka v oblasti financí se může v nějakých případech dít. Ale každý opatrovník musí soudům dokládat, jak nakládá s příjmy opatrovaného*“ (KP5). Toto by snad mělo riziko minimalizovat. Komunikační partneři dále také uváděli, že opatrovníci jsou povinni dobře hospodařit s financemi a zastupovat svého opatrovance v majetkových věcech. Z výše uvedeného vyplývá, že pro zástupce odborné veřejnosti je hospodaření s financemi opatrovance jednou z klíčových činností opatrovníka. I klienti uváděli, že jim opatrovník pomáhá s financemi, kontroluje jejich finance a hospodaří jim s penězi, ale objevily se zde i odpovědi, že opatrovník s penězi daného opatrovance nehospodaří. Z odpovědí je patrné, že soukromí opatrovníci se s opatrovanci více o financích domlouvají a třeba jim i dávají kapesné nebo určité finanční obnosy. Oproti tomu opatrovanci, kteří mají veřejného opatrovníka často ani nevědí o tom, že jim s penězi hospodaří opatrovník, protože většinou dostávají peníze od svého klíčového pracovníka a ne přímo od opatrovníka (viz. Klienti – Tabulka 4: Poskytování pomoci opatrovancům ze strany opatrovníků). Opatrovanci veřejných opatrovníků tedy většinou nevědí, že jim s penězi hospodaří opatrovník, přestože je to dle Dvořáka, Švestky a Zuklínové 2016 jednou z nejdůležitějších činností opatrovníka. Z výše uvedeného vyplývá, jak klienti i odborná veřejnost vnímají roli opatrovníka v opatrovancově životě, což bylo jedním z cílů práce.

Opatrovník musí kromě správy jmění a financí opatrovance vykonávat ještě mnoho dalších činností. Podle Juričkové, Ivanové a Filky (2014) opatrovník také např. podává návrhy na schválení právních úkonů za opatrovance, zastupuje opatrovance u soudu, stará se o zdraví opatrovance, vyřizuje za opatrovance různé dokumenty a veřejné listiny, které opatrovanec potřebuje, může mu zajišťovat také jídlo, oblečení, boty, drogistické zboží apod., pomáhá mu najít vhodné bydlení, ať už soukromé, nebo v pobytové sociální službě, s čímž se pojí to, že podává např. žádosti o poskytnutí pobytové sociální služby, podepisuje pracovní smlouvy či smlouvy o poskytování sociálních služeb, vyřizuje mu důchod či různé příspěvky a dávky apod. Tento výčet různých praktických činností opatrovníka není ještě kompletní, avšak už z těchto několika povinností opatrovníka vůči opatrovanci je zřejmé, že opatrovníci vykonávají pro své opatrovance mnoho různých činností a výkon opatrovnické funkce je tedy

poměrně dosti náročný. Toto koresponduje i s názorem odborné veřejnosti. Jako příklad zde uvedu odpovědi dvou komunikačních partnerů „náročný to je poměrně dost, jenom to že musí jednat se soudama, když to je člověk běžnej, kterej se s tím nesetkává běžně uplně se soudníma věcma tak je to asi náročný dost“ (KP1). „Výkon opatrovnictví nejen finančně a časově, nýbrž i psychicky náročný institut“ (KP6). Jedinou výjimkou může být dle názoru komunikačních partnerů to, když opatrovance žije v nějakém pobytovém zařízení. Zde podle nich není pro opatrovníky vykonávání opatrovnické funkce tolik náročné, protože za ně hodně věcí vyřizuje sociální pracovnice příslušného zařízení. „Pro lidi, který maj ty svoje opatrovance v nějakym zařízení tak to tak náročný není, protože tam jsou přesně zase ty sociálky, který toho hodně dělají za opatrovníky“ (KP3). Z odpovědí jednotlivých komunikačních partnerů vyplývá, že v některých případech výkon opatrovnictví nemusí být až tolik náročný, avšak mezi odbornou veřejností panuje spíše názor, že dělat opatrovníka člověku omezenému ve svéprávnosti je velmi náročná činnost. Co se týče náročnosti výkonu opatrovnické funkce z pohledu klientů, jedna klientka, se středně těžkým mentálním postižením nejprve uvedla, že by si všechny záležitosti sama zařídit nezvládla, ale následně uvedla, že by vše zvládla sama. Je zřejmé, že daná komunikační partnerka přesně neví, jaké všechny záležitosti za ni opatrovník vykonává a nemá příliš velký přehled o právních a jiných úkonech v jejím životě. Z rozhovorů s klienty se však dá vyvodit, že jsou si vědomi toho, že ne všechny záležitosti zvládnou zařídit sami a mají pocit, že své opatrovníky potřebují ať už ve větší či menší míře. Opatrovník tedy zastává důležitou roli v životech opatrovanců. Tento výstup koresponduje s jednou z výzkumných otázek: „jakou roli zastává opatrovník v klientově životě“, jak z pohledu samotných klientů, tak i z pohledu odborné veřejnosti.

Následující dva odstavce souvisí s výzkumnými otázkami, které se týkají znalosti práv a povinností ze strany klientů a zkušeností odborné veřejnosti s uplatňováním práv a povinností klientů. Nejstěžejnějším nástrojem pro ochranu práv osob se zdravotním postižením je podle Čermáka (2012) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Dalším důležitým pramenem práva všech lidí je také Listina základních práv a svobod, která je součástí české Ústavy (Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky). Oba tyto dokumenty vyjmenovávají jednotlivá práva všech lidí, která nesmějí být nikomu upírána na základě nějaké odlišnosti či situace daných lidí. Na otázky týkající se práv, odpovídali jednotliví

komunikační partneři různě. A někteří komunikační partneři pak odpovídali na otázky ohledně svých práv velmi nejistě. Někteří klienti vyjmenovávali nějaká svá práva, například samostatné chození ven, samostatné nakupování, právo mít přítele/přítelkyni apod., jiní se dle výsledků rozhovorů příliš neorientují v tom, na co mají právo a co naopak nesmějí činit. Jedna komunikační partnerka například uvedla: „*no, moc věcí mě samotnou nenechají*“ (KP2). Jiná komunikační partnerka odpověděla takto: „*mam právo pracovat když mam smlouvu, třeba si koupim tyčky nebo brambůrky, nebo třeba mam právo když mam peníze a našetřim si koupit si konvici nebo rádio a když jsem schopná jít sama ven tak si myslim, že smim*“ (KP3). Je nutné, aby tito lidé měli někoho, kdo jim bude pomáhat jejich práva uplatňovat a nedopustí, aby jim byla jejich práva upírána. Nesmíme však zapomínat ani na to, že jedním z práv osob s mentálním postižením je i samostatné rozhodování týkající se jejich osoby a jejich záležitostí, a to s větší či menší mírou podpory a není tedy možné, aby za ně rozhodoval ve všem jejich opatrovník (Hrubá, 2015). Zajímavým výstupem je pak odpověď jednoho klienta, který uvedl: „*dalo by se říct, že já můžu všechno jako každěj jinej člověk*“ (KP7). Dle mého názoru je dobře, že si klient tuto skutečnost uvědomuje.

Jeden z klientů uvedl, že opatrovník zohledňuje jeho názor. Konkrétně řekl o opatrovníkovi „*on má prostě svůj názor, ale stejně pak ho přemluvim, aby udělal to, co chci já*“ (KP5). Klient je tedy přesvědčen o tom, že opatrovník vždy hájí jeho nejlepší zájmy, ale hlavně také respektuje vždy a za všech okolností jeho přání. Opatrovník není vázán zákonem k tomu, aby respektoval pokyny opatrovance, ale dle Švestky, Dvořáka a Fialy (2014) musí samozřejmě k názorům a přáním opatrovance přihlížet. Podle Marečkové a Matiaška (2010) musí opatrovník dbát na to, aby zastupovaný člověk žil podle svých představ a aby jeho život nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a možnostmi.

V rámci tématu role opatrovníka v klientově životě jsem také zjišťovala, jak často jsou klienti se svými opatrovníky v kontaktu. Odpovědi byly velmi různorodé, někteří klienti jsou se svými opatrovníky v kontaktu několikrát měsíčně, jiní pouze několikrát do roka. Zde samozřejmě hodně záleží na tom, zda je opatrovníkem příbuzný dané osoby, nebo zda je klientovi ustanoven opatrovník veřejný. Dle Ligy lidských práv (2014) musí opatrovník naplňovat práva a chránit zájmy opatrovance a také se musí starat o jeho zdravotní stav. Aby mohl tyto úkoly řádně plnit, je nutné, aby projevoval o opatrovance skutečný zájem a udržoval s ním pravidelný kontakt v potřebném rozsahu (Liga lidských práv, 2014). Dle mého názoru by opatrovník měl být z těchto důvodů se svým opatrovancem v kontaktu například alespoň 1x měsíčně, v ideálním případě dle

potřeby. Domnívám se, že opatrovanec, pokud je toho schopný, by měl mít možnost opatrovníkovi například kdykoliv zavolat a domluvit si s ním podle potřeby osobní setkání. Z rozhovorů s komunikačními partnery z řad opatrovanců vyplývá, že se soukromými opatrovníky není v míře kontaktu žádný problém. Oproti tomu u opatrovníků veřejných je míra kontaktu mnohem nižší (viz. Klienti – Tabulka 6: Kontakt mezi opatrovníkem a opatrovancem). V rámci této problematiky jedna komunikační partnerka uvedla následující: „*moc sem nechodí za mnou, ale když mi řeknu, že s ním chci mluvit a má čas tak se sejdeme*“ (KP3). Veřejný opatrovník tedy klientku příliš často nenavštěvuje, ale pokud je to potřeba, čas si na ni udělá a přijde za ní. Další komunikační partner pak v rozhovoru uvedl: „*hele tady byl asi jednou za tu dobu, protože pracuje v B., takže ani nemůže sem chodit častěji, to nejde*“ (KP7). Tento klient má tedy pocit, že míra kontaktu s jeho opatrovníkem je malá, ale chápe důvody proč tomu tak je. I přes výše uvedené však klienti odpovídali tak, že jsou s mírou kontaktu veskrze spokojeni a nepřijde jim, že by nějak strádali, pokud je kontakt méně častý. U soukromých opatrovníků je subjektivně míra kontaktu dosti vysoká a klienti jsou takto spokojeni a u veřejných opatrovníků klienti povětšinou chápou situaci těchto veřejných opatrovníků, kdy vědí, že opatrovník nemá z časových důvodů možnost scházet se s nimi častěji a subjektivně tímto nijak netrpí. Vědí, že pokud by to bylo nutné a potřebné, s opatrovníkem by se mohli spojit např. za pomoci sociální pracovnice nebo některé situace, jak už bylo řečeno výše, nemusí nutně řešit vždy jen s opatrovníkem, ale např. i se zaměstnanci Domova, kteří mohou v určitých věcech funkci opatrovníka částečně suplovat, alespoň co se týče určitého druhu pomoci či rady opatrovanci.

Komunikačních partnerů jsem se také ptala, zda jsou některé věci, které smí dělat, pouze když jim to opatrovník dovolí nebo po předchozí domluvě s opatrovníkem. Zde se ojediněle objevily odpovědi, že klienti se s opatrovníkem musí domluvit na procházkách a výletech, na nákupu různých věcí a obecně o nakládání s financemi. Většina komunikačních partnerů však vůbec nevěděla, zda nějaké takovéto věci existují a jaká jeho jednání musí schválit opatrovník, z čehož vyplývá, že se v dané problematice příliš neorientují.

Kromě práv opatrovanců bylo ve výzkumu zjišťováno i to, jaké mají opatrovanci dle vlastního názoru povinnosti. Klienti většinou uváděli jako své povinnosti chození do práce, vykonávání domácích prací či udržování hygieny (viz. Klienti – Tabulka 10: Povinnosti opatrovanců). Jeden klient například na otázku jaké má povinnosti

odpověděl: „jako každý člověk, uklízet, žehlit prádlo, takže takhle domácí práce, chodit do práce“ (KP5). Jiná komunikační partnerka pak odpověděla takto: „věším prádlo, meu nádobi po svačině, po kafi, uklízím si prach a takový ve svém pokoji“ (KP2). I z dalších odpovědí vyplývá, že klienti pokládají za povinnosti běžné věci jako domácí práce, dodržování hygieny a podobně a další povinnosti si neuvědomují. Myslím si, že to může pramenit z toho, že za ně téměř všechna jednání činí opatrovník, případně sociální pracovnice v zařízení, a i přesto, že jsou jim pak podány o těchto jednáních informace, opatrovanci je nijak nereflektují. Stejně tak v dostupné literatuře nejsou příliš zmiňovány povinnosti opatrovanců, ale pouze jejich práva a oproti tomu povinnosti opatrovníků. Tato část výzkumu se vztahuje k cílům práce týkajících se povinností opatrovanců.

Dle Marečkové a Matiaška (2010) opatrovníci podepisují za své opatrovance různé smlouvy, například i ty o poskytování sociálních služeb. Komunikační partneři z řad klientů v rozhovorech odpovídali, že opatrovník za ně smlouvy a další dokumenty opravdu podepisuje. Zmiňovali se také o tom, že sami nic podepsat nesmějí. Jsou si tedy vědomi toho, že podepisování smluv a dalších dokumentů je povinností jejich opatrovníka. Jeden klient navíc zmínil následující: „to je takovej jakoby začarovanéj kruh, teoreticky sám něco podepsat můžu, ale pak si ponesu následky, oni ani nezjistí, jestli mam nebo nemam opatrovníka; o tomhle se hodně mluví na internetu“ (KP5). Tento klient je dobře informován, co se týče podepisování dokumentů. Zajímavý mi přijde i jeho názor, že někdo, kdo by mu dal k podepsání nějaké dokumenty, se opravdu ani nemusí dozvědět, že je daný člověk omezen ve svéprávnosti a má za něj v určitých věcech jednat opatrovník. Zde je tedy velmi důležité, aby opatrovníci svým opatrovancům neustále vysvětlovali a opakovali, že sami by raději nic podepisovat neměli a vždy by se měli spíše poradit se svým opatrovníkem. Další komunikační partnerka pak na otázku zda smí sama podepisovat nějaké dokumenty odpověděla: „nesmim, to jako pani Š. (opatrovnice – pozn. tazatele) pokud o tom neví tak sama nesmim podepsat nic, žádný papíry, nic“ (KP2). Klienti odpovídali tak, že by sami žádné dokumenty nepodepsali, ale i přesto je míra jejich zneužitelnosti poměrně vysoká, a proto si myslím, že minimálně z tohoto důvodu je pro ně zastupování opatrovníkem velmi přínosné a potřebné. Z výše uvedených odpovědí kromě jiného vyplývá, jakou roli zastává opatrovník v opatrovancově životě. Opatrovník je pro klienta osobou, která za něj podepisuje veškeré dokumenty.

Od zástupců odborné veřejnosti jsem nejprve zjišťovala, jak dlouho se již zabývají svéprávností a institutem opatrovnictví. Nejkratší doba zabývání se problematikou jsou 2 roky, nejdelší pak 12 let. Ostatní komunikační partneři jsou pak někde mezi tímto časovým rozpětím. Myslím si, že toto poměrně velké rozpětí ohledně doby zabývání se svéprávností a opatrovnictvím u komunikačních partnerů je dobré, protože od těch, kteří se zabývají problematikou již mnoho let, se mohu dozvědět i informace a názory o změnách v průběhu času a naopak od těch, kteří se problematikou zabývají kratší dobu, se mohu dozvědět nejaktuálnější informace a názory v návaznosti na nejnovější právní úpravu.

Opatrovnictví lze definovat jako jednání za druhou osobu se souhlasem společnosti, takže je to společenská instituce, která chrání práva dospělých osob, které nemohou samy za sebe činit právní jednání a potřebují při nich pomoc jiné osoby. (Juríčková, Ivanová, Filka 2014). Dle Novotného, Ivičičové, Syrůčkové a Vondráčkové (2014) opatrovnictví zajišťuje zastoupení takové osoby, která toto zastoupení potřebuje, protože nemůže jednat sama. Dle § 463 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku opatrovanci jmenuje opatrovníka z důvodu ochrany opatrovancových zájmů soud, kdy opatrovník je přímým opatrovancovým zástupcem a právním jednáním opatrovníka vznikají práva a povinnosti opatrovanci. Zástupci odborné veřejnosti vnímají dle výsledků mého výzkumu institut opatrovnictví jako dobrou a potřebnou věc. Opatrovníci by dle nich měli mít zájem o klienta, měli by ho podporovat a pomáhat mu při rozhodování, měli by s ním být v úzkém kontaktu a také by měli chránit jeho práva a oprávněné zájmy a realizovat jeho vůli a přání. Zde tedy názory odborné veřejnosti (viz. Odborná veřejnost – Tabulka 8: Podpora opatrovanců ze strany jejich opatrovníků) korespondují s názory autorů odborné literatury. Tyto názory se vztahují k hlavnímu cíli práce a to vnímání institutu opatrovnictví.

Podle Juríčkové, Ivanové a Filky (2014) opatrovník musí vykonávat mnoho důležitých činností v rámci pomoci a podpory opatrovance a výkon opatrovnické funkce je tedy poměrně hodně náročný. Odborná veřejnost má však na složitost výkonu opatrovnické funkce různorodé názory. Komunikační partneři uváděli, že výkon opatrovnické funkce je pro někoho jistě velmi náročný, ale pro druhého tak moc náročným být nemusí. Záleží zde na mnoha různých faktorech. Osobě opatrovníka, osobě opatrovance, na tom zda opatrovance žije v pobytovém zařízení sociálních služeb či v samostatném typu bydlení a také zda je opatrovník veřejný či soukromý, čili někdo z rodiny. Jeden z komunikačních partnerů z řad odborné veřejnosti uvedl na otázku

týkající se náročnosti výkonu opatrovnické funkce následující odpověď: „*Třeba když je nějaký opatrovník, kterej má toho svýho opatrovance někde venku, tak si myslim, že pro ně to bude asi náročný dost... no a myslim si, že pro lidi, který maj ty svoje opatrovance v nějakym zařízení tak to tak náročný není, protože tam jsou ty sociálky, který toho hodně dělají za opatrovníky*“ (KP3). V jednotlivých rozhovorech se objevovaly také názory, že výkon opatrovnické funkce je pro veřejného opatrovníka jednoduchý, protože je to součást jeho povolání a má o výkonu opatrovnictví mnoho informací, ale oproti tomu jsem zaznamenala i názor, že pro veřejné opatrovníky je to náročná činnost, hlavně pokud mají opatrovanců více. Z odpovědí jednotlivých komunikačních partnerů vyplývá, že v některých případech výkon opatrovnictví nemusí být až tolik náročný, avšak 5 z 6 komunikačních partnerů se domnívá, že dělat opatrovníka člověku omezenému ve svéprávnosti je náročná činnost a opatrovník je povinen vykonávat poměrně velké množství různých úkonů.

Stručně bych zde ráda uvedla také názor odborné veřejnosti na finanční odměňování opatrovníků. Prudíková (2016) uvádí, že za výkon opatrovnictví není dle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku přiznávána opatrovníkovi žádná odměna, výjimkou je pouze situace, kdy opatrovník spravuje opatrovanci jmění; v takovémto případě lze přiznat opatrovníkovi odměnu, o jejímž přiznání a výši vždy rozhoduje soud. Zástupci odborné veřejnosti jsou rozděleni na dvě názorové skupiny (viz. Odborná veřejnost – Tabulka 5: Názor odborné veřejnosti na finanční odměňování opatrovníků). Jedna z nich si myslí, že finance na výkon opatrovnictví by měli dostávat veřejní i soukromí opatrovníci. Druhá skupina je pak přesvědčena, že finance by měli dostávat jen veřejní opatrovníci a ti soukromí ne, protože by o svého blízkého měli pečovat a pomáhat mu automaticky. Jedna z komunikačních partnerek například odpověděla takto: „*mělo by to bejt sjednocený, stejně, všem stejně, jestli má 15 opatrovanců pod sebou nebo jednoho by mělo bejt úplně stejný podle mě, prostě měl by tam bejt paušál, kterej by měl bejt asi stejnej*“ (KP1). Jiná komunikační partnerka, která si naopak myslí, že by měl finance dostávat pouze veřejný opatrovník řekla: „*myslim si, že v rámci tý rodiny teda se ten člověk má o toho svýho blízkyho nějakym způsobem postarat... a třeba když ten veřejnej opatrovník právě jako je ta obec potom má pod sebou třeba víc lidí kterejm dělá opatrovníka a musí jezdit na ty soudní jednání, musí třeba vyřizovat různý záležitosti tak si myslim že na to ty peníze jsou určený*“ (KP3). V rámci mého výzkumu se objevila i následující odpověď: „*výkon opatrovnictví je velmi odpovědným a časově náročným institutem, kdy mnohdy nastane situace, že člen*

rodiny odmítá být opatrovníkem, neboť není schopen pokrýt činnost opatrovníka finančně či časově“ (KP6). Z výše uvedeného vyplývá, že otázka finančního ohodnocení opatrovníků je velmi složitá a je jistě potřeba, aby se o této problematice vedly další diskuze. Můj názor na problematiku finančního odměňování opatrovníků je ten, že veřejní opatrovníci by měli dostávat finance, protože výkon opatrovnícké funkce s sebou nese různé finanční výdaje, které by dle mého názoru veřejní opatrovníci za výkon této funkce měli získat. Oproti tomu opatrovníci, kteří jsou příbuznými svých opatrovanců, by dle mého názoru finance na výkon opatrovnícké funkce dostávat neměli, protože péče o svého blízkého by měla být přirozená a ne vázána na získání nějakého finančního obnosu. Opatrovník z rodiny, například rodič či sourozenec, by měl pomáhat opatrovanci nezištně.

Dle mého názoru je zde na tomto místě důležité stručně zmínit i pohled odborné veřejnosti na možné zneužití opatrovnícké funkce opatrovníkem. Dle názorů odborné veřejnosti je možné institut opatrovnictví zneužít, avšak dle jejich zkušeností z praxe se to děje velmi ojediněle. Jedna z komunikačních partnerek odpověděla: *„nechá se to zneužít, ale moc jsem se s tím asi jako nesetkala, zas tak často se to neděje podle mě“* (KP3). Jak uvádí Valenta, Michalík a Lečbych (2012), pokud se někdo domnívá, že dochází ke střetu zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem, či ke zneužívání pozice opatrovníka, může dát podnět soudu, který věc projedná a může pak ustanovit kolizního opatrovníka nebo stávajícího opatrovníka odvolat a určit nového. Velmi pozitivním výstupem mého výzkumu je tedy zjištění, že opatrovníci v drtivé většině jednají v nejlepší zájmu opatrovance a případy zneužití opatrovnícké funkce jsou velmi málo časté.

Dle názorů zástupců odborné veřejnosti by měl být opatrovník pro opatrovance důvěrníkem, rádcem i kamarádem. Měl by mu pomáhat v běžných věcech a také by mu měl pomáhat řešit složité životní situace. Měl by se s ním také na všem domlouvat, spolupracovat s ním, vysvětlovat mu různé situace a zprostředkovávat mu informace. V neposlední řadě by samozřejmě také měl hájit jeho zájmy a přání a naplňovat jeho potřeby, avšak měl by mu nechat i možnost samostatného rozhodování. Pro příklad zde uvedu odpovědi dvou komunikačních partnerů. *„No, tak jako myslím si že by toho měl o tom klientovi teda vědět hodně, že by ho měl třeba i nějak pravidelně kontaktovat, navštěvovat ho, řešit s ním třeba i některý ty situace který toho člověka zrovna trápí a tak, to si myslím že by jako měl s ním bejt prostě v nějakym pravidelnym kontaktu“* (KP3). *„Měl by ho podporovat, měl by mu bejt kamarádem, měl by mu pomáhat a*

zároveň by ho měl nechat aby se v určitých věcech rozhodoval sám a mělo by to být prostě jejich vzájemná domluva kdy opatrovník uzná toho člověka jako jeho názor, námitky třeba a měl by do toho vložit rozum třeba jo, takže... prostě spolupráce určitě“ (KP4). Tyto názory korespondují s názory autorů odborné literatury týkající se institutu opatrovnictví. Dle Marečkové a Matiaška 2010 musí opatrovník naplňovat práva a chránit nejlepší zájmy opatrovance. Podle Dvořáka, Švestky a Zuklínové (2016) je pak opatrovník povinen osobně pečovat o opatrovance, věnovat mu pozornost a svůj zájem, sdělovat mu veškeré důležité informace, zjišťovat jeho názory a přání a podle nich postupovat. Názory odborné veřejnosti také korespondují se zákonem č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku kde je v § 466 uvedeno, že opatrovník je povinen udržovat s opatrovancem kontakt, projevovat o něj opravdový zájem, zajišťovat naplňování opatrovancových práv a oprávněných zájmů a také musí opatrovanci srozumitelně vysvětlovat všechna právní jednání, která za něj činí, a zároveň i jejich důsledky – opatrovník by tedy měl mít s opatrovancem jednak právní vztah, kdy za něj činí právní jednání, ale také by zde měla být i osobní dimenze, kdy se opatrovník o opatrovance opravdu zajímá a je s ním v osobním kontaktu. Výše uvedené informace korespondují s cílem a výzkumnou otázkou týkající se role opatrovníka v opatrovancově životě.

Ráda bych se zde také zmínila o zkušenostech odborné veřejnosti s veřejnými a soukromými opatrovníky. Dle Marečkové a Matiaška (2010) je preferováno, aby byl opatrovník hledán nejprve mezi příbuznými, čili to byl soukromý opatrovník, a teprve pokud takovouto osobu nelze najít a ustanovit ji opatrovníkem, aby byl ustanoven opatrovník veřejný. Kancelář veřejného ochránce práv (2014) uvádí, že pokud se nemůže opatrovníkem stát osoba, kterou opatrovanec navrhl, příbuzný nebo jiná blízká osoba, ustanoví soud opatrovníkem obec, kde má opatrovanec bydliště. Komunikační partneři odpovídali, že samozřejmě vždy záleží na daném konkrétním člověku, ale že mají povětšinou dobré zkušenosti se soukromými i s veřejnými opatrovníky. „*Já bych řekla, že to je obojí asi stejný, že zase záleží člověk od člověka, ale že je to o komunikaci prostě, já si myslím, že skoro s každým se nechá domluvit“* (KP4). Jiný komunikační partner pak odpověděl takto: „*s veřejnými opatrovníky je skvělá spolupráce, neboť jde o jejich náplň práce; s většinou opatrovníků z rodiny je taktéž velmi dobrá spolupráce“* (KP6). V odpovědích na mé otázky byla uvedena různá konkrétní pozitiva a negativa spolupráce s těmito dvěma druhy opatrovníků (viz. Odborná veřejnost – Tabulka 16: Zkušenosti odborné veřejnosti s plněním povinností opatrovníků) a vyplynulo zde, že negativa odborná veřejnost spatřuje spíše u opatrovníků soukromých, kdežto zmíněná

pozitiva se povětšinou týkala veřejných opatrovníků. Jediné negativum, které je odbornou veřejností spatřováno u veřejných opatrovníků, je to, že málo znají svého opatrovance. Jinak převažují spíše samá pozitiva, jako například že si veřejní opatrovníci zjišťují informace nebo třeba, že není možné tuto funkci zneužívat. Oproti tomu u opatrovníků z rodiny identifikovali zástupci odborné veřejnosti více možných negativ. Toto je dle mého názoru velice zajímavý výstup, protože obecně se dává přednost vždy opatrovníkovi z rodiny člověka omezeného ve svéprávnosti a veřejný opatrovník bývá případně ustanoven až jako poslední možnost. Z mého výzkumu však vyplynulo, že funkci opatrovníka vykonávají lépe opatrovníci veřejní. Faktem ale zůstává, že to již zmiňované jediné negativum spatřované u veřejných opatrovníků je to, že svého opatrovance příliš neznají, což je jednou z klíčových úloh opatrovníka. Přestože jiné činnosti povětšinou vykonávají veřejní opatrovníci lépe, z pohledu opatrovance je pravděpodobně více důležité to, že svého opatrovníka dobře zná a udržuje s ním větší kontakt než to, zda vykonává řádně veškeré úkony a právní jednání.

Zkušenosti odborné veřejnosti s uplatňováním práv opatrovanců jsou poměrně pozitivní. Následující výstupy souvisí s cílem práce a výzkumnou otázkou týkající se uplatňování práv klientů. Podle komunikačních partnerů se práva opatrovanců daří uplatňovat. Jeden z nich například uvedl toto: „*myslim si, že má velký práva, povinnosti má možná méně*“ (KP2). Jak uvádí Hrubá (2015) přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je potřeba ponechat každému člověku co možná nejvyšší míru rozhodování o jeho životě. Dle Filky (2014) má pak každý člověk omezený ve svéprávnosti vždy ponecháno právo samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života a vždy musí být člověku zachováno plné uznání jeho práv a také jeho osobní jedinečnost. S tímto korespondují i názory zástupců odborné veřejnosti. Jedna komunikační partnerka například uvedla následující: „*No, můžou jednat v běžných záležitostech každodenního života, takže zase to záleží na posouzení co je ta běžná záležitost, pro každého je to něco jiného, to pak záleží třeba i na tom jak to vidí ten opatrovník*“ (KP3). Komunikační partneři pak také uváděli, že co je na jedné straně povinností opatrovníka, je na straně druhé právem opatrovance. Jedná se například o právo opatrovance na pravidelný kontakt s opatrovníkem, skutečný zájem ze strany opatrovníka nebo také právo na hájení a ochranu práv a zájmů. Zaznamenala jsem také názory, že klienti omezeni ve svéprávnosti, jež jsou zastupováni opatrovníkem, mají stejná práva jako každý jiný člověk a není tedy potřeba nijak zvlášť je vyjmenovávat. S tímto názorem i já osobně souhlasím. Přesto je však dle mého názoru nutné věnovat

právům osob omezených ve svéprávnosti zvýšenou pozornost, protože tyto osoby nejsou schopny hájit si svá práva sami a potřebují v této oblasti určitou pomoc a podporu. Odborná veřejnost také uváděla například rodičovské právo, právo uzavřít manželství, volební právo, či právo na volný pohyb osob omezených ve svéprávnosti. Podle Juričkové (2014) žádný člověk nesmí být omezen kromě běžných záležitostí každodenního života ani v rozhodování o tom, zda chce uzavřít manželství, není mu automaticky odejmuto rodičovská zodpovědnost a není mu odejmuto ani právo volit ve volbách. Komunikační partneři z řad odborné veřejnosti uváděli, že dle jejich zkušeností z praxe se poměrně dobře daří hájit zájmy opatrovanců a naplňovat jejich práva. Nesetkávají se příliš s tím, že by byla práva klientů omezována. Snad jen v takových případech, kdy klientovi hrozí vážná újma a je tedy nutné jejich právo na nějakou určitou dobu částečně omezit. Jako příklad zde můžu uvést odpověď jedné z komunikačních partnerek: „*Člověk sice může chodit sám třeba ven po okolí, ale ztrácí se a neví kde je tak si myslím, že je tam tak velký riziko že by tomu člověku mohla bejt způsobená nějaká újma tomu opatrovanci, že si myslím, že by mu to zase měl ten opatrovník nějak se snažit rozumně vysvětlit, eventuelně to s ním třeba i nacvičovat a zkoušet*“ (KP3). Zde je tedy právo daného člověka omezeno, ale dle názorů odborné veřejnosti je to nutné pro jeho ochranu. V otázce dodržování práv opatrovanců se tedy odborná veřejnost shodla, že práva jsou ve většině případů dle jejich zkušeností z praxe dodržována a pokud jsou někdy opatrovanci svým opatrovníkem nějak omezováni ve svých právech, jedná se o řešení dočasné, která sledují ochranu a nejlepší zájem klienta.

Nyní bych ještě ráda porovнала odpovědi klientů a odborné veřejnosti v oblastech, kde odpovídali na stejné otázky.

Co se týče pomoci opatrovníků opatrovancům a řádného vykonávání funkce opatrovníka, klienti mají pocit, že jim opatrovníci velmi pomáhají a také že plní veškeré své povinnosti a oproti tomu zástupci odborné veřejnosti se domnívají, že ne všichni opatrovníci své povinnosti plní řádně. Klienti si však nejsou dle mého názoru vědomi všech opatrovníkových povinností, a proto nedokáží objektivně posoudit, jak daný opatrovník svou funkci vykonává, ale spoléhají se jen na své pocity.

V otázkách konkrétní pomoci opatrovníka opatrovanci a poskytované podpore opatrovanci se klienti a odborná veřejnost dosti shodovali. Klienti uváděli stejné činnosti, které má pro ně opatrovník vykonávat, jako zástupci odborné veřejnosti. Shodli se například na tom, že opatrovník má podepisovat smlouvy, spravovat finance a

má opatrovanci vysvětlovat různé situace, aby je pochopil a celkově mu pomáhat se vším, co se v jeho životě děje. Zástupci odborné veřejnosti pak uváděli ještě další věci, jako hájení zájmů klienta, zajištění plnohodnotného způsobu života nebo třeba zprostředkování informací mezi opatrovancem a okolním světem. Je samozřejmé, že osoby s mentálním postižením takovéto odpovědi rozhodně nemohli sdělit, protože jsou na ně moc složité a abstraktní. Ale z jejich zjednodušených odpovědí vyplývá, že tuto oblast vnímají vlastně hodně podobně jako odborná veřejnost.

Co se týče spokojenosti opatrovanců se svými opatrovníky, a možného zneužití opatrovnické funkce ze strany opatrovníka jsem se dozvěděla, že opatrovanci jsou se svými opatrovníky spokojeni a domnívají se, že vykonávají své povinnosti řádně a opravdu jim pomáhají. To samé uváděli i zástupci odborné veřejnosti. Dle jejich zkušeností z praxe tomu tak povětšinou opravdu bývá. Jediný rozdíl je v tom, že zástupci odborné veřejnosti hodně poukazovali na to, že opatrovník může své funkce zneužívat a přesto, že se to neděje příliš často, zmiňovali to ve svých odpovědích jako důležitou věc, která musí být velmi dobře hlídána. Oproti tomu klienti si vůbec nepřipouštějí možnost, že by je jejich opatrovník mohl nějakým způsobem poškodit. Věří jim a nějaká hrozící rizika vůbec nevnímají. Proto je na soudech a dalších institucích, aby velmi důkladně opatrovníky kontrolovaly a případná pochybení okamžitě řešily, protože sami opatrovanci si nic z toho neuvědomují a nějakého poškozování své osoby ze strany opatrovníka si ani nemusejí všimnout.

Co se týče intenzity vztahu mezi opatrovníkem a opatrovancem, klienti i odborná veřejnost se shodli. Samozřejmě zde existují individuální výjimky, ale podle obou skupin komunikačních partnerů platí obecně to, že veřejní opatrovníci jsou se svými opatrovanci méně často v kontaktu, než jak je tomu u opatrovníků z rodiny. Tento výsledek se dal předpokládat a potvrdily ho obě dvě skupiny komunikačních partnerů výzkumu.

Obou dvou skupin komunikačních partnerů jsem se také ptala na práva a povinnosti opatrovanců. Zástupci odborné veřejnosti uváděli, že se práva opatrovanců daří dodržovat. To koresponduje i s odpověďmi klientů, kteří nemají pocit, že by byli nějak omezováni nebo že by nebyla uplatňována jejich práva. Každá ze dvou skupin vyjmenovávala jiná práva, klienti vyjmenovávali spíše jednodušší činnosti, které smějí vykonávat a odborná veřejnost spíše hovořila o právech daných legislativou či Listinou základních práv a svobod. Z odpovědí obou skupin ale vyplývá, že práva opatrovanců nejsou porušována. Co se týče povinností opatrovanců, komunikační partneři z řad

odborné veřejnosti většinou odpovídali, že opatrovanci tolik povinností nemají, a uvedli pouze několik málo příkladů, jako např. dodržování domácích řádů pokud žijí v pobytovém zařízení sociálních služeb nebo dodržování základů slušného chování. Opatrovanci oproti tomu vyjmenovávali jako své povinnosti především povinnost pracovat, vykonávat domácí práce, a udržovat osobní hygienu.

Ohledně role opatrovníka v opatrovancově životě se obě dvě skupiny komunikačních partnerů ve svých názorech poměrně hodně shodovaly. Obě dvě skupiny uváděly jako nejstěžejnější to, že by opatrovník s opatrovancem měl být v co nejčastějším možném kontaktu, aby měl opatrovanec v opatrovníkovi oporu a aby měl pocit jistoty a bezpečí. Opatrovník by měl opatrovanci také radit a pomáhat v oblastech, ve kterých to opatrovanec sám nezvládne. Měl by mu hospodařit s penězi či podepisovat za něj různé dokumenty, ale především by tu měl opatrovník pro opatrovance být, měl by mu být nápomocný, měl by se s ním na všem domlouvat a měl by s opatrovancem komunikovat o pro něj složitých a nesrozumitelných věcech.

6 Závěr

Téma mé diplomové práce, svéprávnost a opatrovnictví z pohledu klientů a odborné veřejnosti, je dle mého názoru velice aktuální a je potřeba, aby se o této problematice více hovořilo mezi odbornou, ale i mezi širokou veřejností.

Z výsledků mého výzkumu vyplynulo, jak zástupci odborné veřejnosti vnímají institut opatrovnictví a také jak jednotliví klienti vnímají osobu svého opatrovníka. Klienti vnímají opatrovníka jako blízkého člověka, kterého ve svém životě potřebují především proto, aby jim pomáhal se všemi záležitostmi, které nejsou schopni zvládnout sami. Opatrovník je pro ně velmi důležitý a klienti uváděli, že jim jejich opatrovníci hodně pomáhají a jsou rádi, že někoho takového ve svém životě mají. Zástupci odborné veřejnosti vnímají institut opatrovnictví jako velmi potřebnou věc, protože osoby s mentálním postižením, které jsou omezeny ve svéprávnosti, potřebují opatrovníka hlavně proto, aby hájil jejich práva a oprávněné zájmy, pomáhal jim s různými věcmi, spravoval jejich finance, a byl pro ně rádcem a pomocníkem. Pro klienty jde dle odborné veřejnosti velmi důležité, aby měli nějakou osobu, na kterou se mohou kdykoliv obrátit a můžou si tak být jistí, že v opatrovníkovi mají oporu v situacích, kdy je to potřeba. Odborná veřejnost samozřejmě také uváděla množství právních i jiných úkonů, které musí opatrovníci vykonávat. Komunikační partneři z řad odborné veřejnosti se domnívají, že výkon funkce opatrovníka je časově, finančně i psychicky náročný, ale není zde jiný způsob, jak osobám omezeným ve svéprávnosti zajistit vše co potřebují a tak je podle nich institut opatrovnictví velice důležitý. Zjišťovala jsem také, zda klienti znají svá práva a jaké má odborná veřejnost zkušenosti s jejich dodržováním a naplňováním. Výsledkem mého výzkumu v této oblasti je, že klienti některá svá práva samozřejmě znají, ale v některých si nejsou jisti. Z tohoto důvodu je velmi potřebné, aby měli opatrovníka, který hájí jejich práva, protože sami by toho nemuseli být schopni. Zástupci odborné veřejnosti se domnívají, že hájení práv a oprávněných zájmů klientů jejich opatrovníky je jedna z klíčových činností opatrovníka a dle jejich zkušeností z praxe se v drtivé většině práva klientů uplatňovat daří a opatrovníci tuto svoji povinnost vykonávají řádně.

Domnívám se, že hlavní cíl i dílčí cíle mé práce byly naplněny. Z výsledků celého výzkumu je zřejmé, jak klienti i odborná veřejnost vnímají institut opatrovnictví a záležitosti s ním spojené. Myslím si, že se povedlo od jednotlivých klientů i zjistit,

jakou roli dle jejich názoru zastává opatrovník v jejich životě a bylo zjištěno i to, zda klienti znají svá práva a povinnosti. Domnívám se také, že se podařily zjistit i názory zástupců odborné veřejnosti na roli opatrovníka v opatrovancově životě, stejně tak jako jejich zkušenosti z praxe s uplatňováním práv a povinností klientů. Tato tvrzení jsou dle mého názoru podložena informacemi uvedenými v kapitolách 4 Výsledky a 5 Diskuze.

Myslím si, že tato diplomová práce by mohla být uceleným zdrojem informací o problematice svéprávnosti a institutu opatrovnictví jak pro soukromé, tak i pro veřejné opatrovníky. V teoretické části jsou uvedeny důležité informace o průběhu řízení o omezení svéprávnosti, o institutu opatrovnictví, o povinnostech opatrovníků a také o právech osob omezených ve svéprávnosti. Domnívám se, že by zde mohli čerpat cenné informace i veřejní opatrovníci, ale především opatrovníci soukromí, kteří mnohdy o výkonu funkce opatrovníka před tím, než se jím sami stanou, nemají mnoho informací. Veřejní i soukromí opatrovníci by pak také mohli čerpat informace z výzkumné části mé práce, a to především z odpovědí osob omezených ve svéprávnosti. Osoby s mentálním postižením, jež jsou omezeni ve svéprávnosti, zde vyjadřovaly své názory na institut opatrovnictví a sdělily zde mnoho zajímavých informací, které by mohly být pro jednotlivé opatrovníky vodítkem, jak vykonávat opatrovnickou funkci ještě lépe než doposud. Myslím si, že by práce mohla být přínosná i pro širokou veřejnost, protože opatrovníkem se může stát kdokoliv z nás a pokud o dané problematice tyto osoby nemají mnoho informací, zde v této diplomové práci by ve chvíli, kdy se stanou opatrovníkem svého blízkého člověka, mohly načerpat informace o výkonu opatrovnické funkce.

7 Seznam informačních zdrojů

1. ABASS, A., 2014. *Complete international law*. United Kingdom: Oxford University press. 759 s. ISBN 978-0-19-967907-2.
2. ATKINSON, S., LAY, J., 2015. *Intellectual disability in Health and Social Care*. New York: Routledge. 579 s. ISBN 978-1-315-81912-9.
3. ADAMOVIČ, K., 2001. *Dějiny soukromého práva v Evropě*. Praha: C. H. Beck. 136 s. ISBN 80-7179-283-7.
4. APPELBAUM, P., 2016. *Protecting the Rights of Persons With Disabilities: An International Convention and Its Problems* [online]. [cit.2018-3-2]. Dostupné z: <https://ps.psychiatryonline.org/doi/abs/10.1176/appi.ps.201600050>
5. BAJO, I., VAŠEK, Š., 1994. *Pedagogika mentálně postihnutých: Psychopédia*. Bratislava: Sapientia. 251 s. ISBN 80-967180-1-0.
6. BAZALOVÁ, B., 2014. *Dítě s mentálním postižením a podpora jeho vývoje*. Praha: Portál. 184 s. ISBN 978-80-262-0693-4.
7. BEIRNE-SMITH, M., 2002. *Mental Retardation*. Alabama: Pearson. 213 s. ISBN 978-01-303-2990-5.
8. BLAHOŽ, J., 2005. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: ASPI. 259 s. ISBN 80-7357-073-4.
9. BLAHOŽ, J., KLÍMA, K., SKÁLA, J. a kol., 2003. *Ústavní právo evropské unie*. Aleš Čeněk: Dobrá Voda. 939 s. ISBN 80-86473-48-1.
10. CLARK, J., WHITALL, J., 2018. *Research in Developmental Disabilities*. Amsterdam: Elsevier. 632 s. ISSN 0891-4222.

11. ČERMÁK, M., 2012. *Projevy a formy diskriminace osob se zdravotním postižením*. Praha: Národní rada osob se zdravotním postižením. 63 s. ISBN 978-80-87181-08-9.
12. ČERNÁ, M. a kol., 2015. *Česká psychopedie. Speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Praha: Karolinum. 222 s. ISBN 978-80-246-3071-7.
13. DOLEJŠÍ, M., 1978. *K otázkám psychologie mentální retardace*. Praha: Avicenum. 190 s. ISBN 80-7184-141-2.
14. DOUŠOVÁ, J., 2014. *Komentář k NOZ: § 55 - Omezení svéprávnosti*. [online]. [cit.2018-16-1]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/komentar-k-noz-55-omezeni-svepravnosti>.
15. DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol., 2016. *Občanské právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer. 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3.
16. FONTANA, D., 2014. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál. 384 s. ISBN 80-7178-626-8.
17. HARRIS, D., O'BOYLE, M., 2014. *Law of the European Convention on Human*. London: Butterworths. 1006 s. ISBN 978-0-19-960639-9.
18. HARVÁNEK, J. a kol., 2008. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk. s. 306. ISBN 978-80-7380-104-5.
19. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
20. HRUBÁ, E., 2015. *Nový občanský zákoník přináší nové možnosti v podporovaném rozhodování* [online]. In: Sborník článků k opatrovnictví a svéprávnost. Praha: MPSV [cit. 2018-4-12]. Dostupné z:

<http://www.trass.cz/wp-content/uploads/2016/02/Sborn%C3%ADk-Opatrovnict%C3%AD-a-sv%C3%A9pr%C3%A1vnost.pdf>

21. HÝBNEROVÁ, S., 2002. *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. Praha: Karolinum. 346 s. ISBN 80-246-0498-1.
22. CHAFETZ, M., 2015. *Intellectual disability*. New York: Oxford University Press. 398 s. ISBN 978-0-19-999811-1.
23. JURÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ, K., FILKA, J., 2014. *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*. Praha: Grada. 160 s. ISBN 978-80-247-4786-6.
24. KANCELÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV., 2014. *Výkon opatrovnickví*. [online]. [cit. 2018-3-31]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/vykon-opatrovnickvi/>
25. KAŇKA, R., 2007. *Současná právní úprava institutu opatrovnickví v ČR*. Praha: Quip. s. 60 až 61. ISBN 80-903921-0-5.
26. KANTER, A., 2015. *The development of disability rights under international law*. New York: Routledge. 351 s. ISBN 978-0-415-52451-3.
27. KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kol., 2009. *Občanské právo hmotné. Svazek I*. Praha: Wolters Kluver. s. 159. ISBN 978-80-7357-468-0.
28. KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J., MATOUŠEK, O., 2010. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál. 352 s. ISBN 978-80-7367-818-0.
29. KRHUTOVÁ, L., 2013. *Úvod do speciální pedagogiky pro zdravotnické a sociální obory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 101 s. ISBN 978-80-7464-412-2.
30. LAVICKÝ, P., 2014. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck. 307 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

31. LEČBYCH, M., 2008. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Olomouc: Univerzita Palackého. 248 s. ISBN 978-80-244-2071-4.
32. LIGA LIDSKÝCH PRÁV., 2014. *Řízení o svéprávnosti*. [online]. [cit. 2018-1-17]. Dostupné z: <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/svepravnost/rizeni-o-svepravnosti/>
33. MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., 2010. *Otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde. 223 s. ISBN 978-807201-801-7.
34. MARINI, I., STEBNICKI, M., 2012. *The Psychological and Social Impact of Illness and Disability*. New York: Springer Publishing. 547 s. ISBN 978-0-8261-0656-8.
35. MATIAŠKO, M., HOFSCHEIDEROVÁ, A., 2015. *Svéprávnost a právní ochrana uživatelů sociálních služeb podle zákona č. 89/2012 sb., občanský zákoník* [online]. In: *Manuál sociálního pracovníka*. ZSTUDIO, spol. s r. o [cit. 2018-3-18]. Dostupné z: <https://www.kr-zlinsky.cz/docs/clanky/dokumenty/manual-socialniho-pracovnika.pdf>
36. MATOUŠEK, O., 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 287 s. ISBN 978-80-717-8549-1.
37. MATOUŠEK, O., 2016. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 272 s. ISBN 978-80-262-1154-9.
38. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY., 2015. *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*. [online]. Praha: Odbor veřejné správy, dozoru a kontroly. [cit. 2018-1-20]. Dostupné z: www.mvcr.cz/zakladni-informace-pro-obce-jako-verejne-opatrovniky
39. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

40. MÜLLER, P., 2016. *Svéprávnost – definice pojmu*. [online]. [cit. 2018-2-20]. Dostupné z: <http://www.svepravnost.cz/2014/05/definice-svepravnosti.html>
41. NOVOTNÝ, P., IVIČIČOVÁ, J., SYRŮČKOVÁ, I., VONDRÁČKOVÁ, P., 2014. *Nový občanský zákoník, rodinné Právo*. Praha: Grada. 200 s. ISBN 978-80-247-5167-2.
42. PIRKLOVÁ, R., 2016. *Aktuální právní úprava rozhodování o svéprávnosti a její připravované změny*. [online]. [cit. 2018-3-25]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/aktualni-pravni-uprava-rozhodovani-o-svepravnosti-a-jeji-pripravovane-zmeny-102531.html>
43. PRUDÍKOVÁ, D., 2016. *Nový občanský zákoník – nové principy rozhodováním věcech právní osobnosti a svéprávnosti: důraz na autonomii vůle jednotlivce* [online]. In: Podkladový materiál k semináři pro soudce, soudní znalce a státní zástupce k problematice procesu změny a ustanovování opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče. Praha: MPSV [cit. 2018-2-3]. Dostupné z: <http://www.trass.cz/wp-content/uploads/2016/02/podklady-pro-soudce.pdf>
44. RABOCH, J., PAVLOVSKÝ, P., 2012. *Psychiatrie*. Praha: Karolinum. 622 s. ISBN 978-80-246-1985-9.
45. RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., 2007. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého. 132 s. ISBN 80-244-1475-9.
46. SEMBOL, J., 2014. *Svéprávnost a možnosti jejího omezení podle nového občanského zákoníku*. [online]. [cit. 2018-3-20]. Dostupné z: <http://www.hajduk.cz/svepravnost-a-moznosti-jejeho-omezeni-podle-noveho-obcanskeho-zakoniku/>
47. SCHELLE, K. a kol., 2011. *Základy občanského práva*. Ostrava: Key publishing. 228 s. ISBN 978-80-7418-116-0.

48. SCHELLEOVÁ, I., 2011. *Základy občanského práva procesního*. Ostrava: Key Publishing. 238 s. ISBN 978-80-7418-120-7.
49. SLOWÍK, J., 2010. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál. 160 s. ISBN 978-80-7367-691-9.
50. SMÉKAL, V., 2012. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal. 523 s. ISBN 978-80-87029-62-6.
51. SMOLÍKOVÁ, K., 2016. *Opatrovnictví člověka, opatrovnická rada* [online]. In: Podkladový materiál k semináři pro soudce, soudní znalce a státní zástupce k problematice procesu změny a ustanovování opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče. Praha: MPSV [cit. 2018-2-3]. Dostupné z: <http://www.trass.cz/wp-content/uploads/2016/02/podklady-pro-soudce.pdf>
52. ŠEBESTOVÁ, J., 2017. *Předběžné prohlášení v očekávání vlastní nezpůsobilosti*. [online]. [cit. 2018-1-12]. Dostupné z: <http://www.sebestov-notar.cz/sluzby/predbezne-prohlaseni-v-ocekavani-vlastni-nezpusobilosti>
53. ŠIŠKOVÁ, N., 2001. *Evropská unijní ochrana lidských práv*. Praha: Linde. 217 s. ISBN 80 – 7201 – 278 – 9.
54. ŠIŠKOVÁ, N., 2008. *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. Praha: Linde. 256 s. ISBN 978-80-7201-710-2.
55. ŠTURMA, P., 2010. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: C. H. Beck. 184 s. ISBN 978-80-7400-318-9.
56. ŠVARCOVÁ, I., 2011. *Mentální retardace*. 3. Vydání. Praha: Portál. 224 s. ISBN 978-80-7367-889-0.
57. ŠVARŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

58. ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., 2014. *Občanský zákoník Komentář Svazek I (§ 1 až 654)*. Praha: Wolters Kluwer. 1736 s. ISBN 978-80-7478-441-5.
59. TOMEŠ, I., KOLDINSKÁ, K., 2018. *Sociální právo EU*. Praha: Wolters Kluwer. 340 s. ISBN 978-80-7552-702-8.
60. Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. [online]. [cit. 2018-3-16]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 1, s. 17-24. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.codexonline.cz/>
61. VÁGNEROVÁ, M., 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 816 s. ISBN 978-80-262-0696-5.
62. VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol., 2012. *Mentální postižení v pedagogickém, psychologickém a sociálně právním kontextu*. Praha: Grada. 349 s. ISBN 978-80-247-3829-1.
63. VALENTA, M., MÜLLER, O., 2009. *Psychopedie – teoretické základy a metodika*. Praha: Parta. 386 s. ISBN 978-80-7320-137-1.
64. GARDNER, W., 2017. *Behavior modification in mental retardation*. New York: Routledge. 378 s. ISBN 978-0-202-30857-9.
65. ZAHUMENSKÝ, D., FIALA, J., 2008. *Rozhodování osob s duševní poruchou: zásady pro poskytování asistence*. Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 6. LLP. s. 7. ISBN 80-903921-0-5.
66. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2012. [online]. [cit. 2018-2-23]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 33, s. 1026-1368. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.codexonline.cz/>

67. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006. [online]. [cit. 2018-3-15].
In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 61, s. 2902-2916. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <https://www.codexonline.cz/>
68. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, 2013. [online]. [cit. 2018-2-25].
In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 112, s. 3186-3312. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <https://www.codexonline.cz/>

8 Přílohy

Příloha 1: Otázky pro klienty

1. Máte někoho, kdo Vám pomáhá při rozhodování o zásadních věcech, které se Vás týkají?
2. Kdo je Váš opatrovník a jak se jmenuje?
3. Jak dlouho už ho máte?
4. Jste rád, že někoho takového máte? (Je pro Vás důležitý? Cítíte, že ho potřebujete?)
5. Proč máte opatrovníka?
6. S čím Vám pomáhá? (např. podepisuje za Vás něco, hospodaří Vám s penězi)
7. Zvládl byste bez něj vyřídit veškeré záležitosti, co potřebujete?
8. Jak jste byl spokojený s tím, s čím Vám pomohl?
9. Jak často za Vámi chodí?
10. Domlouvá se s Vámi na věcech, které jsou pro Vás důležité?
11. Jaká máte práva? (Na co máte právo?)
Např.
Smíte si sám koupit sušenku, kávu?
Smíte sám chodit ven?
Smíte mít přítele/přítelkyni?
12. Je něco, co nesmíte?
13. Je něco co smíte udělat, jen když Vám to opatrovník dovolí?
14. Jaké máte povinnosti?
15. Je něco, co po Vás opatrovník požaduje?
16. Smíte sám něco podepsat, aniž byste se poradil s opatrovníkem?

17. Můžete sám navrhnout, kdo Vám bude dělat opatrovníka?
18. Můžete se vyjadřovat k průběhu řízení o ustanovení opatrovníka?
19. Jsou Vám vždy včas oznamovány informace o průběhu řízení, můžete je sami někde získat?

Příloha 2: Otázky pro odbornou veřejnost

1. Jak dlouho se již zabýváte danou problematikou? (institutem opatrovnictví)
2. Jak vnímáte institut opatrovnictví?
3. Jak moc je podle Vás náročné vykonávat opatrovnickou funkci?
4. Jak se díváte na nároky na opatrovníky?
5. Je podle Vás v pořádku, že veřejní opatrovníci dostávají finance na výkon opatrovnictví a opatrovníci z rodiny ne?
6. Je dle Vás možné postavení opatrovníka nějak zneužít? Děje se to dle Vaší zkušenosti často? Spíše veřejný či z rodiny?
7. Jakou roli by měl dle Vás opatrovník v klientově životě zastávat?
8. Jak by měl opatrovník podporovat opatrovance?
9. Jaký by měl být vztah mezi opatrovníkem a opatrovancem?
10. Jaká by podle Vás měla být intenzita vztahu mezi opatrovníkem a opatrovancem? Jak často by měl být opatrovník s opatrovancem v osobním kontaktu?
11. Měl by být dle Vás vztah opatrovníka a opatrovance omezen spíše na právní úkony nebo by opatrovník měl zastávat větší roli v životě opatrovance.
12. Jaká dle Vás existují základní práva a povinnosti opatrovníka vůči opatrovanci?
13. Jaká jsou dle Vás práva a povinnosti klienta?
14. Jaké jsou Vaše zkušenosti s uplatňováním práv klientů – daří se vždy uplatnit práva klientů?

15. Jak moc je podle Vás složité hájit vždy zájmy klienta, naplňovat jeho přání a uplatňovat jeho práva?
16. Jaké překážky zde shledáváte?
17. Jak vnímáte ochranu klienta versus omezení klienta?
18. Jak dle Vašich zkušeností opatrovníci plní veškeré povinnosti, které opatrovanec má a oni jakožto opatrovníci je mají vykonávat?
19. Jaké dle Vás převládají zkušenosti s opatrovníky z rodiny/ s veřejnými opatrovníky?
20. Je rozdíl mezi zajištěním potřeb opatrovance ze strany veřejného opatrovníka a opatrovníka z rodiny? Pokud ano, v čem?